

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการชุมชน แบบมีส่วนร่วม เพื่อรองรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านไทยมุสลิม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพโดยทั่วไป และประเมินศักยภาพในการจัดการชุมชน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร รวมถึงศึกษาแนวทางการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม จัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตามอัตลักษณ์ท้องถิ่น ตลอดจนแนวทางการจัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาการจัดการชุมชน เพื่อรองรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ โดยผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน และการพัฒนาชุมชน
2. แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน
3. การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
5. แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชน
6. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
7. แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาความยากจน
8. แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินศักยภาพชุมชนเพื่อการพัฒนา
9. ข้อมูลทั่วไปของชุมชนหมู่บ้านไทยมุสลิม หมู่ 8
10. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม
11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน และการพัฒนาชุมชน

ความหมายของชุมชน

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2542 , น.368) บัญญัติว่า ชุมชน หมายถึง หมู่ชน หรือกลุ่มคนที่อยู่กันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน ในขณะที่สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2552, น.34) สรุปว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือต่างพื้นที่กันก็ได้ แต่กลุ่มบุคคลเหล่านั้นจะต้องมีความสนใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์กัน มีการกระทำระหว่างกัน มีความรู้สึก และ

พื้นฐานชีวิตอย่างเดียวกัน เช่นเดียวกับสำนักวิจัยพัฒนาและอุทกวิทยา, (2552, น.63) สรุปว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่รวมกันในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ซึ่งมีอาณาบริเวณแน่นอนเป็นที่อยู่อาศัยของคน โดยมีความผูกพันกับพื้นที่แห่งนั้น และยึดเหนี่ยวกันเป็นปึกแผ่นและมั่นคง มีการติดต่อสัมพันธ์กันผ่านระบบการติดต่อสื่อสารในทางใดทางหนึ่ง เพื่อทำกิจกรรมบางอย่างและเชื่อมโยงให้เกิดการใช้ชีวิตร่วมกัน มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายของสมาชิกมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกันโดยมีโครงสร้าง ระบบการบริหารจัดการกฎระเบียบ มีความตระหนักหรือจิตสำนึกร่วมกันที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องในลักษณะของหุ้นส่วนกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันภายใต้ระบบที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย

จากทัศนะของนักวิชาการข้างต้น ความหมายของคำว่าชุมชนมีความแตกต่างกันบ้าง คล้ายคลึงกันบ้าง แต่เนื่องจากสภาพทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา ความหมายของคำว่า ชุมชนจึงควรจะมีความหมายว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือต่างพื้นที่ก็ได้ แต่กลุ่มบุคคลเหล่านั้น จะต้องมีความสนใจร่วมกัน (Common Interest) มีความสัมพันธ์กัน (Relationship) มีการกระทำระหว่างกัน (Interaction) มีความรู้สึก (Sense) และมีพื้นฐานชีวิตอย่างเดียวกัน คำว่า มีพื้นฐานของชีวิตอย่างเดียวกัน นั้นหมายความว่า มีสถาบันสังคมหรือมีระบบวัฒนธรรมที่ตอบสนองความจำเป็นเพื่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ ได้แก่ สถาบันครอบครัว เครือญาติการเมืองการปกครอง ศาสนา ศิลปะ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาจากความหมายนี้ก็พอจะมองเห็นได้ว่าความเป็นชุมชนนั้นไม่ได้อยู่ที่ลักษณะกายภาพ ต้องอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันหรือขึ้นอยู่กับตัวคนเท่านั้น แต่ปัจจัยชี้ขาดความเป็นชุมชนก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนต่อคนในชุมชนนั้น ฉะนั้นหากกล่าวโดยสรุปความเป็นชุมชน จะพิจารณาได้จากการที่คนในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบประสานสอดคล้องกลมกลืนกัน (Harmonious) คือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Unity) ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติจนกระทั่งถึงระดับหมู่บ้านและระดับเกินหมู่บ้านหรือที่เรียกว่า Supra – village

องค์ประกอบของชุมชน

สำนักวิจัยพัฒนาและอุทกวิทยา (2552, น.66-67) สรุปไว้ดังนี้

ตารางที่ 2.1 องค์ประกอบของชุมชน

ที่	รายการ	รายละเอียด
1.	สมาชิกชุมชน	บุคคลหรือกลุ่มคนที่รวมกันเป็นสมาชิกของชุมชนด้วยจิตสำนึกร่วมกัน มีความสัมพันธ์กัน เอื้ออาทรกัน
2.	องค์กรชุมชน	กลุ่มคนที่มีการจัดระเบียบ มีวัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงาน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ที่	รายการ	รายละเอียด
3.	ขอบเขต	เป็นพื้นที่สำหรับอยู่อาศัย สมาชิกมีการใช้พื้นที่สาธารณะประโยชน์ในการทำกิจกรรมร่วมกัน
4.	การบริหารจัดการของชุมชน	มีการดำเนินงานเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ชุมชนในรูปแบบต่างๆ ประกอบด้วย การวางแผนดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ การจัดโครงสร้างกลุ่มสมาชิกเพื่อแบ่งความรับผิดชอบ เลือกผู้นำที่มีภาวะผู้นำเป็นผู้กำหนดทิศทางการปฏิบัติร่วมกัน ตลอดจนการประสานงานกับหน่วยงานและเครือข่ายในการพัฒนาชุมชน และการควบคุมตรวจสอบและประเมินผลของกิจกรรม
5.	ระบบความสัมพันธ์	เป็นมิติความสัมพันธ์ของชุมชนระหว่างสมาชิกต่อสมาชิกในลักษณะ เครือญาติ หุ่นส่วน เพื่อนบ้าน และมิติความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติที่สะท้อนออกมาในรูปวิถีชีวิต
6.	ระบบการติดต่อสื่อสารของชุมชน	มีการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกในชุมชน เชื่อมโยงความรู้ความเข้าใจในข้อมูลข่าวสารได้ตรงกัน
7.	ทุนของชุมชน	ทุนทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางสังคม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนที่มีความหลากหลาย สมาชิกของชุมชนยอมรับและดำเนินชีวิตร่วมกันได้อย่างมีความสุข
8.	การมีผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน	ผลของการดำเนินกิจกรรมภายในชุมชนมีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม เป็นที่พอใจและเห็นความสำคัญของการร่วมแรงร่วมใจมีจิตอาสาในการพัฒนาชุมชนพร้อมกับยอมรับการเปลี่ยนแปลงจากสังคมภายนอก

จากตารางที่ 2.1 สามารถสรุปองค์ประกอบของชุมชน 8 องค์ประกอบ ได้แก่ สมาชิกชุมชน องค์การชุมชน ขอบเขต การบริหารจัดการของชุมชน ระบบความสัมพันธ์ ระบบการติดต่อสื่อสารของชุมชน ทุนของชุมชน และการมีผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน

2. แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน

ความหมายของการมีส่วนร่วม

ประพันธ์ วรรณบวร (2543 : 42 - 58) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า การมีส่วนร่วม คือ กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลและการตัดสินใจต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกันทุกฝ่ายเกี่ยวข้องในกระบวนการนี้ ตั้งแต่แรกจนกระทั่งถึงการติดตาม และประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเรียนรู้การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย โดยมีรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถสรุปได้ 4 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1. การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้ ประชาชนผู้มีส่วนได้เสีย และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

รูปแบบที่ 2. การปรึกษาหารือ (Public Consultation) การปรึกษาหารือเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้อง และได้รับผลกระทบ

รูปแบบที่ 3. การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) การประชุมรับฟังความคิดเห็น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรม และผู้มีอำนาจตัดสินใจได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจและค้นหาเหตุผลที่จะดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่นั้นหรือไม่ การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีหลายรูปแบบ รูปแบบที่พบเห็นได้บ่อยได้แก่ การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting) เป็นการประชุมที่จัดขึ้น ในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ โดยเจ้าของโครงการต้องส่งตัวแทนเพื่ออธิบายและตอบข้อซักถาม การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical Hearing) สำหรับโครงการที่มีข้อโต้แย้งในเชิงวิชาการ จำเป็นต้องจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกมาอธิบายข้อซักถาม และให้ความเห็นต่อโครงการ ผลของการประชุมต้องนำเสนอต่อที่สาธารณะ และผู้เข้าร่วมประชุมต้องรับทราบผล และการประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นการประชุมที่มีขั้นตอนชัดเจน เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผย ไม่มีการปิดบังทั้งฝ่ายเจ้าของโครงการและฝ่ายผู้มีส่วนได้เสียจากโครงการ จะต้องมียุติบัตรประกอบของผู้เข้าร่วมการประชุมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน

รูปแบบที่ 4. การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจประเด็นปัญหานั้นๆ โดยการแต่งตั้งประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาเป็นคณะกรรมการ มีอำนาจในการตัดสินใจ

สำหรับสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข (2549) ได้เสนอแนะแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ถือเป็นหลักการสากลที่อารยประเทศให้ความสำคัญ และเป็นประเด็นหลักที่สังคมไทยให้ความสนใจเพื่อพัฒนาการเมืองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามหลักการธรรมาภิบาลที่ภาครัฐจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง ทุกภาคส่วนรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ เพื่อสร้างความโปร่งใสและเพิ่ม คุณภาพการตัดสินใจของภาครัฐให้ดีขึ้น และเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกๆ ฝ่าย พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2545 และพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546 ต่างให้ความสำคัญต่อการบริหารราชการอย่างโปร่งใส สุจริต เปิดเผยข้อมูล และการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ การตัดสินใจทางการเมือง รวมถึงการตรวจสอบ การใช้อำนาจรัฐในทุกระดับ

หลักการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาคราชการนั้น International Association for Public Participation ได้แบ่งระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 5 ระดับ ดังตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 ระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน

ระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน	ความหมาย
การให้ข้อมูลข่าวสาร	เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่ภาคราชการจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่างๆ วิธีการให้ข้อมูลสามารถใช้ช่องทางต่างๆ เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อต่างๆ การจัดนิทรรศการ จัดหมายข่าว การจัดงานแถลงข่าวการติดประกาศ และการให้ข้อมูล ผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

ระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน	ความหมาย
การรับฟังความคิดเห็น	เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่างๆ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น
การเกี่ยวข้อง	เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูล ความคิดเห็น และความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพิจารณาประเด็นนโยบายสาธารณะ ประชาพิจารณ์ การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อเสนอแนะประเด็นนโยบาย เป็นต้น
ความร่วมมือ	เป็นการให้กลุ่มประชาชนผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม โดยเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น คณะกรรมการที่มีฝ่ายประชาชนร่วมเป็นกรรมการ เป็นต้น
การเสริมอำนาจแก่ประชาชน	เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงสุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ เช่น การลงประชามติในประเด็นสาธารณะต่าง ๆ โครงการกองทุนหมู่บ้านที่มอบอำนาจให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจทั้งหมด เป็นต้น

จากตารางที่ 2.2 พบว่า การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนแบ่งเป็น 5 ระดับ โดยเริ่มตั้งแต่ การให้ข้อมูลข่าวสาร การรับฟังความคิดเห็น การเกี่ยวข้อง ความร่วมมือ และการเสริมอำนาจแก่ประชาชน ซึ่งการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจทำได้หลายระดับและหลายวิธี ซึ่งบางวิธีสามารถทำได้อย่างง่าย ๆ แต่บางวิธีก็ต้องใช้เวลา ขึ้นอยู่กับความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ค่าใช้จ่ายและความจำเป็นในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องละเอียดอ่อน จึงต้องมีการพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการให้ข้อมูล ข่าวสารที่ถูกต้องแก่ประชาชน การรับฟังความคิดเห็น การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมทั้งพัฒนาทักษะและศักยภาพของข้าราชการทุกระดับควบคู่กันไปด้วย

อย่างไรก็ตาม การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนและเครือข่ายภาคประชาสังคมทุกภาคส่วนเข้ามาเป็นหุ้นส่วน จะประสบความสำเร็จหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับหน่วยงานราชการต่างๆ จะสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมากน้อยเพียงใดรวมทั้งต้องอาศัยกระบวนการความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในสังคมที่เป็นพันธมิตรของภาคราชการ ซึ่งถึงเวลาแล้วที่ภาคราชการจะต้องร่วมมือ กันเปิดระบบราชการให้ประชาชนมีส่วนร่วม เพื่อทำให้เกิดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี เกิดการแบ่งสรรทรัพยากรอย่างยุติธรรม และลดความขัดแย้งในสังคม ที่สำคัญที่สุด คือ การสร้างกลไกของการพัฒนาระบบราชการที่ยั่งยืน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนนั่นเอง

โคเฮนและอัฟฮอฟฟ์ ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของชุมชนว่าสมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ ได้แก่ (Cohen and Uphoff. 1981: 6) 1) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำ อะไรและทำ อย่างไร 2) การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ 3) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

โดยเป็นการสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค สำหรับองค์การสหประชาชาติ (United Nation. 1981: 5) ได้ให้ความหมายเจาะจงถึงการมีส่วนร่วม ว่าการมีส่วนร่วมเป็นการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ทั้งในลักษณะการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล และการมีส่วนร่วมของกลุ่ม ดร.สรยุทธ จันสุข ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ “การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลในขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินกิจกรรมอย่างหนึ่ง” การมีส่วนร่วมในการสนับสนุนที่เป็นไปในรูปของ ผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วมกระทำ ให้เกิดผลของกิจกรรมที่เข้าร่วมมิใช่เป็นผู้ร่วมคิดตัดสินใจหรือผู้ได้รับประโยชน์เท่านั้น ในขณะที่อรพินท์ สฟโชคชัย (2550) ได้รวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องมีโอกาสได้เข้าร่วมในการรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหา / ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้อง ร่วมคิดแนวทาง ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และ

ร่วมกระบวนการพัฒนาในฐานะหุ้นส่วนการพัฒนา ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ก็คือ กระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างภาครัฐ และภาคอื่นๆ นอกจากภาครัฐ เช่น ธุรกิจ เอกชน ประชาชน ชุมชน และองค์กรต่างๆ ให้ได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ เพราะการพัฒนาที่ทรงพลังและยั่งยืนในสังคมประชาธิปไตย เกิดจากการพัฒนาที่ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมแรงร่วมใจในการดำเนินการ และร่วมรับประโยชน์จากการพัฒนา

อรพรรณ นาคมหาชลสินธุ์ (2550 : 19 – 34) กล่าวถึงปัญหาและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า ปัญหา อุปสรรคและความต้องการของประชาชน ในสาระร่างรัฐธรรมนูญที่ได้กำหนดแนวนโยบายโดยเล็งเห็นความจำเป็นที่ประชาชนต้องเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการภาครัฐและสถานการณ์ปัจจุบันของการดำเนินการของรัฐบาล ซึ่งปัญหา อุปสรรคและความต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชน ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญและมีความต้องการเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาระบบราชการ แต่ประชาชนบางส่วนยังไม่สามารถเข้าร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพและเต็มศักยภาพเนื่องจากยังขาดข้อมูล ความรู้ความเข้าใจในงานของภาครัฐอย่างต่อเนื่องเป็นระบบ ประชาชนต้องการให้เกิดการรวมตัวเป็นเครือข่ายที่มีการติดต่อสื่อสารอย่างต่อเนื่องและคาดหวังว่าภาครัฐ จะส่งเสริมการทำงานของเครือข่ายภาคประชาสังคม โดยการทำงานร่วมกับเครือข่ายเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อน มีความแตกต่างและหลากหลาย อุปสรรคที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพในการปรับนโยบายและสร้างวัฒนธรรมในการบริหารงานโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมคือ มีกรอบกฎหมายกำหนดให้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม แต่ยังขาดความตระหนัก จิตสำนึกและความมุ่งมั่นที่แท้จริง แนวทางและมาตรการ ตลอดจนกฎระเบียบในปัจจุบันซึ่งทำให้ข้าราชการเข้าใจผิดก่อให้เกิดการดำเนินงานที่ผิดพลาด เป็นต้น การบริหารงานภาครัฐเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้มีการกำหนดไว้ 5 ระดับดังตารางที่ 2.3 (อรพรรณ นาคมหาชลสินธุ์ (2550 : 19 – 34)

ตารางที่ 2.3 ระดับการบริหารงานภาครัฐเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ระดับ	ความหมาย
ระดับที่ 1 การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ของหน่วยงานภาครัฐ	เป็นระดับที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นน้อยสุด ซึ่งเป็นสิทธิพื้นฐานของประชาชนในการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับงานของภาครัฐ โดยหน่วยงานภาครัฐมีหน้าที่ในการนำเสนอข้อมูล ที่เป็นจริง ถูกต้อง ทันสมัย และประชาชนสามารถเข้าถึงได้

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

ระดับ	ความหมาย
ระดับที่ 2 การเปิดให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงาน การปฏิบัติงานของหน่วยงานของรัฐอย่างอิสระและเป็นระบบ	หน่วยงานภาครัฐให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็น ปรีกษาหารือทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และนำข้อเสนอ ความคิดเห็นประเด็นที่ประชาชนเป็นห่วงไปเป็นแนวทางการปรับปรุงนโยบาย การตัดสินใจ และพัฒนาวิธีการปฏิบัติงานในหน่วยงาน
ระดับที่ 3 เป็นระดับที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องในกระบวนการ	หน่วยงานภาครัฐมีหน้าที่จัดระบบ อำนาจ ความสะดวก ยอมรับการเสนอแนะและการตัดสินใจร่วมกับภาคประชาชน การมีส่วนร่วมระดับชั้นมักดำเนินการในรูปแบบกรรมการที่มีตัวแทนภาคประชาชนเข้าร่วม
ระดับที่ 4 การที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมีบทบาท	การที่หน่วยงานภาครัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมีบทบาทเป็นหุ้นส่วนหรือภาคีในการดำเนินกิจกรรมของหน่วยงานภาครัฐ
ระดับที่ 5 ระดับที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทเต็มในการตัดสินใจ การบริหารงาน และการดำเนินกิจกรรมใดๆ	การเสริมอำนาจประชาชน เป็นระดับที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทเต็มในการตัดสินใจ การบริหารงานและการดำเนินกิจกรรมใดๆ เพื่อเข้ามาทดแทนการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐดำเนินการหรือปฏิบัติงานอย่างไร อย่างหนึ่ง ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับสูงสุดนี้เน้นให้ประชาชนเป็นเจ้าของดำเนินการภารกิจ และภาครัฐมีหน้าที่ในการส่งเสริมสนับสนุนเท่านั้น

จากตารางที่ 2.3 พบว่า การบริหารงานภาครัฐเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้มีการกำหนดไว้ 5 ระดับ เริ่มตั้งแต่ ระดับที่ 1 การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ของหน่วยงานภาครัฐ ระดับที่ 2 การเปิดให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงาน การปฏิบัติงานของหน่วยงานของรัฐอย่างอิสระและเป็นระบบ ระดับที่ 3 เป็น

ระดับที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องในกระบวนการ ระดับที่ 4 การที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมีบทบาท และระดับที่ 5 ระดับที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทเต็มในการตัดสินใจ การบริหารงานและการดำเนินกิจกรรมใดๆ

ทำนอง ภูเกิตพิมพ์ (2552) ได้ให้ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าการมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความคิด ความเชื่อ และความยึดมั่นของแต่ละบุคคล แต่ละหน่วยงาน แต่ละองค์กร อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับกาลเวลาแต่ละยุคแต่ละสมัยอีกด้วย การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม (Teamwork) ที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนา เพราะการมีส่วนร่วมทำให้ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนร่วมเข้าใจสถานการณ์และอุทิศตนมากยิ่งขึ้น เพื่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา

แนวคิดของการมีส่วนร่วม

อคิน รพีพัฒน์ ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาตนเองไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน มีใช้การบังคับ การขอร้อง การขู่เข็ญ หรือการเสียสละ และแตกต่างจากการให้ความร่วมมือโดยทั่วไป การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแบ่งออกได้เป็น 5 ระดับด้วยกัน คือ (อคิน รพีพัฒน์, 2551) 1) ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชน ตลอดจนจัดเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาร่วมกับผู้ปฏิบัติงานในสนาม (Organizer) 2) ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุแห่งปัญหาและแนวทางต่าง ๆ ที่อาจนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา 3) ประชาชนมีส่วนร่วมในการพิจารณาแนวทางและวิธีการที่จะใช้ในการแก้ไขปัญหาและวางแผนเพื่อแก้ปัญหาร่วมกันกับผู้ปฏิบัติงานสนาม 4) ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผนเพื่อแก้ปัญหา และ 5) ประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลการปฏิบัติงานร่วมกับผู้ปฏิบัติงานสนามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ ๆ ในการพัฒนาชุมชน คือ ประชาชนได้มีส่วนร่วม ในระดับที่ 4 เท่านั้น ส่วนการมีส่วนร่วมในระดับที่ 1, 2, 3 และ 5 นั้น ขาดหายไป แต่ผู้บริหารโครงการก็มักจะถือว่าประชาชนได้มีส่วนร่วมแล้ว ความจริงการมีส่วนร่วมในระดับที่ 1, 2, และ 3 อาจถือได้ว่าเป็นหัวใจของการมีส่วนร่วมที่เดียว เพราะการที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาวิเคราะห์ถึงสาเหตุแห่งปัญหา และเลือกสรรวิธีการ ตลอดจนวางแผนการแก้ปัญหา จะเป็นสิ่งที่เสริมสร้างประชาชนให้มีความสามารถพึ่งตนเองได้

ในขณะที่อภิญา กังสนารักษ์ (2544 : 14-15) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมคือการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เพื่อการกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น และได้นำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอนดังตารางที่ 2.4 (อภิญา กังสนารักษ์ (2544 : 14-15)

ตารางที่ 2.4 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ขั้นตอน	รายละเอียด
ขั้นตอนที่ 1	การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ
ขั้นตอนที่ 2	การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยาการที่จะใช้ในโครงการ
ขั้นตอนที่ 3	การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน
ขั้นตอนที่ 4	การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันได้

วันชัย วัฒนศัพท์ (2553 : 3 - 4) กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่จะกระจายอำนาจจากผู้มีอำนาจที่แต่เดิมมักจะใช้อำนาจเหนือ (Power over หรือ Power against) ตามทฤษฎี ผู้มีอำนาจจะชอบที่จะใช้อำนาจเหนือ แต่หากผู้ที่มีอำนาจยังใช้อิทธิพลเหนือไปเรื่อยๆ อำนาจนั้นๆ ก็จะใช้ไม่ได้ เพราะอำนาจที่มีหรือไม่มีนั้น ไม่ใช่เรา มี หรือ ไม่มี อำนาจอย่างเดียว แต่อยู่ที่คนอื่น ๆ ที่อยู่รอบข้างหรือที่เราใช้อำนาจเหนือเขานั้น เขามองว่าเราเหมาะสมที่จะมีอำนาจเหนือหรือไม่ ซึ่งบางครั้งสำคัญกว่าด้วยซ้ำไป การทำงานแบบมีส่วนร่วมนั้นไม่จะเป็นระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน ระดับชุมชน ระดับองค์กร หรือระดับประเทศนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง ในกระบวนการทัศน์ปัจจุบัน เพราะจะช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ และจะทำให้ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนั้นยินยอมปฏิบัติตาม และรวมถึงตกลงยอมรับได้อย่างสมัครใจ เต็มใจ และสบายใจ

โอคเลย์ (1984 : 17) แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชนบท ทั้งนี้ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 ที่มุ่งเน้นคนเป็นสำคัญมากกว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจ ได้พยายามเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาจากระดับบนลงล่าง (Top - down) มาเป็นจากระดับล่างขึ้นบน (Bottom - up) แนวทางจากระดับล่างขึ้นบนนี้เกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดหาย ในกระบวนการพัฒนา โดยสุชาติ จักรพิสุทธ์ (2547) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น 2 ลักษณะ ดังตารางที่ 2.5

ตารางที่ 2.5 การมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชน	ความหมาย
ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล	เป็นการเปิดโอกาสให้สังคม องค์กรต่างๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติ และการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ
ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ	เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้งค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็นริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำที่บรรลุดังวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

พอร์นารอฟ (1980 : 104) การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เพื่อการกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ 1) การวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ต้องใช้ตลอดจนการติดตามประเมินผล 2) การดำเนินงาน 3) การให้บริการจากโครงการ และ 4)การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

สรยุทธ จินสุข (2553) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่า ในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลในขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินกิจกรรมอย่างหนึ่ง การมีส่วนในการสนับสนุนที่เป็นไปในรูปของผู้เข้าร่วมมีส่วนทำให้เกิดผลของกิจกรรมที่เข้าร่วมมิใช่เป็นผู้ร่วมคิดตัดสินใจหรือผู้ได้รับ ประโยชน์เท่านั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมพัฒนาไม่ใช่กระทำถึงประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่ได้จัดทำขึ้น และหมู่บ้านหรือชุมชนมีกิจกรรมและวิธีดำเนินงานของตนเองอยู่แล้ว ประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองได้ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจสำหรับการกำหนดนโยบายการพัฒนาที่เป็นกระบวนการขั้นต้นของการวางแผนการพัฒนาชุมชนในส่วนที่เป็นที่อยู่อาศัยในการดำรงชีวิตของตนเอง นอกจากนี้การกำหนดวัตถุประสงค์และวางแผนร่วมกันก็เป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตามแผนงานโครงการดังกล่าว และมีส่วน

ร่วมในการรับประโยชน์จากการบริการ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการควบคุมประเมินโครงการของชุมชน ซึ่งอาจเป็นไปโดยการมีส่วนร่วมแบบตัวแทนหรือเป็นไปโดยการได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วยตนเอง

พัชรพร ทวยสงฆ์ (2552) กล่าวถึง การบริหารแบบมีส่วนร่วม คือกระบวนการวางแผน การจัดการ การสั่งการและการควบคุม การปฏิบัติการในองค์การ และการใช้ทรัพยากรอื่นๆ ที่ก่อให้เกิดความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กร หรืออีกความหมายหนึ่ง คือ กระบวนการทำงานเพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่เป็นผลสำเร็จด้วยการใช้บุคคล และทรัพยากรต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุซึ่งเป้าหมายของความต้องการ

3. การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ความหมายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตามแนวคิดของพจนา สวนศรี (2546) กล่าวว่า เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะตัว แตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากการท่องเที่ยวโดยทั่วไป หากแต่การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการพัฒนาชุมชนที่ให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ โดยการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น การกำหนดหลักการเพื่อให้เห็นจุดยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ชุมชนเป็นเจ้าของ ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดทิศทาง ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง ยกย่องคุณภาพชีวิต มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม และเคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ รวมถึงเกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น ตลอดจนมีการกระจายรายได้สู่สาธารณะประโยชน์ของชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเรื่องของการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน เพื่อประโยชน์แก่ชุมชน เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่นและผู้มาเยือน ในการที่จะดูแลรักษาทรัพยากรด้านต่างๆ ของชุมชนที่มีอยู่แล้ว ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน

กระบวนการเรียนรู้ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังตารางที่ 2.6 (พจนา สวนศรี, 2546)

ตารางที่ 2.6 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

องค์ประกอบ	ความหมาย
ศักยภาพของคน	ต้องเริ่มที่คนในชุมชนที่จะต้องรู้จักรากเหง้าของตนเองให้ดีเสียก่อน เพื่อความพร้อมในการบอกเล่าข้อมูลและคนในชุมชนต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ มีความสามัคคีทำงานร่วมกันได้
ศักยภาพของพื้นที่	ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบสานต่อกันมา คนในชุมชนต้องรู้จัก ต้องรักและหวงแหนเห็นคุณค่าของทรัพยากรในชุมชนของตนเอง สามารถที่จะนำมาจัดการได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ทั้งนี้แล้วชุมชนต้องมีความพร้อมในการเรียนรู้ ตลอดจนมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องแนวคิด พื้นฐานทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการในพื้นที่ได้ด้วย
การจัดการ	เป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนักที่จะทำอะไร เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความยั่งยืน สมดุลในกลุ่มคนหมู่มาก ดังนั้นชุมชนที่จะสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้ ต้องเป็นชุมชนที่มีผู้นำ ที่เป็นที่ยอมรับ มีความคิด มีวิสัยทัศน์ ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งยังต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการพูดคุยกำหนดแนวทางในการเตรียมความพร้อมชุมชน รู้ว่าพื้นที่ของตนเองมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้อย่างไร ควรมีกิจกรรมอะไรบ้าง และจะมีการกระจายการจัดสรรรายได้อย่างไร

ตารางที่ 2.6 (ต่อ)

องค์ประกอบ	ความหมาย
มีส่วนร่วม	การสื่อสารพูดคุย เป็นการสื่อความคิดเห็น การถกปัญหารวมถึงการหาทางแก้ไขปัญหา ต่าง ๆ จากการระดมความคิดจาก ประสบการณ์ของนักวิจัยท้องถิ่น พบว่า ชุมชนจัดให้มีเวทีพูดคุย ร่วมกันคิดวางแผน ดำเนินการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่ เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกันสร้าง กฎระเบียบของชุมชนทางด้านต่างๆ เพื่อให้ คนในชุมชนรวมถึงผู้มาเยือนปฏิบัติตาม
ผลกระทบจากการทำการท่องเที่ยวโดย ชุมชน	ทุกอย่างที่ดำเนินการย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่ง ที่ตั้งอยู่ สิ่งแวดล้อมโดยรอบทั้งสิ้น ซึ่งมี ผลกระทบด้านบวกและด้านลบ (วีระพล ทอง มา, 2547) - ผลกระทบด้านบวก ส่งผลให้ชุมชนมี จิตสำนึกเกิดการพัฒนาตนเอง พึ่งพาตนเอง คิดเป็นทำเป็น มีความพยายามในการเรียนรู้ พัฒนา เกิดรายได้เพิ่มขึ้นมีการรวมตัวกัน สร้างความเข้มแข็งในชุมชน นำไปสู่การ พัฒนาที่ยั่งยืน - ผลกระทบด้านลบ เกิดปัญหาด้าน สิ่งแวดล้อม อาทิ จำนวนขยะที่เพิ่มมากขึ้น จากนักท่องเที่ยว การรับวัฒนธรรมที่เข้ามา อย่างรวดเร็ว มีความขัดแย้งทางความคิด เสียความเป็นส่วนตัวในการที่จะต้องรองรับ นักท่องเที่ยว และที่สำคัญคืออาจถึงกับ สูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

จากตารางที่ 2.6 พบว่าองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของการท่องเที่ยวโดย ชุมชน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ศักยภาพของคน ศักยภาพของพื้นที่ การจัดการ การมีส่วนร่วม และผลกระทบจากการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน

หลักการงานการทอองเทียวโดยชุมชน

จากแนวคิดการทอองเทียวโดยชุมชนที่มองชุมชนเป็นศูนย์กลาง หรือฐานเพื่อกำหนดทิศทาง แผนงานแผนปฏิบัติการของตนเองโดยดำเนินการพรออมกันทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมนั้น จึงทำให้กิจกรรมการทอองเทียวเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาแบบองค์รวม และเกี่ยวกับกลุ่มคนต่างๆ มากมาย เมื่อมองในบริบทของการพัฒนาการทอองเทียวที่ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการทอองเทียวจึงควรต้องมีหลักการร่วมกัน ดังนี้ (วีระพล ทองมา, 2547) 1) การทอองเทียวโดยชุมชนต้องมาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนได้มีการพิจารณาพิเคราะห์สภาพปัญหา ผลกระทบการทอองเทียวอย่างรอบด้านแล้ว ชุมชนร่วมตัดสินใจลงมติที่จะดำเนินการตามแนวทางที่ชุมชนเห็นสมควร 2) สมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วมทั้งการคิดร่วม วางแผนร่วม ทำกิจกรรมร่วม ติดตามประเมินผลร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกันและรับประโยชน์ร่วมกัน 3) ชุมชนต้องการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นชมรม เป็นองค์กร หรือจะเป็นองค์กรชุมชนเดิมที่มีอยู่แล้วเช่นกัน องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ก็ได้ เพื่อกลไกที่ทำหน้าที่แทนสมาชิกทั้งหมดในระดับหนึ่งและดำเนินการด้านการกำหนดทิศทาง นโยบายการบริหาร การจัดการ การประสานงาน เพื่อให้การทอองเทียวโดยชุมชนเป็นไปตามเจตนารมณ์ของสมาชิกในชุมชนที่เห็นร่วมกัน 4) เนื้อหา กิจกรรม ของการทอองเทียวโดยชุมชน ต้องคำนึงการอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกัน มีความเป็นธรรม และให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในเชิงสร้างสรรค์และลดผลกระทบในเชิงลบ 5) มีกฎ กติกาที่เห็นร่วมจากชุมชน สำหรับการจัดการทอองเทียวที่ชัดเจน และสามารถกา กับดูแลให้เป็นไปตามกติกาที่วางไว้ 6) ชุมชนที่จัดการทอองเทียว สมาชิกในชุมชน ชาวบ้านทั่วไปและนักทอองเทียว ควรมีกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกัน และกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการงานการทอองเทียวโดยชุมชนให้ถูกต้องเหมาะสม และมีความชัดเจน 7) การทอองเทียวโดยชุมชน จะต้องมีความมาตรฐานที่มาจากข้อตกลงร่วมภายในชุมชนด้วย เช่น ความสะอาด ความปลอดภัย การกระจายรายได้ที่เป็นธรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง และพิจารณาร่วมกันถึงขีดความสามารถในการรองรับ 8) รายได้ที่ได้รับจากการทอองเทียว มีส่วนไปสนับสนุนการพัฒนาชุมชนและรักษาสิ่งแวดล้อม 9) การทอองเทียวจะไม่ใช่อำชีพหลักของชุมชน และชุมชนต้องดำรงอาชีพหลักของตนเองไว้ได้ ทั้งนี้หากอาชีพของชุมชนเปลี่ยนเป็นการจัดการทอองเทียว จะเป็นการทำลายชีวิตและจิตวิญญาณดั้งเดิมของชุมชนอย่างชัดเจน 10) องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และพร้อมจะ หยุดเมื่อเกินความสามารถในการจัดการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้หากมองในแง่ความพร้อมของชุมชนและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทอองเทียวในมิติของชุมชนแล้ว การทอองเทียวโดยชุมชนจะเป็นไปได้ด้วยดีนั้นยังต้องพิจารณาจากมตินอกชุมชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยได้แก่ การตลาด นโยบายรัฐที่เข้ามาสนับสนุน และพฤติกรรมของนักทอองเทียว เป็นต้น

กระบวนการทำงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

หากชุมชนมีความพร้อมมีปัจจัยเอื้ออำนวยต่อการเข้ามามีบทบาทจัดการการท่องเที่ยวแล้วนั้น ผู้นำชุมชนและแกนนำ ที่หลากหลาย ตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์การเกษตร ฯลฯ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ครู อาจารย์ในโรงเรียน เป็นต้น ร่วมกันประชุมสัมมนาเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นการฝึกกำลังความคิดสร้างสรรค์ ประสานแนวคิดของทุกคนให้เห็นเป็นภาพเดียวกัน ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และนำวิสัยทัศน์ที่ได้มากำหนดเป็นเป้าหมาย เป็นทิศทางของการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระยะต่อไป ดังที่พจนานวนศรี (2546: 185-188) ได้กล่าวไว้ว่า ชุมชนหลายแห่งตัดสินใจเปิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเป็นผู้จัดการเองนั้น มีรูปแบบการคิดตัดสินใจด้วยการมองวิสัยทัศน์ 3 รูปแบบด้วยกัน คือ 1. มองกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารกับคนภายนอกให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อสภาพปัญหาชุมชนที่ประสบอยู่ และหวังว่าจะได้เพื่อนที่เข้าใจร่วมแก้ไขปัญหาดังกล่าว ร่วมกัน อันเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม เพื่อประสานการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหามาของชุมชนนั้น 2. การท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จำเป็นที่ชุมชนต้องรวมตัวกันเข้ามามีการจัดการให้นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องให้ปฏิบัติตามกฎ กติกาของชุมชน การจัดระเบียบการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ผู้คนที่เกี่ยวข้องและผลประโยชน์ในชุมชน การสร้างมาตรฐานต่างๆ ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเอง ทั้งเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบมากเกินไป ความสามารถที่ชุมชนจะจัดการได้ 3. การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการเรียนรู้ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการสร้างโอกาสในการฟื้นฟูวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และสิ่งแวดล้อม โดยมองที่รายได้เป็นเพียงแค่ผลพลอยได้จากกระบวนการเรียนรู้ท่ามกลางการท่องเที่ยว

ซึ่งทั้ง 3 รูปแบบนี้มีพื้นฐานการคิดจากชุมชนเอง ที่มีความภูมิใจในวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของตนเองที่พร้อมจะสื่อต่อคนภายนอก โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดนอกจากนั้นแล้วชุมชนเองยังต้องการความเข้าใจ ความร่วมมือของนักท่องเที่ยวในเคารพในกฎ กติกา ที่ชุมชนร่วมกันสร้างไว้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัฒนธรรม

จากที่เกี่ยวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน (community base sustainable tourism) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน" โดยมองว่าการท่องเที่ยวต้องทำงานครอบคลุม 5 ด้าน พร้อมกัน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมโดยมีชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการ

นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนา โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเงื่อนไขและสร้างโอกาสให้องค์กรชุมชนเข้ามามีบทบาททิศทางการพัฒนาชุมชนของตนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่มีแนวโน้มว่าการท่องเที่ยวจะรุกคืบเข้าไปถึง หรือต้องการเปิดเผยชุมชนของตนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ให้มีการสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผน การบริหารจัดการทรัพยากรและกระจายอำนาจการตัดสินใจโดยเน้นความสำคัญของการจัดการธรรมชาติแวดล้อมและใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน

ในช่วง 2 - 3 ปี ที่ผ่านมามีคำว่า "Community-based Tourism : CBT" การท่องเที่ยวทำให้ชุมชนเป็นฐานการบริหารจัดการ "การท่องเที่ยวโดยชุมชน" เป็นที่รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลายในหลายๆ ความหมายความเข้าใจและประสบการณ์ ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่จะนำไปสู่การท่องเที่ยว อย่างยั่งยืนได้ เป็นเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมการจัดการด้านโฮมสเตย์ ที่ต้องมี "ชุมชน" เป็นส่วนประกอบสำคัญ

การท่องเที่ยวกลายเป็นเครื่องมือที่รัฐบาลให้ความสำคัญเนื่องจากมีความสำคัญต่อการสร้างรายได้ เพื่อพัฒนาประเทศอย่างมากและยังเป็นรายได้ที่เป็นอันดับต้นๆ ของประเทศ และมีการกระจายไปในหลายภาคอย่างค่อนข้างชัดเจน เช่นการเดินทาง ที่พัก การซื้อของที่ระลึก ภัตตาคาร ร้านค้าต่างๆ จึงมีการประกอบกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งโดยตรงและทางอ้อม ขยายมากขึ้น เช่นการเพิ่มขึ้นของสถานที่พัก ทั้งโรงแรมขนาด 5 ดาว 4 ดาว ไปจนถึงที่พักแบบพื้นบ้านที่เรียกว่า โฮมสเตย์ การเพิ่มขึ้นของร้านอาหาร และแหล่งบริการอื่นๆ เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ และการขยายตัวไปในแทบทุกภูมิภาคของไทย ก่อให้เกิดการตื่นตัวเพราะมองว่าเป็นเรื่องง่ายที่จะมีรายได้เพิ่มจากการท่องเที่ยว ที่เป็นผู้มาซื้อสินค้าถึงที่ไม่ว่าจะที่ใดก็ตาม

เมื่อชุมชนมาเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างแน่นอนก็คือ ผลกระทบต่อชุมชน จึงต้องทำการศึกษากการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสม อันจะเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมและเห็นผลการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและเป็นผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่น โดยมีการปกป้องและสงวนรักษา ตลอดจนการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจสังคมสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย

4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ความหมายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-tourism)

นิออน ศรีสมยง (2552) ได้อธิบายความหมาย การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ดังนี้ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ การท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมการเกษตรเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวหลัก สามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรในชุมชน ให้ผู้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเต็มตัว ซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรนับว่าเป็นหนึ่งในรูปแบบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นการคิดค้นเอาทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในประเทศ มาจัดกิจกรรมหรือจัดเป็นรูปแบบทางการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความสนใจและอยากเดินทางไปเที่ยว การขยายเส้นทางทางการท่องเที่ยว และเป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นอีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ และการให้ความรู้ในคุณค่าของภูมิปัญญาของเกษตรกรไทยซึ่งการท่องเที่ยวและประเทศไทย (ททท.) ได้จำแนกประเภททรัพยากรทางการเกษตรออกเป็น 7 กิจกรรม ได้แก่ (1) การทำนา การทำนาปี/ปรัง การทำนาหว่านน้ำตม การทำนาขั้นบันไดพิพิธภัณฑชาวนา (2) การทำสวนไม้ตัดดอก การทำสวนดอกไม้เพื่อตัดดอกขายทุกชนิด เช่น สวนกุหลาบ ฟาร์มกล้วยไม้ สวนดอกไม้ประดับนานาชนิด รวมถึงไร่นาตะวันออก (3) การทำสวนผลไม้ การทำสวนผลไม้ทุกประเภท รวมทั้งการทำวนเกษตรการทำเกษตรแผนใหม่ และการทำสวนผสม (4) การทำสวนผัก สวนครัว การปลูกพืชสวนครัวทุกประเภท รวมถึงการทำไร่ผัก ไร่ถั่ว ไร่ข้าวโพด เป็นต้น (5) การทำสวนสมุนไพร การปลูกพืชสมุนไพรนานาชนิด เพื่อใช้เป็นอาหารเสริมพืชผักสวนครัวข้างบ้าน เพื่อใช้เป็นเครื่องดื่ม เพื่อใช้เป็นเครื่องสำอาง และเพื่อใช้ในการแพทย์แผนไทย (6) การทำฟาร์มปศุสัตว์ การเลี้ยง และการขยายพันธุ์สัตว์เศรษฐกิจนานาชนิด อาทิ การเลี้ยงไหม การทำฟาร์มผึ้ง การทำฟาร์มปลา การเลี้ยงหอยแมลงภู่ เป็นต้น (7) งานเทศกาลผลิตภัณฑ์ต่างๆ การจัดงานเพื่อส่งเสริมการขายผลผลิตทางการเกษตร อาทิเช่น มหกรรมไม้ดอกไม้ประดับ งานเทศกาลลำไย เทศกาลกินปลา เป็นต้น

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้ให้คำนิยามของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism) ดังนี้ การจัดนำเที่ยวชมสถานที่ทำการเกษตรกรรมแหล่งทำสวนผลไม้ แหล่งปลูกไม้ดอกไม้ประดับ แหล่งทำฟาร์ม เพื่อรับฟังการบรรยายถึงปัญหาและความสำเร็จในอาชีพเกษตร

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าคุณทหารลาดกระบัง คณะเทคโนโลยีการเกษตร (ม.ป.ป.) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรหมายถึง การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นทางด้านการเรียนรู้วิถีเกษตรกรรมของชาวชนบท โดยเน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในการดำเนินกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ด้านการเกษตรและวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และเป็นการนำเอาทรัพยากรที่

มีอยู่ให้เกิดการเรียนรู้ทำให้เกิดประโยชน์ก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชน และตัวเกษตรกร การท่องเที่ยวเชิงเกษตรจะเป็นการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อม

เกศณีย์ สัตตรัตนขจร (2550) ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism) หมายถึง เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นการนันทนาการทางด้านการเกษตร เช่น สวนเกษตร การปลูกพืชสวนและ ฟาร์มปศุสัตว์มาจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อเป็น สิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมโดยนักท่องเที่ยวจะได้ชื่นชมความงามและพักผ่อนหย่อนใจเป็นการสร้างโอกาสและรายได้เสริมให้กับเกษตรกรเจ้าของพื้นที่เกษตรนั้นๆ

ราไพพรรณ แก้วสุริยะ (2544) อธิบายความหมายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่า เป็น การเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่เกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์ และสัตว์เลี้ยง เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จ และผลิตผลในสวนเกษตร อันได้ความรู้ ประสบการณ์ใหม่บนพื้นฐานความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่แห่งนั้น

ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน (2546) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไว้ว่า การท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่ได้ทั้งความเพลิดเพลินและความรู้ นำกลับไปประยุกต์ใช้หรือประกอบอาชีพได้ เห็นอื่นใดถือได้หันกลับไปค้นหา เรียนรู้ เข้าใจ ภาควิชาใจกับอาชีพเกษตรกรรมรากฐานของแผ่นดินไทยที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่าภายใต้แนวคิดปรัชญาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเกษตรกรไทย อีกทั้งได้สัมผัสกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนาชนบท ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี รูปแบบกิจกรรม และการประกอบอาชีพทางการเกษตรที่หลากหลาย ทั้งวิถีดั้งเดิมจนถึงการใช้เทคโนโลยีขั้นสูง ท่ามกลางทัศนียภาพที่สวยงาม บริหารจัดการโดยเกษตรกรหรือชุมชน ความประทับใจที่เกิดจากได้ชม ชิม ชื้อผลิตภัณฑ์และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ก่อให้เกิดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์แก่ผู้มาเที่ยว ทั้งยังส่งผลให้เกิดรายได้แก่ชุมชน จากการจำหน่ายผลผลิตการเกษตรผลิตภัณฑ์แปรรูป ค่าตอบแทนจากการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

Paresh V. Joshi & Milind B. Bhujbal (2012) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่า เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการในฟาร์ม เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ บันทึกลง การศึกษาหรือเพื่อความสนุกสนานกิจกรรมในฟาร์ม โรงบ่มไวน์ ปศุสัตว์ วัฒนธรรม การเก็บเกี่ยวหรือกิจกรรมอื่นๆที่น่าสนใจ ที่เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

Lamb (2008) ได้อธิบายความหมายว่า การท่องเที่ยวฟาร์มหรือการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นกระบวนการของการดึงดูดผู้เข้าชมและนักเดินทางไปยังพื้นที่ทางการเกษตรโดยทั่วไปเพื่อการศึกษาและนันทนาการ

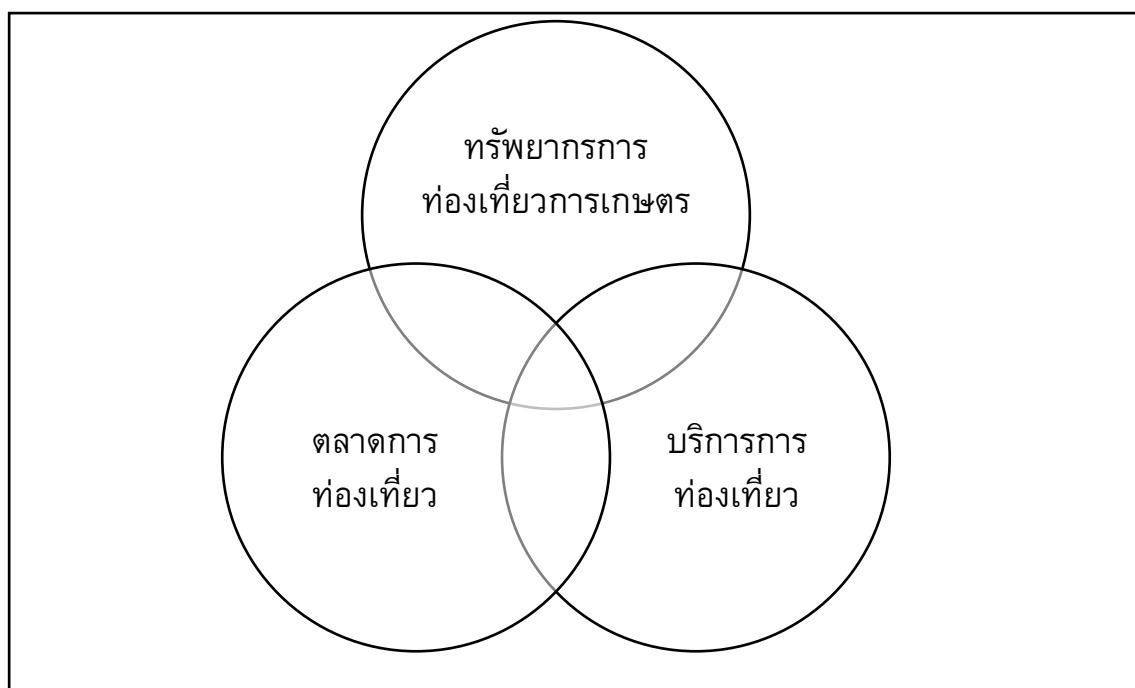
Przezborska (2005) ได้อธิบาย กิจกรรมการท่องเที่ยวและการพักผ่อนหย่อนใจที่เกี่ยวข้องกับฟาร์มหรือการดำเนินการทางการเกษตร พืชสวน ประมงหรือการเกษตร (เทียบเท่า

กับการท่องเที่ยวในฟาร์ม) การท่องเที่ยวชนบทยังสามารถกำหนด เป็นกิจกรรมท่องเที่ยว / พักผ่อนหย่อนใจ

จากคำนิยามของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรผู้ศึกษาวิจัยสามารถสรุปความหมายได้ดังนี้ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรหมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ให้เกิดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเกษตรอีกทั้งยังเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ ไม่ว่าจะเป็นฟาร์มเกษตร สวนผัก สวนผลไม้ สวนดอกไม้ โดยสถานที่แห่งนั้น มีความสวยงามของทัศนียภาพ และนักท่องเที่ยวเองก็ได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับการเกษตรที่ผ่านทางกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นภายในแหล่งท่องเที่ยวนั้น

องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

นโอน ศรีสมยง (2552) ได้อธิบายองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีส่วนที่สำคัญ 3 ส่วน ดังภาพที่ 2.1

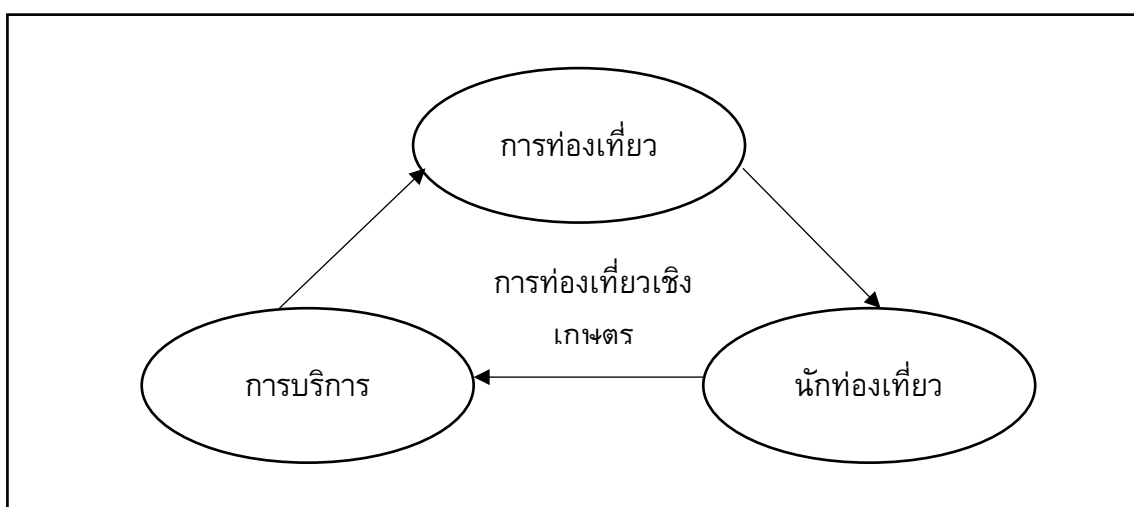

ภาพที่ 2.1 องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
ที่มา : ดัดแปลงจาก นโอน ศรีสมยง (2552)

จากภาพที่ 2.1 อธิบายได้ว่า องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีส่วนที่สำคัญ 3 ส่วน คือ (1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวการเกษตร คือ ทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตผลิตผลทางการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น แสงแดด ดิน น้ำ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์เป็นต้น หรือการจัดการโดยมนุษย์ เช่น เครื่องมือทางการเกษตรต่างๆ เทคโนโลยีการเกษตร เป็นต้น (2) ตลาดการท่องเที่ยว เนื่องจากตลาดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นตลาดการท่องเที่ยวเฉพาะ

(niche market) จึงทำให้การจัดการด้านการตลาดมีลักษณะที่เจาะจงเฉพาะกลุ่มโดยต้องเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจกิจกรรมทางการเกษตร ต้องการที่จะเรียนรู้ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น (3) บริการการท่องเที่ยว บริการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เช่น ที่พัก ร้านอาหาร การบริการนำเที่ยว จะต้องเกี่ยวกับการเกษตรชนบท ตัวอย่างบริการที่ชัดเจน คือ ที่พักตามบ้าน (Homestay) และที่พักตามสวนเกษตรต่างๆ (Farm stay)

สำหรับสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2543) ได้ให้นิยามองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
ที่มา : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2543)

จากภาพที่ 2.2 แสดงถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร 3 ประการ ดังนี้

- (1) แหล่งหรือสิ่งดึงดูดใจ คือ แหล่งท่องเที่ยวทั้งที่เกิดขึ้นเอง ตามธรรมชาติ หรือเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันออกไป ดึงดูดใจให้ผู้เข้าไปเยี่ยมชม
- (2) การบริการ คือ สิ่งจัดไว้รองรับนักท่องเที่ยว เพื่อสนอง ความต้องการและให้บริการ อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น ที่พัก ร้านอาหาร ร้านค้าต่างๆ เป็นต้น
- (3) นักท่องเที่ยว คือ ผู้ที่ต้องการได้รับความเพลิดเพลิน ความรู้ประสบการณ์มีอำนาจในการใช้จ่ายเพื่อเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเมื่อพิจารณาถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร สามารถสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมหลักด้านการเกษตรที่สามารถดึงดูดและเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวโดยมีการบริการจัดไว้ให้รองรับเพื่อสนองตอบตามมาตรฐานความต้องการของนักท่องเที่ยวให้ได้รับความรู้และความเพลิดเพลิน

ลักษณะกิจกรรมการเกษตร

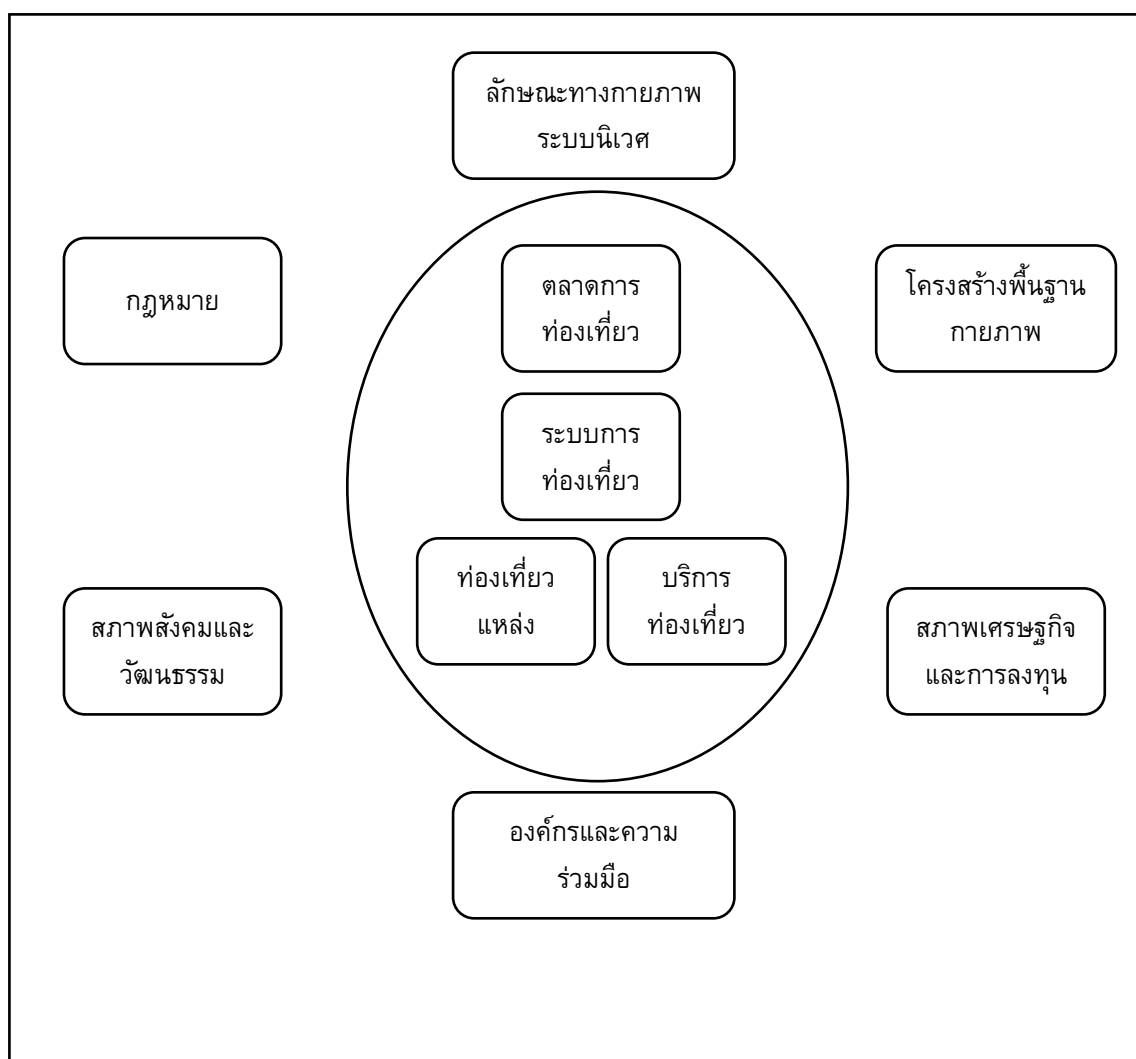
รำไพ แก้วสุริยะ (2544) ได้ให้ความหมายของลักษณะกิจกรรมการเกษตรสามารถแบ่งกิจกรรมได้ ดังนี้ คือ (1) การทำนา (Rice Cultivation) การทำนาปี การทำนาปรัง การทำนาหว่านน้ำตม การทำนาขั้นบันได พิพิธภัณฑชาวลาว ความรู้เรื่องข้าวสายพันธุ์ต่างๆ ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว วัฒนธรรมการกินข้าวไทย เป็นต้น (2) การทำสวนไม้ตัดดอก (Cutting Flowers) การทำสวนดอกไม้เพื่อตัดดอกขายทุกชนิด เช่น สวนกุหลาบ ฟาร์มกล้วยไม้ สวนดอกไม้ประดับนานาชนิด ไม้กระถางทุกประเภทรวมถึงไร่นานาชนิด (3) การทำสวนผลไม้ (Orchard) การทำสวนผลไม้ทุกประเภท รวมทั้งการทำวนเกษตร การทำเกษตรแผนใหม่ การทำสวนผสม รวมถึงการทำยางพารา สวนไผ่ สวนปาล์มน้ำมัน (4) การทำสวนครัวสวนผัก (Vegetables) การปลูกพืชผักสวนครัวทุกประเภทรวมถึงการทำไร่สวนผัก ไร่ถั่ว ไร่ข้าวโพดข้าวฟ่าง ไร่พริกไทย เป็นต้น (5) การทำสวนสมุนไพร (Herbs) การปลูกพืชสมุนไพรนานาชนิด เพื่อใช้เป็นอาหารเสริมพืชผักสวนครัวข้างบ้าน เพื่อใช้เป็นเครื่องดื่ม เพื่อใช้เป็นเครื่องสำอาง และเพื่อใช้ในการแพทย์แผนไทย (6) การทำฟาร์มปศุสัตว์ (Animal Farming) การเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์เศรษฐกิจนานาชนิด อาทิ การเลี้ยงไหม การทำฟาร์มปลา การเลี้ยงหอยแมลงภู่ หอยแครง หอยนางรม หอยตะเภา ฟาร์มจระเข้ บางแห่งเพาะขยายพันธุ์สัตว์ป่าหายาก เช่น ฟาร์มนกยูง ฟาร์มไก่ฟ้า ฟาร์มกวาง รวมถึงสวนงูของสมาคมกาดไทย (7) งานเทศกาลผลิตภัณฑ์ต่างๆ (Festival) การจัดงานเพื่อส่งเสริมการขายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เมื่อถึงฤดูที่พืชผลเหล่านั้นออกซุก อาทิ มหกรรมไม้ดอกไม้ประดับงานเทศกาลลีนจี่ เทศกาลลำไย เทศกาลกินปลา เป็นต้น

ประเภทแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม

กรมส่งเสริมการเกษตรกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2545) ได้ทำการจัดประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ (1) แหล่งท่องเที่ยวเกษตรประเภทชุมชนหรือหมู่บ้านท่องเที่ยวการเกษตรเป็นการดำเนินการร่วมกันของสมาชิกกลุ่มเกษตรในหมู่บ้าน มีทั้งประเภทที่พักค้างแรมในหมู่บ้านและประเภทระยะสั้นไม่เกิน 1 วัน ในแต่ละจุด จะมีจุดเด่นโดยเฉพาะ เช่น หมู่บ้านทำนา หมู่บ้านไม้ผล หมู่บ้านไม้ดอก หมู่บ้านพืชผัก หมู่บ้านปลูกหม่อนทอผ้าไหม และหมู่บ้านเลี้ยงผึ้ง (2) แหล่งท่องเที่ยวเกษตรประเภทรายบุคคลหรือรายกิจกรรมเป็นพื้นที่การเกษตรของเกษตรกรรายใดรายหนึ่งโดยเฉพาะ ส่วนใหญ่จะเป็นสวนเกษตรที่ประสบความสำเร็จในการเพาะปลูกหรือสัตว์เลี้ยงเฉพาะอย่าง เช่น สวนเงาะ สวนทุเรียน สวนมะม่วง สวนลิ้นจี่สวนเกษตรผสมผสาน สวนไม้ดอกต่างๆ ซึ่งทางการส่งเสริมการเกษตรจะเข้าไปช่วยสนับสนุนด้านเทคโนโลยีและการจัดการให้ดีขึ้นทั้งในด้านการจัดการพื้นที่ วิธีการต้อนรับนักท่องเที่ยวการจัดแสดงสินค้าแปรรูปและสินค้าหัตถกรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร (3) แหล่งท่องเที่ยวเกษตรประเภทเทศกาลหรือปรากฏการณ์ เป็นลักษณะของจุดท่องเที่ยวเกษตรที่มีการ

จัดงานเทศกาลหรืองานมหกรรมทางด้านการเกษตรที่น่าสนใจ เช่น งานวันทุเรียนโลก งานวันเงาะโรงเรียน งานระกำหวาน เทศกาลหม่อนไหม หรือเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง เช่น พุ่ดดอกทานตะวันบาน เป็นต้น

โดยสามารถแสดง ระบบการท่องเที่ยว (Tourism System) ได้ดังภาพที่ 2.3

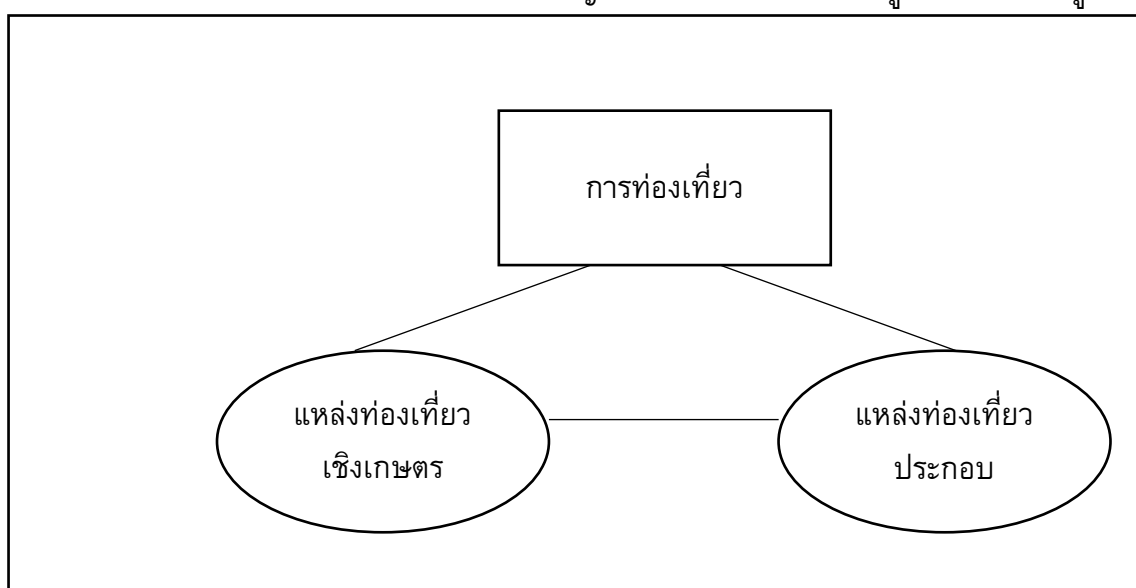
ภาพที่ 2.3 ระบบการท่องเที่ยว (Tourism System)

ที่มา : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540)

การจัดประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

สถาบันวิจัยแห่งประเทศไทย (2543) อธิบายถึงการจัดประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่า มีการพิจารณาจากสภาพของแหล่งท่องเที่ยวและตลาดการท่องเที่ยวสามารถจัดประเภทได้ดังนี้

(1) แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในแหล่งท่องเที่ยวหลัก เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ถูกพัฒนาขึ้นในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวหลัก นักท่องเที่ยวจะเดินทางมาเพื่อท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวหลัก โดยมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นแหล่งท่องเที่ยวประกอบ ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร จึงไม่จำเป็นต้องมีขนาดใหญ่หรือมีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวสูง

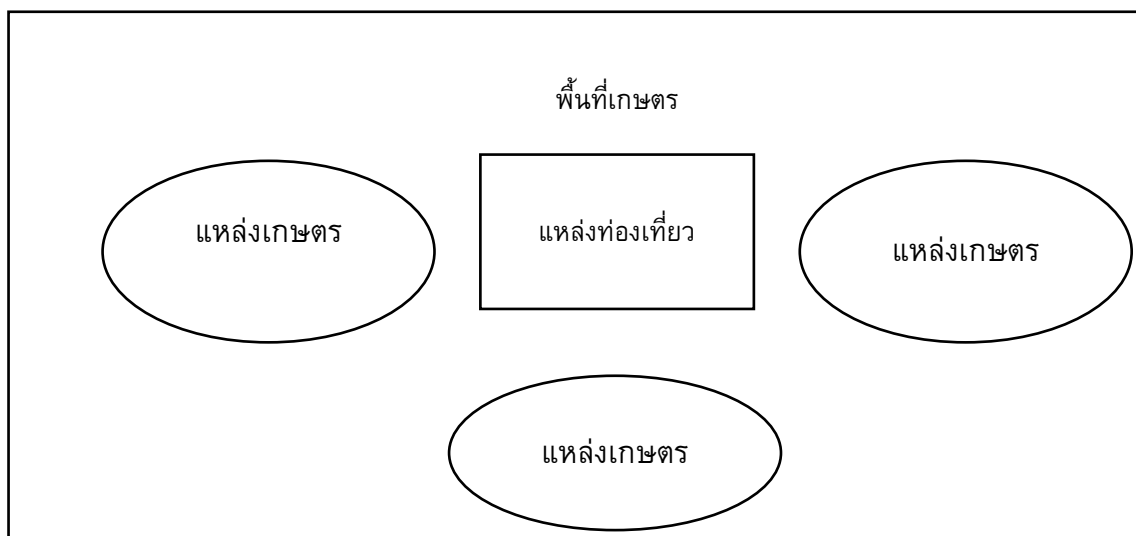

ภาพที่ 2.4 แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในแหล่งท่องเที่ยวหลัก

ที่มา : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2543)

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2543) ได้อธิบายแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในแหล่งท่องเที่ยวหลัก ได้แก่ สินค้าการท่องเที่ยว จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวประกอบหรือแหล่งท่องเที่ยวเสริม การจัดการการท่องเที่ยว สามารถจัดเป็นการเดินทางไปท่องเที่ยวช่วงสั้นๆ ลักษณะไปเช้า เย็นกลับ แนวทางการดำเนินการ ต้องมีการเตรียมความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวในด้านต่างๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

(2) แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่เกษตร และแหล่งเกษตรเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยสมบูรณ์ มีการผลิตผลผลิตทางการเกษตรและมีกระบวนการขายเต็มรูปแบบ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงมีลักษณะที่เด่นเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว สามารถพัฒนาให้เป็นตลาดการท่องเที่ยวที่มีความสนใจพื้นที่เกษตร

ภาพที่ 2.5 แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่และแหล่งเกษตร
ที่มา : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2543)

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2543) ได้อธิบายแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่และแหล่งเกษตร ดังนี้ 1 สินค้าการท่องเที่ยว จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลัก เป็นจุดหมายในการเดินทางมาท่องเที่ยว 2 การจัดการท่องเที่ยว สามารถจัดเป็นลักษณะการท่องเที่ยวที่มีระบบครบวงจร โดยมีทั้งสถานที่ท่องเที่ยวจัดมีองค์กรเฉพาะพื้นที่เพื่อกำหนดนโยบายและควบคุมการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรเป็นหลักแหล่งเกษตร

(3) แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในโครงข่ายการท่องเที่ยวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ตามบริเวณต่างๆ มีศักยภาพเพียงพอที่จะถูกพัฒนาให้เป็นโครงข่ายการท่องเที่ยวโดยพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรร่วมกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ เป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวเดียวกัน

ภาพที่ 2.6 แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในโครงข่ายการท่องเที่ยว
ที่มา : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2543)

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2543) ได้อธิบายแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตามรูปแบบแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในโครงข่ายการท่องเที่ยว ได้แก่

โครงการท่อทองเที่ยวจัดเป็นจุดท่องเที่ยว การจัดการท่องเที่ยวสามารถจัดเป็นที่พักแรมในเส้นทางท่องเที่ยว แนวทางการดำเนินการสามารถกำหนดเป็นจุดแวะพักในกิจกรรมการเกษตร

(4) แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเฉพาะ เป็นเขตพื้นที่ทางการเกษตรที่มีลักษณะเด่นและสามารถดึงดูดให้คนมาท่องเที่ยว แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตามรูปแบบแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเฉพาะ ได้แก่ สินค้าการท่องเที่ยวจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม การจัดการการท่องเที่ยวสามารถจัดเป็นการท่องเที่ยวเพื่อเสริมศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว แนวทางการดำเนินการ สามารถกำหนดให้มีการบริการเพื่อรองรับการท่องเที่ยว

ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2552) ได้อธิบายประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร สามารถแบ่งได้ดังนี้

(1) แบ่งตามลักษณะกิจกรรมการเกษตรหลัก สามารถแบ่งได้ 5 ประเภท คือการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การประมง การเกษตรและป่าไม้ และการเกษตรแบบผสมผสาน

(2) แบ่งตามลักษณะเจ้าของกิจการ และการบริหารจัดการ สามารถแบ่งได้ 7 ประเภท คือ โครงการตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และพระบรมวงศานุวงศ์บริหารจัดการโดยภาครัฐ (หน่วยงานราชการและรัฐวิสาหกิจ) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน บริษัทเอกชน วิสาหกิจชุมชน และบุคคลทั่วไป

(3) แบ่งตามขนาดของแหล่งท่องเที่ยว กำหนดตามขนาดพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว แบ่งได้ 3 ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยว ขนาดใหญ่ (51 ไร่ ขึ้นไป) ขนาดกลาง (21-50 ไร่) ขนาดเล็ก (ไม่เกิน 20 ไร่)

จากนิยามในข้างต้น ผู้ศึกษาวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้การท่องเที่ยวเชิงเกษตรคือการท่องเที่ยวเพื่อไปเรียนรู้วิถีชีวิตของเกษตรกร วัฒนธรรม โดยนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการประกอบกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เช่น การทำนา ปลูกผัก แปรรูปผลิตภัณฑ์ อีกทั้งยังสามารถแบ่งการจัดประเภทแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตามการกำหนดขนาดพื้นที่ ได้แก่ ขนาดใหญ่ขนาดกลาง และขนาดเล็ก เพื่อหาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืน :กรณีศึกษาอำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา อย่างเหมาะสม

5. แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชน

ความหมายของ “อัตลักษณ์” มีผู้เชี่ยวชาญได้ให้คำนิยามของคำว่า “อัตลักษณ์” ดังนี้

Richard Rodriguez Essay (อ้างถึงใน ปีติ มณีเนตร, 2552 หน้า 21) ได้เสนอว่า อัตลักษณ์นั้นถูกกำหนดโดยวัฒนธรรม ไม่ได้ถูกกำหนดโดยเชื้อชาติเสมอไป ความเป็นคนเอเชียหรือยุโรปไม่ได้กำหนดโดยสีผิวเพราะในแต่ละเชื้อชาติหรือเผ่าพันธุ์นั้น ไม่ได้มีอัตลักษณ์หรือวัฒนธรรมเดียว แต่จะรวมความหลากหลายของวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่มีการสื่อสาร สอดคล้องกับลิตเติลจอห์นและฟอสส์กล่าวว่า ไมเคิล เฮชต์ และคณะ (Michael Hecht and his colleagues) ได้นำเสนอทฤษฎีการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ (The Communication Theory of Identity-CTI) ไว้ โดยอธิบายว่าอัตลักษณ์เป็นจุดเชื่อมกันระหว่างปัจเจกบุคคล (Individual) และสังคม (Societal) ส่วนการสื่อสารคือส่วนเชื่อมโยง โดยอัตลักษณ์ก็คือรหัสที่อธิบายความเป็นสมาชิกของชุมชนของเรา รหัสเหล่านี้ประกอบด้วยสัญลักษณ์ เช่น เสื้อผ้า คำพูด เป็นต้น นอกจากนี้อัตลักษณ์ยังประกอบไปด้วยมิติของด้านอารมณ์ การเรียนรู้หรือปัญญา การกระทำหรือพฤติกรรม และมิติทางจิตวิญญาณ ผสมผสานกัน และเป็นแหล่งของแรงบันดาลใจและความคาดหวังของชีวิต โดยทั่วไปบุคคลจะมีอัตลักษณ์หลัก (Core Identity) ที่อยู่คงที่ แต่อัตลักษณ์ก็เปลี่ยนแปลงได้ ไม่ใช่สิ่งตายตัว

ในขณะที่นักวิชาการชาวไทยวันดี สันติวุฒิมะรี (2545: 10) กล่าวถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) ไว้ว่าเป็นเครื่องหมายที่นำมาใช้สื่อถึงสำนักทางชาติพันธุ์ เครื่องหมายเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องมีความคงเส้นคงวา แต่สามารถปรับเปลี่ยนได้เรื่อยๆ เพื่อรักษาสำนักทางชาติพันธุ์ของตนเองไว้ได้ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงมีลักษณะเป็นรูปธรรมที่คนภายนอกสามารถรับรู้ได้ผ่านการมองเห็น รับฟัง สัมผัส และในเวลาต่อมาอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นอาจทำทลายหรือประนีประนอมกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อยู่แวดล้อมโดยกระบวนการทั้งหมดเป็นไปเพื่อรักษาสำนักทางชาติพันธุ์ของตนให้ดำรงต่อไป สอดคล้องกับฉลาดชาย รมิตานนท์ (2542) ได้ให้ความหมายของ อัตลักษณ์ ว่าสิ่งที่ทำให้รู้ว่าเป็นพวกเรา แตกต่างจากพวกเขาหรือพวกเขาคือคนอื่น อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียวแต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นตัวเราพวกเรา อัตลักษณ์มิใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาโดยสังคม อัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมี “กระบวนการสร้างอัตลักษณ์” เกิดขึ้นควบคู่กันไป การสร้างอัตลักษณ์เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ซับซ้อน หลากหลายไม่หยุดนิ่งตั้งแต่อดีตสันนิษฐานว่ากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ณ ช่วงเวลาเดียวกันที่มีการติดต่อสัมพันธ์ในเชิงซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของ

สรุปได้ว่า อัตลักษณ์คือ การให้ความรู้สึกรู้จักต่อบุคคลที่มีวัฒนธรรมร่วมกันในกลุ่ม ถูกกำหนดโดยวัฒนธรรม ไม่ได้ถูกกำหนดโดยเชื้อชาติเสมอไป การที่เรารู้จักความเป็นตัวตนจะ

ทำให้เกิดความสำนึกทางชาติพันธุ์และแสดงออกในรูปแบบของการดำเนินวิถีชีวิตหรือกิจกรรมทางสังคมอันเป็นรูปธรรมที่บุคคลภายนอกสามารถมองเห็นและรับรู้โดยวิธีต่างๆ อัตลักษณ์อาจไม่ใช่การสร้างวัฒนธรรมของตนเองโดยบริสุทธิ์หากแต่มีการหยิบยืมต่างวัฒนธรรมมาปรับใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมตนเองก็เป็นได้

ประเภทของอัตลักษณ์

เออร์วิง ก๊อฟมัน (Erving Goffman) นักสังคมวิทยา ได้แบ่งอัตลักษณ์ออกเป็น 2 ประเภทและอธิบายลักษณะความแตกต่างและความเหมือนกันไว้ (อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546: 5-6, 27-28) ประกอบด้วยอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) คือ ภาพของปัจเจกในสายตาคนอื่น ในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยสังคมจะมีวิธีการระบุอัตลักษณ์ส่วนบุคคลแตกต่างกันไป เช่น สังคมสมัยใหม่ใช้บัตรประชาชนหรือการพิมพ์ลายนิ้วมือระบุอัตลักษณ์บุคคล เป็นต้น และอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) คือ สถานภาพทางสังคม เช่น อาชีพ ชนชั้น เพศ ชาติพันธุ์ หรือศาสนาที่ปัจเจกบุคคลนั้นสังกัดอยู่ สังคมจะมีความคาดหวังหรือเรียกร้องว่าปัจเจกบุคคลในวัย เพศ ชนชั้นนั้นๆ ว่าควรวางตนอย่างไร

จากการแบ่งประเภทข้างต้นทำให้พบว่าอัตลักษณ์ส่วนบุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคมมีความทับซ้อนกัน เนื่องจากอัตลักษณ์นั้นเป็นการเชื่อมต่อระหว่างความเป็นปัจเจกและความสัมพันธ์กับสังคม (social aspect) สังคมจะกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบ คุณค่าที่ติดตัวมากับความเป็นพ่อ ความเป็นเพื่อน ความเป็นสามี-ภรรยา ความเป็นศิษย์ – อาจารย์ ในมิตินี้ อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ (symbolic aspect) ด้วยเพราะการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ต่าง ๆ จะกระทำผ่านระบบสัญลักษณ์ในหลายรูปแบบ ส่วนอีกด้านหนึ่งอัตลักษณ์ก็เกี่ยวข้องกับมิติภายในของความเป็นตัวเรา ทั้งด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด

การสร้างอัตลักษณ์

นุชจรินทร์ ทับทิม (2553: 13) อธิบายกระบวนการได้มาหรือการสร้างอัตลักษณ์ไว้ว่า อัตลักษณ์ถูกสร้างและก่อตัวขึ้นมาโดยการผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งในบุคคลหนึ่งๆ ก็อาจมีอัตลักษณ์ที่หลากหลายและในเมื่อบุคคลนั้นยอมรับในอัตลักษณ์ใดอัตลักษณ์หนึ่งในเวลานั้น ก็หมายถึงบุคคลนั้นได้ทำการกำหนดตำแหน่งของตนเอง และกำหนดตำแหน่งในทางสังคม กระบวนการที่เกิดขึ้นนี้ทำให้เกิดความแตกต่างและความหลากหลายในการสร้างอัตลักษณ์ โดยที่เราก็มีส่วนร่วมในการก่อตัวของอัตลักษณ์ตัวเราด้วยเช่นกัน ซึ่งการนิยาม การสร้างและการผลิตซ้ำของอัตลักษณ์อาจจะทำได้ 2 วิธีได้แก่

วิธีที่ 1 การนิยามอัตลักษณ์ในทางบวก (Positive Identification) เป็นการนิยามอัตลักษณ์หรือให้ความหมายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์และสังคมวัฒนธรรมของตนเองหรือคนภายในสังคมโดยเฉพาะปัญญาชน สื่อมวลชนและหน่วยงาน

วิธีที่ 2 การนิยามอัตลักษณ์ในทางลบ (Negative Identification) เป็นการนิยามหรือเป็นการสร้างอัตลักษณ์โดยคนอื่นหรือกลุ่มอื่น ซึ่งเป็นคนนอกชุมชนทั้งที่เป็นศัตรูและพันธมิตร อัตลักษณ์ในแง่นี้เป็นพิจารณาจากมุมมองของคนภายนอกและเป็นการพิจารณาในแง่ลบเสียส่วนใหญ่

อัตลักษณ์สามารถสร้างเป็นภาพที่ชัดเจนเป็นต้นแบบได้ โดยการเลือกดึงเอา คุณสมบัติบางสิ่งบางอย่างของบุคคลที่เด่นชัด มีชีวิตชีวา เข้าใจง่าย เป็นที่รับรู้ทั่วไป และลดทอนคุณสมบัติบางอย่างลงไป

กล่าวโดยสรุป อัตลักษณ์ เป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับสังคม เป็นเสมือนกระจกที่สะท้อนซึ่งกันและกันระหว่างความเป็นการเมืองกับความเป็นจริงที่ปัจเจกสรุปได้จากการผูกพันตัวเองกับสังคม ยิ่งสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมด้วยแล้ว ระดับของการปะทะสังสรรค์ระหว่างอัตลักษณ์ทั้งสองมิตินี้ก็จะยิ่งเข้มข้นขึ้น หรือบ่อยครั้งก็อาจนำไปสู่ความอ่อนไหวของความขัดแย้ง เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งเชิงอัตลักษณ์ทั้งในลักษณะความขัดแย้งภายในตัวของปัจเจกบุคคลเองและความขัดแย้งระหว่างบุคคลที่มีอัตลักษณ์แตกต่างกัน จำเป็นอย่างยิ่งที่สังคมแบบพหุวัฒนธรรมนั้นจะต้องมีพื้นที่ร่วม (collective space) ที่ยอมรับในความแตกต่างของอัตลักษณ์ของบุคคลในสังคม และต้องเป็นพื้นที่กลางที่เปิดโอกาสให้อัตลักษณ์ที่แตกต่างนั้นสามารถแลกเปลี่ยนแบ่งปันซึ่งกันและกันได้ อย่างเท่าเทียม ซึ่งก็หมายถึงพื้นที่ของการสื่อสารนั่นเอง

แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีอัตลักษณ์ของสไตรเกอร์

สมศักดิ์ สีตากลฤทธิ (2545) กล่าวถึง แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีอัตลักษณ์ของสไตรเกอร์ว่า สไตรเกอร์ (Stryker, 1980) และสไตรเกอร์ และสตาแทม (Stryker & Statham, 1985: 311 -378) อธิบายแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีอัตลักษณ์ที่สำคัญมี 2 แนวคิด คือ

1) แนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นิยม (Symbolic Interactionism) แนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นิยม ได้พัฒนาขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 โดยนักปรัชญาชาวสก็อต (อาทิ David Hume, Frances Hutcheson, Adam Smith, Adam Ferguson and others) พยายามที่อธิบายการดำรงอยู่ของมนุษย์ในลักษณะวัตถุนิยมตามธรรมชาติที่สามารถศึกษาได้ โดยเน้นการกระทำที่เป็นปกติประจำวันเพื่อพัฒนาเป็นหลักการแห่งพฤติกรรม นักปรัชญากลุ่มนี้ได้ให้ความสำคัญกับจิต (Mind) และสังคม (Society) ที่ทำให้มนุษย์แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยมองว่าพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมาขึ้นอยู่กับจิตที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ต่อมากลุ่มนักปรัชญาชาวอเมริกัน (อาทิ William James, John Dewey, Charles Horton Cooley, George Herbert Mead and others) ได้พัฒนา แนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นิยมตามความหมายเดิม ตัวอย่าง การอธิบายแนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นิยมของ มีด (Stryker, 1980: 33 – 40; Stryker & Statham, 1985: 316; Citing Mead, 1934; Mind, Self and

Society) ที่ได้อธิบายพฤติกรรมเชิงสังคมโดยเน้นความสนใจในกระบวนการที่บุคคลได้มาซึ่งสิ่งสั่งสมเชิงพฤติกรรม (Behavioral Repertoire) อันเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับแบบแผนการจัดการจัดระเบียบทางสังคมที่กำลังดำเนินอยู่ ดังนั้นในการวิเคราะห์พฤติกรรมของบุคคลไม่เพียงแต่เฉพาะการกระทำที่สังเกตได้เท่านั้น แต่ยังรวมถึงพฤติกรรมภายในด้วย เช่น การคิด การตรวจสอบ และการประเมิน ภายใต้บริบททางสังคม (Social Context) เนื่องจากพฤติกรรมของมนุษย์ รวมทั้งพฤติกรรมที่เป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์อันประกอบด้วย จิตและตัวตน เกิดขึ้นมาจากการดัดแปลงและการปรับตัวให้เข้ากับกิจกรรมทางสังคม

ทฤษฎีอัตลักษณ์ (Identity Theory) เป็นทฤษฎีทางจิตวิทยา (Social Psychological Theory) ที่มุ่งอธิบายพฤติกรรมตามบทบาทของบุคคล (Stryker, 1989: 36) ทฤษฎีอัตลักษณ์มีความเป็นมาและมีหลักการของทฤษฎี ดังนี้

เชลดอน สไตรเกอร์ (Sheldon Stryker) ศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยอินเดียนา ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้พัฒนาทฤษฎีอัตลักษณ์ขึ้น (Stryker, 1968;; Stryker & Serpe, 1982: 199 – 218; Stryker, Owens & White, 2000) โดยอาศัยกรอบแนวคิดตามบริบททางสังคมวิทยานพื้นฐาน ทศนภาพโครงสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นิยม (Structural Symbolic-Integrationist Perspective) โดยมีวัตถุประสงค์ของทฤษฎีคือ เพื่ออธิบายพฤติกรรมแสดงบทบาท (Explanation of Role Behavior) ซึ่งเกิดจากการปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ระหว่างสังคม (Society) และตัวตน (Self) ของบุคคล โดยมีโครงสร้างทางสังคม (Social Structure) และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) เป็นตัวกำหนดหรือควบคุมการแสดงพฤติกรรมของบุคคล ทฤษฎีนี้อาศัยข้อตกลงเบื้องต้น (Assumptions or Premises)

จากแนวคิดว่าสังคมและตัวตนมีความซับซ้อน ความหลากหลายแง่มุม และมีการจัดระบบระเบียบ ทำให้เกิดการสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ของสังคมกับส่วนต่างๆ ของตัวตนตลอดจนการดำเนินการในเรื่องนี้ว่าเป็นเหตุเป็นผลดีขึ้นทฤษฎีอัตลักษณ์ได้นำแนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นิยมมาใช้อธิบายพฤติกรรมของบุคคล โดยให้ความสำคัญกับการเลือกบทบาท ความสัมพันธ์ระหว่างความผูกพันต่อบทบาท ความเด่นของอัตลักษณ์และพฤติกรรมการเลือกบทบาท

แนวคิดเกี่ยวกับความผูกพันต่อบทบาท (Commitment Concept)

สไตรเกอร์ (Stryker, 1991: 873) กล่าวว่า ความผูกพันต่อบทบาท มีพื้นฐานมาจากเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่บุคคลเข้าไปมีส่วนร่วม โดยทั่วไปประกอบด้วยเครือข่ายทางสังคมที่ลับซับซ้อน ในขณะเดียวกันแต่ละเครือข่ายก็ประกอบด้วยบุคคลที่ดำเนินชีวิตอยู่ และการติดต่อสัมพันธ์กันตามตำแหน่งทางสังคมและการปฏิบัติตามบทบาทดังนั้นความผูกพันกับเครือข่ายทางสังคมอันใดอันหนึ่ง คือการที่สมาชิกของเครือข่ายนั้นตอบสนองบทบาทของตน

โดยการแสดง อัตลักษณ์เฉพาะสำหรับเรื่องนั้นออกมาในการติดต่อสัมพันธ์ต่อกันจนถึงขั้นที่ว่า ถ้าความสัมพันธ์ระหว่างกันในเรื่องนั้นขึ้นอยู่กับทำตนเป็นคนแบบหนึ่ง บุคคลก็มีความผูกพันที่ต้องเป็นคนแบบนั้น การวัดความผูกพันวัดได้จากการที่บุคคลลงทุนสละความสัมพันธ์ที่มีความหมายกับใคร ๆ ในเครือข่ายอื่น เพื่อไปมีพฤติกรรมตามแบบของเครือข่ายที่ตนเลือก จากนิยามและวิธีการวัดที่กล่าวมาแล้ว จึงสามารถกล่าวได้ว่าความผูกพันตอบบทบาท เป็นสาเหตุให้เกิดความเด่นของอัตลักษณ์ได้อัตลักษณ์หนึ่ง

ความเด่นของอัตลักษณ์ (Identity Salience)

สไตรเกอร์ (Stryker, 1982: 207) กล่าวว่า โดยปกติแล้วบุคคลแสดงพฤติกรรมตามความเด่นของอัตลักษณ์ที่มีความชัดเจนอย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ การให้ความหมายกับคุณลักษณะของสถานการณ์ต่าง ๆ (Defining Characteristics of Situations) หมายถึง ระดับที่บุคคลยินยอมให้อัตลักษณ์อื่น ๆ (Alternative Identities) ได้แสดงพฤติกรรมออกมาตามสถานการณ์ที่มีความหมายนั้น และลักษณะอื่น ๆ ภายในตัวบุคคล (Other Self Characteristics) หมายถึง การที่บุคคลมีความภาคภูมิใจในตนเอง (Self – Esteem) หรือมีความพึงพอใจ (Satisfaction)

พฤติกรรมการเลือกบทบาท (Role Choice Behavior) หมายถึง พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกตาม อัตลักษณ์ที่มีความเด่นที่สุดในสถานการณ์นั้นๆ พฤติกรรมการเลือกบทบาทจึงเป็นผลลัพธ์ของความเด่นของ อัตลักษณ์ตามบทบาทที่บุคคลเลือกและแสดงออกมาเรียกว่า พฤติกรรม การปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาท (Role Performance) โดยบุคคลประเมินตนเองและบุคคลนัยสำคัญ (Significant Others) จึงแสดงพฤติกรรม กระบวนการประเมินนี้สะท้อนถึงคุณค่าในตนเองเกี่ยวกับบทบาทเฉพาะของบุคคล (Role-Specific Self-Esteem) ทั้งนี้การปฏิบัติตนตามบทบาทประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวขึ้นอยู่กับทำให้ความสำคัญกับความเด่นของอัตลักษณ์ (Stryker, 1987: 97)

สรุปได้ว่า กิจกรรมมนุษย์ได้กระทำซึ่งมีการดำรงรักษาไว้ เปลี่ยนแปลงไปตามการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ระหว่างบุคคล หรือในแต่ละบุคคล ทั้งการบำรุงรักษาและการเปลี่ยนแปลงของสังคม กระทำผ่านกระบวนการของจิตและอัตตา การกระทำดังกล่าวนั้นอาจแสดงความหมายได้อย่างหลากหลาย เช่น แสดงโมติวิจิตต่อกัน เน้นการให้สัญญากัน เป็นการรับคำทำรบ เป็นเพียงมารยาทในการทักทาย ฯลฯ ในเบื้องหลังการสื่อสารทั้งแบบวจนและอวจนภาษาให้มากขึ้น แนวทางการศึกษาเรื่องความหมายในช่วงเวลานี้จึงเริ่มมุ่งหน้าไปที่ทั้งขั้นตอนของผู้ส่งสาร คือ กระบวนการสร้างสรรค์ข่าวสาร (Message Creation) และขั้นตอนของผู้รับสาร คือ การตีความเนื้อหาสาร (Message Interpretation) และเนื่องจากองค์ความรู้ในเรื่องการศึกษาการสื่อสารได้ก่อตัวมาเป็นเวลานานหลายทศวรรษแล้ว

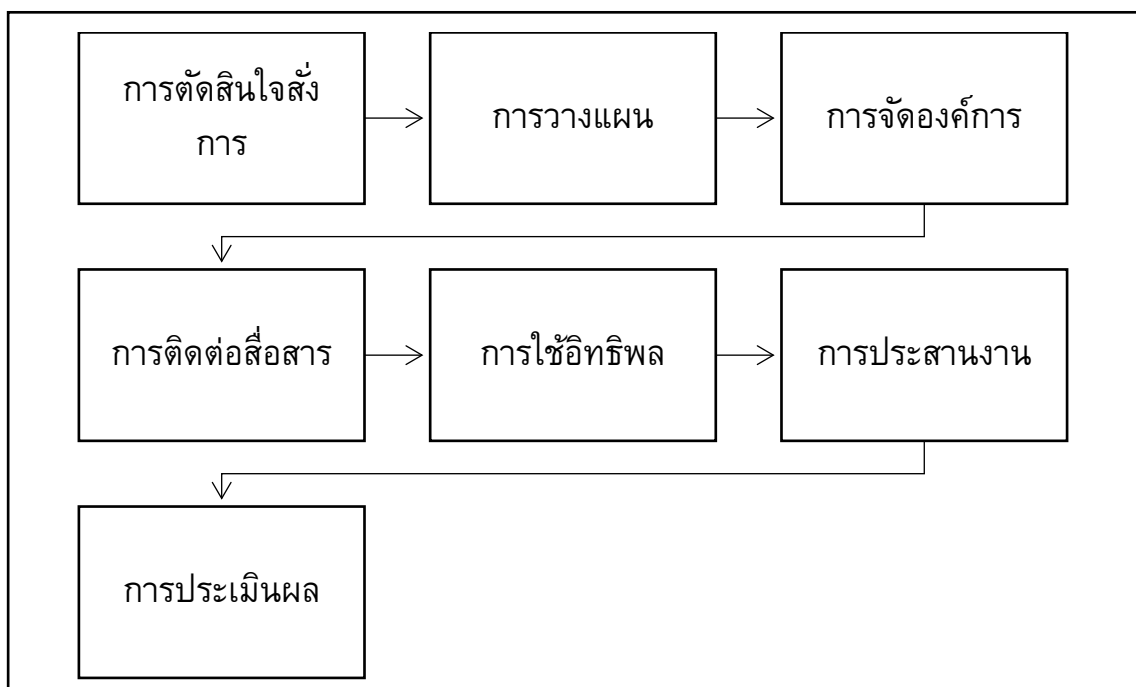
6. แนวคิดการบริหารหรือการจัดการ

การบริหารหรือการจัดการ มีนักวิชาการได้กล่าวถึงไว้หลายท่าน มีรายละเอียด ดังนี้

Taylor (1947) เป็นผู้ก่อตั้งแนวคิดการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ได้ใช้วิธีการศึกษาวิเคราะห์งานต่าง ๆ แล้วทำการแบ่งแยกงานออกเป็นส่วนต่าง ๆ แล้วพิจารณาหาทางที่จะทำให้งานนั้นเสร็จสิ้นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มากที่สุด ถ้าจะกล่าวง่าย ๆ วิธีของ Taylor คือ ค้นหา “วิธีเป็นเลิศที่ดีที่สุด” ที่จะนำมาใช้ทำงานให้ลุล่วง ไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมาก

Gregg (1957, pp. 274-316) ได้วิเคราะห์การบริหารต่าง ๆ ออกเป็น 7 ขั้นตอน ดังภาพที่

2.7

ภาพที่ 2.7 การบริหาร 7 ขั้นตอน

ที่มา: ดัดแปลงจาก Gregg (1957, pp. 274-316)

จากภาพที่ 2.7 แสดงให้เห็นถึงการบริหาร 7 ขั้นตอน โดยเริ่มจากการตัดสินใจสั่งการ เป็นหัวใจของกระบวนการบริหาร จากนั้นคือ การวางแผน มีความสำคัญต่อการบริหารทุกประเภท ถ้าขาดการวางแผนกิจกรรมนั้นก็จะไม่สามารถดำเนินงานไปอย่างมีประสิทธิภาพ และการจัดองค์การทำให้เกิดความมีระเบียบในการปฏิบัติงาน กำหนดอำนาจหน้าที่และตำแหน่งต่าง ๆ อย่างชัดเจน สำหรับการติดต่อสื่อสาร เป็นกระบวนการส่งข่าวสาร คำสั่ง คำอธิบาย ฯลฯ จากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง จากหน่วยงานหนึ่งไปยังอีกหน่วยงานหนึ่ง ซึ่งจะต้องชัดเจน

ได้ใจความและก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน รวมถึงการใช้อิทธิพล หน่วยงานทุกชนิด จำเป็นต้องมีระบบการบังคับบัญชาให้กิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างราบรื่น โดยการปฏิบัติตามคำสั่งนั้น รวมทั้งการกระตุ้นผู้ทำงานให้ปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ รวมถึงการประสานงานเป็นความร่วมมือระหว่างบุคคลต่อบุคคลหรือหน่วยงานต่อหน่วยงานมีการติดต่อกันสัมพันธ์กันช่วยเหลือกันในด้าน บุคคล วัสดุและทรัพยากรอื่น ๆ ตลอดจนการประเมินผลเป็นการติดตามผลงาน เป็นการติดตามผลงานเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่องกันมีการประเมินผลตรวจสอบประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จได้ตามเป้าหมาย

สรุปได้ว่า การบริหารหรือการจัดการเป็นกระบวนการและแนวทางในการปฏิบัติ ที่ผู้บริหารใช้อำนาจหน้าที่ที่มีอยู่ดำเนินการจัดสรรทรัพยากรทุกอย่างขององค์การให้มีประสิทธิภาพสูงสุด และในการบริหารของแต่ละองค์การมีขั้นตอนในการบริหารจัดการ ประกอบไปด้วย ด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์การ ด้านการจูงใจ และด้านการควบคุม

ความหมายของการบริหารจัดการการนำคำว่า “การบริหาร” และ “การจัดการ” ซึ่งเป็นที่นิยมกันมากในปัจจุบัน ซึ่งได้แก่

Kast and Rosenzweig (1995, p. 6) กล่าวว่าไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การร่วมมือและประสานงานกันระหว่างมนุษย์และทรัพยากรทางวัตถุอื่น ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งเอาไว้

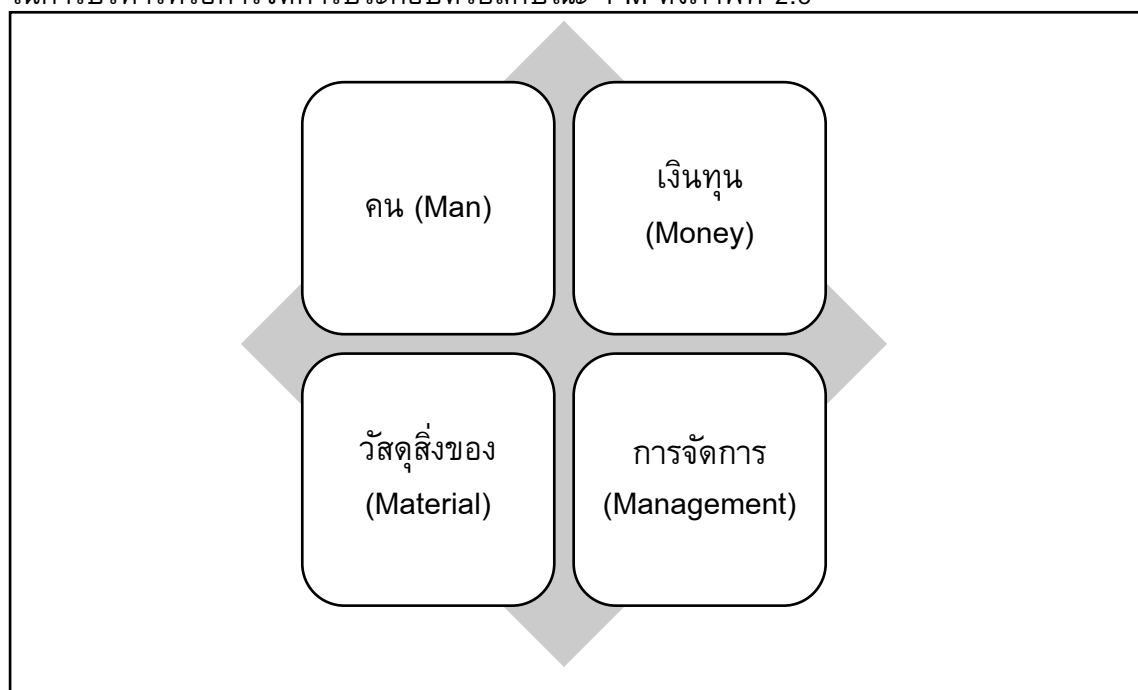
Bartol and Martin (1991, p. 6) ได้ให้ความหมาย การบริหารว่าเป็นกระบวนการที่ทำให้เป้าหมายขององค์การประสบผลสำเร็จโดยการวางแผน การจัดองค์การ การใช้ภาวะผู้นำ และการควบคุม

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2542, หน้า 444) ให้ความหมายของคำว่า การจัดการ คือ กระบวนการนำทรัพยากรการบริหารมาใช้ให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตามขั้นตอนการบริหาร คือ การวางแผน การจัดองค์การ การชี้นำ และการควบคุม

สัมพันธ์ ภูไพบูลย์ (2540, หน้า 18) ความสำคัญของการบริหารหรือการจัดการ การบริหารหรือการจัดการมีความสำคัญต่อมนุษย์ต่อองค์การและต่อประเทศในหลายด้าน การบริหารหรือการจัดการถูกพัฒนาคู่กับการดำเนินชีวิตของมนุษย์และช่วยให้มนุษย์ดำรงอยู่อย่างผาสุก จำนวนประชากรของแต่ละประเทศเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นผลทำให้องค์การต่างๆ ต้องให้ความสำคัญและขยายงานด้านการบริหารหรือการจัดการให้กว้างขวางยิ่งขึ้น การบริหารหรือการจัดการเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคมความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว การบริหารหรือการจัดการเป็นกรรมวิธีที่สำคัญที่จะนำโลกไปสู่ความเจริญก้าวหน้าแบบไร้พรมแดน ในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ การบริหารหรือการจัดการ มีลักษณะเป็นการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในสังกัดฉะนั้น ความสำเร็จของการบริหารหรือการจัดการขึ้นอยู่กับปัจจัยสภาพแวดล้อมทางสังคมเทคโนโลยีวัฒนธรรมและการเมือง และ

ชีวิตประจำวันของมนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในครอบครัวหรือสำนักงาน ย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารหรือการจัดการอยู่เสมอ ดังนั้น การบริหารหรือการจัดการเป็นเรื่องที่น่าสนใจมีอิทธิพลและจำเป็นต่อการดำรงชีวิตอย่างฉลาด

ธิดา พาหอม (2544, หน้า 20) ทรัพยากรในการบริหารหรือการจัดการ ทรัพยากรที่ใช้ในการบริหารหรือการจัดการประกอบด้วยลักษณะ 4 M ดังภาพที่ 2.8

ภาพที่ 2.8 ทรัพยากรในการบริหารหรือการจัดการ

ที่มา : ดัดแปลงจาก ธิดา พาหอม (2544, หน้า 20)

จากภาพที่ 2.8 อธิบายได้ว่า คน (Man) คือ ทรัพยากรบุคคลที่เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญยิ่ง ที่จะก่อผลสำเร็จ ให้กับกิจการได้อย่างมากทั้งในแง่ของปริมาณงานและคุณภาพงาน สำหรับ เงินทุน (Money) เป็นปัจจัยสำคัญในการให้การสนับสนุนในการจัดหาทรัพยากรเพื่อให้กิจกรรมขององค์กรดำเนินไปโดยไม่ติดขัด ซึ่งเงินทุนมีทั้งระยะสั้นและระยะยาวรวมถึงราคาต้นทุนของเงิน คือ ดอกเบี้ย ในขณะที่วัสดุสิ่งของ (Material) เป็นปัจจัยที่มีปริมาณสูงและมูลค่าสูงที่ต้องจัดหามาใช้ดำเนินการผลิต หรือสร้างบริการตลอดเวลา ตลอดจนการจัดการ (Management) เป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติให้เป็นไปตามแผนที่ฝ่ายบริหารได้กำหนด

สรุปได้ว่า การบริหารหรือการจัดการ คือ ศิลปะในการทำงานหรือการร่วมมือกันทำกิจกรรมโดยการประสานงานของกลุ่มบุคคลรวมถึงการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในองค์กรมาบริหารหรือจัดการให้บรรลุวัตถุประสงค์และเกิดประสิทธิภาพสูงสุดโดยมีกระบวนการขั้นตอนของการบริหาร คือ การวางแผน การจัดองค์การ การจูงใจ และการควบคุม

7. แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ความยากจน

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ได้นำเสนอการวิเคราะห์ความยากจนมีหลักคิดหรือรากฐานมาจากทฤษฎี 3 กลุ่ม ได้แก่ ความยากจนของทฤษฎีกระแสหลัก ความยากจนของทฤษฎีคุณธรรม และความยากจนของทฤษฎีวิพากษ์ เนื้อหาสาระสำคัญโดยสรุป มีดังต่อไปนี้

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2534 อ้างถึงใน ฉลาด จันทรมบัติ และคณะ, 2555) ระบุว่า ความยากจนของทฤษฎีกระแสหลัก (Mainstream Theory) มองว่ามีสาเหตุมาจากความขาดแคลนการศึกษา (Lack of Education) ความขาดแคลนทักษะ / ความชำนาญ (Lack of Skill) ความขาดแคลนการจ้างงานหรือการมีงานทำ (Lack of Employment) ความขี้เกียจ (Laziness)

เมื่อบุคคลขาดแคลนเช่นนี้ก็นำไปสู่การขาดแคลนของประเทศ วิธีการแก้ไขความยากจนของทฤษฎีกระแสหลัก คือ การเสริมสิ่งที่ขาดให้สมบูรณ์ โดยจัดการศึกษาให้ทั่วถึงอบรมเสริมทักษะส่งคนไปเรียนต่างประเทศให้ได้ทักษะและเทคโนโลยี เพิ่มการจ้างงานให้สูงขึ้นขยายการลงทุนและอุตสาหกรรม

การวิเคราะห์ของทฤษฎีกระแสหลัก มองความยากจนว่ามาจากปัจเจกบุคคลขาดการศึกษาทักษะ ขี้เกียจ และไม่มีงานทำเข้าหา นองโง่ จน เจ็บ ไร้อาชีพ จึงต้องการแก้ไขโดยรัฐต้องจัดการศึกษาให้ทั่วถึง เสริมทักษะและเพิ่มการจ้างงาน

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2534 อ้างถึงใน ฉลาด จันทรมบัติ และคณะ, 2555) ระบุว่า ความยากจนของทฤษฎีคุณธรรมมองว่ามนุษย์ยังประดิษฐ์เครื่องมือใหม่ๆ เพื่อนำเอาธรรมชาติมาตอบสนองความต้องการอย่างไม่มีที่สิ้นสุด มนุษย์จึงเบียดเบียนธรรมชาติจนก่อให้เกิดมลภาวะต่างๆ ความขาดแคลนทรัพยากร การเสียสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

การยึดมั่นถือมั่นในวัตถุเป็นตัวกระตุ้นและเพิ่มพูนตัณหาของมนุษย์ การให้มูลค่าสินค้าเน้นการบริโภค มีผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้กำหนดสิ่งต่างๆ ในสังคม เกิดภาวะเอารัดเอาเปรียบกันจนเพิ่มช่องว่างคนมีกับคนยากจน

วิธีการแก้ไขความยากจนของทฤษฎีคุณธรรม คือ การพัฒนาจากแบบง่ายไปสู่ความสมบูรณ์อย่างเหมาะสม ระบบเศรษฐกิจเอื้อต่อเป้าหมายการพัฒนาและศักยภาพความเป็นมนุษย์ (ปัญญาความริเริ่ม ความประณีต) ใช้แรงงานและเทคโนโลยีระดับกลาง เน้นโครงการขนาดเล็กโดยชุมชนเพื่อพึ่งตนเอง ใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้วยความระมัดระวังเพื่อยืดดำรงชีวิตอยู่รอด

การวิเคราะห์ของทฤษฎีคุณธรรม จึงเป็นการมองความยากจนไปที่ปัจเจกบุคคลและมุ่งแก้ไขปัญหาการลด ละเลิก อบายมุขและการบริโภคนิยมทางวัตถุ จึงจำเป็นต้องแก้ไขปัญหา

ความยากจนที่ตัวบุคคลให้ใช้ชีวิตที่เรียบง่าย พัฒนาทักษะตนเอง ทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีพ

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2534 อ้างถึงใน ฉลาด จันทรมบัติ และคณะ, 2555) ได้นำเสนอเรื่อง ความยากจนตามทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory) มองว่า มาจากแบบวิธีการผลิต (Mode of Production) มีลักษณะขูดรีดทางชนชั้นโดยสินค้าเกษตรมีราคาถูก ถูกกำหนดและบีบคั้นโดยตลาดโลก พวกสมมติไปอยู่ต่างประเทศ (Brain Drain) นายทุนเอาเงินไปไว้ต่างประเทศ (Capital Drain) ประเทศจึงขาดศักยภาพการติดต่อสัมพันธ์กันในโลกจึงมุ่งเอากำไรไปจากประเทศยากจน การไม่มีปัจจัยการผลิต การกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม การสูญเสียที่ดิน การพัฒนาอุตสาหกรรมกับการเกษตรไม่สมดุลกัน เกิดการว่างงานและลักษณะอาณานิคมภายในประเทศที่คนยากจนพึ่งคนร่ำรวย

วิธีการแก้ไขความยากจนของทฤษฎีวิพากษ์ คือ การจัดความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ขูดรีดกระจายความเป็นธรรม สร้างเครือข่ายการผลิตที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน

แนวคิดความยากจนจากเส้นวัดความยากจน

Rowntree (1901) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนงานในเมือง York และพบว่า ครอบครัวของคนงานเหล่านี้ล้วนแต่ขาดแคลนอาหาร มีโภชนาการระดับต่ำขาดแคลนที่อยู่อาศัย ขาดแคลนการรักษาพยาบาลและสาธารณสุข ขาดแคลนเครื่องนุ่งห่ม โดยสรุปล้วนแต่ขาดแคลนปัจจัยสี่ Rowntree จึงได้นำผลงานตีพิมพ์ในปี ค.ศ.1901 ในชื่อ “Poverty : A Study Of Town Live” และแนวคิดเรื่องความยากจนโดยพิจารณาจากความขาดแคลนปัจจัยสี่ก็ได้มีอิทธิพลเป็นที่ยอมรับทางวิชาการมาตั้งแต่บัดนั้น

ความพยายามที่จะสร้างมาตรวัดความยากจนได้ทำกันอย่างจริงจังอีกครั้งหนึ่ง โดยในปี 1965 Mollies Orchansky ได้พยายามคำนวณหาค่าระดับความยากจนจากภาวะโภชนาการ โดยมีแนวคิดที่คนเราจะมีชีวิตอยู่ได้จะต้องกินอาหารต่อวันปริมาณเท่าไร ปริมาณเท่านี้คิดเป็นเงินเท่าไร รายได้เพื่อการบริโภคที่พอเพียงให้มีชีวิตอยู่ได้นี้จึงถูกกำหนดให้เป็นฐานของการคำนวณเส้นวัดความยากจน (Poverty Line) โดยถือว่ามูลค่าของอาหารที่พอทำให้มีชีวิตรอดนี้จะมีค่าเฉลี่ยทั่วไปเท่ากับ 1 ใน 3 ของรายได้ทั้งหมด ดังนั้นถ้าสมมติว่า ในวันหนึ่งร่างกายต้องการอาหารคิดเป็นมูลค่า 10 บาทรายได้ทั้งหมดก็คือ 30 บาท รายได้ 30 บาทต่อวันจึงเป็นรายได้ที่เท่ากับเส้นวัดความยากจน ถ้ารายได้ต่ำกว่านี้ก็ถือว่ายากจน

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2546) ให้ความหมายของเส้นวัดความยากจน หมายถึง ระดับรายได้เป็นตัวเงินของบุคคลที่ทำให้เขาเป็นคนยากจน หรือเป็นระดับรายได้ที่ทำให้เขาขาดแคลนปัจจัยสี่เป็นระดับรายได้ที่ทา ให้การครองชีพต่ำกว่ามาตรฐานความขาดแคลนในระดับหรือความสามารถที่จะมีชีวิตอยู่รอดได้โดยเฉพาะปัจจัย 4 ได้แก่อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค มีการคำนวณโดยใช้เส้นวัดความยากจนเป็นตัวกำหนด เรียกว่า ความยากจน

สัมบูรณ์ มาจากแนวคิดเรื่องความต้องการของมนุษย์ทางกายภาพเพียงอย่างเดียวทำให้ไม่ครอบคลุมความต้องการทางสังคมอื่นๆ

สภาวะตกทุกข์ได้ยาก (Deprive) อันเนื่องจากไม่สามารถสนองความต้องการและความจำเป็น (Needs) ในเชิงเปรียบเทียบได้เป็นความขาดแคลนในเชิงเปรียบเทียบ เรียกว่า ความยากจนสัมพัทธ์หมายถึง คนที่มีน้อยกว่าคนอื่นโดยเปรียบเทียบ

การวัดความยากจน มีความจำเป็น 3 ประการ ได้แก่ จะได้ทราบว่าใครคือผู้ที่มีความยากจน จะได้ทราบว่าใครคือผู้มีสิทธิ (Entitlement) ที่จะได้รับสวัสดิการสังคม จะได้ทราบว่ามีการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ความยากจนไปอย่างไรบ้าง เมื่อมีการทำเป็นนโยบายอย่างใดอย่างหนึ่งไปแล้ว

ความยากจนในทัศนะของ World Bank และ ข้อวิพากษ์

จาตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร และ กิตติพัฒน์ นนทบุรีมະดุล (2550 . หน้า 253 – 254) ระบุว่าในทศวรรษที่ 1950-1960 จุดเน้น ของการแก้ปัญหาความยากจน คือ การเพิ่มรายได้ จากตัวชี้วัดมหภาค เช่น ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัว การลงทุนขนาดใหญ่ด้านกายภาพ และโครงสร้างพื้นฐานพัฒนาการของความยากจนมีดังต่อไปนี้

ทศวรรษที่ 1970 Mc Namara, Runciman และ Townsend ให้คำจำกัดความใหม่กับความยากจนว่าไม่ใช่แค่ความล้มเหลวที่จะได้รับโภชนาการขั้นต่ำหรือไม่เพียงพอเท่านั้น แต่รวมถึงความล้มเหลวที่จะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ได้มาตรฐานทั่วไปที่กำหนดขึ้นในสังคมด้วย ทศวรรษที่ 1980 Robert Chambers เสนอเรื่องการไร้อำนาจของคนยากจน Amartya Sen เสนอว่า รายได้จะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อมันไปช่วยเพิ่มสมรรถภาพ (Capability) ของปัจเจกบุคคลที่จะมีบทบาทในสังคม

ทศวรรษที่ 1990 ความคิดเรื่องความอยู่ดีกินดี (Well – being) ที่จะขจัดความยากจนให้หมดไป ด้วยการมุ่งเน้นให้คนยากจนเข้าใจปัญหาหรือสถานการณ์ของตนเอง โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) พัฒนาความคิดเรื่อง การพัฒนามนุษย์ โอกาส และทางเลือกในการมีชีวิตที่ยาวนาน การมีสุขภาพที่ดี ชีวิตที่สร้างสรรค์และมีความสุขในระดับมาตรฐาน อีสราภาพเกียรติภูมิความเชื่อมั่นตนเองและการเคารพผู้อื่น

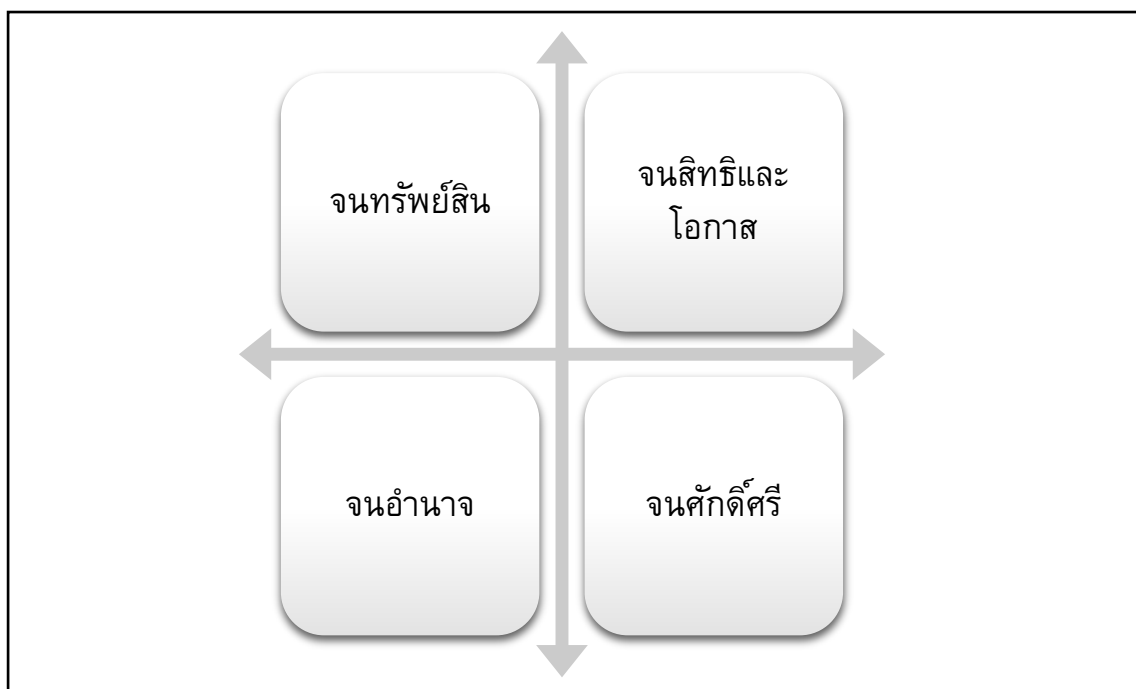
วิมุต วานิชเจริญธรรม (2550) กล่าวว่า ธนาคารโลก ประกาศลดจำนวนประชากรโลกที่ถูกจัดชั้นว่าเป็นกลุ่ม”ยากจนสุดแร้นแค้น” (Extremely Poor) ในปี ค.ศ. 2004 มีเงิน 1 ดอลลาร์สหรัฐหรือน้อยกว่านั้น มีจำนวนทั้งสิ้น 986 ล้านคนการใช้เส้นวัดความยากจน โดยประเมินจากต้นทุนของการซื้อหาอาหารในแต่วันเพื่อให้ได้บริโภคแคลอรีขั้นต่ำที่กระทรวงสาธารณสุขแต่ละประเทศได้กำหนดไว้คิดเป็นเงินเท่าใด

Ravallion และคณะ (1990) เส้นวัดความยากจนแต่ละประเทศมาเปรียบเทียบกัน มีค่าใกล้เคียงกับตัวเลข 1 ดอลลาร์สหรัฐ จึงเป็นที่มาของเกณฑ์เส้นวัดความยากจน

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2545) ได้วิพากษ์ธนาคารโลกว่าธนาคารโลกมีคติพจน์จารึกไว้หน้าสำนักงานใหญ่ในกรุงวอชิงตันว่า เพื่อกำจัดความยากจน แต่ผลก็คือ การเพิ่มช่องว่างระหว่างประเทศที่ร่ำรวยกับประเทศที่ยากจนยิ่งขึ้นทุกที จำนวนคนยากจนเพิ่มขึ้น รวมถึงการทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติคนยากจน คือ คนที่ตรงข้ามกับนิยามคนรวยๆ คือ เป็นคนที่พึ่งตนเองได้ เป็นคนที่ภูมิใจในศักดิ์ศรีในตนเองและในวัฒนธรรมของตนเอง เป็นคนที่มีสันโดษเป็นเจ้าเรือน เป็นคนที่พร้อมที่จะให้ยิ่งกว่าที่จะรับ เป็นคนที่ไม่ตั้งอยู่ในความประมาท ไม่มีเรื่องเงินเพราะ “เงินทองเป็นมายา ข้าวปลาเป็นของจริง” ระบบเศรษฐกิจการเมืองในระบบทุนนิยมและบริโภคนิยม สะกดให้คนแทบทุกคนเป็นคนยากจน เพราะไม่เปิดโอกาสให้พึ่งตนเอง มีอาชีพอย่างลูกจ้าง ขณะที่นายทุนมีกลไกตลาดอันฉ้อฉล เป็นการค้าเสรีที่ไม่ยุติธรรม กระตุ้นไม่ให้ใครภูมิใจในศักดิ์ศรีตนเอง ทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่น เน้นบริโภคอย่างฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย สันโดษ คือ ความพอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ โดยไม่ตะเกียกตะกายแสวงหาเกินจำเป็น แต่ระบอบทุนนิยมเน้นให้เลิกความร่วมมือกัน ให้แข่งขันกัน แก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน นี่คือ รากฐานความยากจน สอนให้คนอยากได้อะไรก็มี ไม่เน้นการให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ การลงทุนเป็นความเสี่ยง การเอาเปรียบ การค้าขาย เป็นไปด้วยความประมาท

ความยากจนในแนวคิดของนักวิจัยและสถาบันวิจัยวิชาการของไทย

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2547: 58 – 59) ระบุไว้ว่า การทำความเข้าใจเรื่องความยากจนต้องมองจากหลายมิติและแต่ละมิติมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เหลื่อมซ้อนกัน มิติความยากจนอาจแบ่งได้เป็น 4 มิติ ดังภาพที่ 2.9

ภาพที่ 2.9 มิติความยากจน

ที่มา : ดัดแปลงจากณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2547: 58 – 59)

จากภาพที่ 2.9 อธิบายได้ว่า 1) จนทรัพย์สิน ขาดรายได้หรือมีรายได้ต่ำขาดปัจจัยการผลิต ขาดปัจจัยยังชีพ ขาดวัตถุดิบปัจจัย 2) จนสิทธิและโอกาส คือ ความด้อยสิทธิ ไม่ได้รับสิทธิ ถูกตัดสิทธิทางสังคม ไม่มีโอกาสทางการศึกษา เข้าไม่ถึงบริการสาธารณะ เช่น การรักษาพยาบาล ไฟฟ้า ประปา ฯลฯ เข้าไม่ถึงหรือถูกตัดขาดจากฐานทรัพยากรที่เป็นเครื่องมือยังชีพ เช่น ถูกตัดขาดจากป่า จากน้ำทรัพยากรชายฝั่ง ถูกตัดขาดจากแหล่งทำกิน จนโอกาสมีความหมายกว้างและเป็นตัวแปรที่จะนำไปสู่ความยากจนทรัพย์สินในที่สุด 3) จนอำนาจ ไม่มีสิทธิ ไม่มีเสียง ไม่มีส่วนร่วมทางการเมือง ไม่มีอำนาจต่อรองทั้งเศรษฐกิจและการเมือง ถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกขูดรีด ไร้อำนาจป้องกันตัวและป้องกันผลประโยชน์อันมีพึงได้ทั้งหมดนี้เป็นผลที่เกิดจากความสัมพันธ์ไม่เสมอภาคในสังคม และ 4) จนศักดิ์ศรี คือถูกแบ่งแยกแตกต่าง ถูกเบียดขับจากสังคม ถูกเหยียดหยาม ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ไร้ศักดิ์ศรีในสายตาของคนในสังคม ได้รับการปฏิบัติในสังคมอย่างไม่เสมอภาค เช่น การเหยียดผิว เหยียดเชื้อชาติ เหยียดหยามอาชีพ เป็นต้น และในที่สุดก็ถูกผลักดันให้เข้าสู่มุมอับและมุมมืดของสังคม

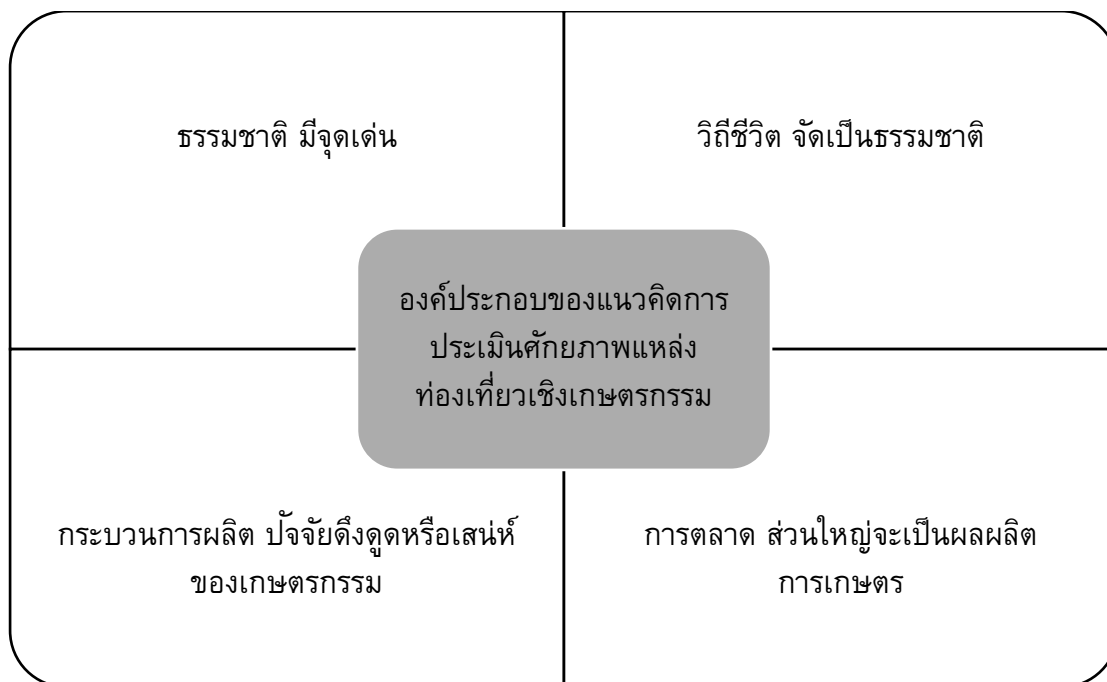
8. แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินศักยภาพชุมชนเพื่อการพัฒนา

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวคือความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการปรับปรุงหรือการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงรวมถึงความน่าสนใจของท้องถิ่นนั้น ว่ามีเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่

สุภาภรณ์ หาญทอง (2543) ได้นิยาม “ศักยภาพ” ว่าเป็นความสามารถหรือความพร้อมในสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงการพัฒนา และการปรับปรุงใด ๆ ฉะนั้น แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจึงมีศักยภาพแตกต่างกันตามความมุ่งหวังหรือวัตถุประสงค์ของการจัดการ แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงจะถูกจัดการเป็นลำดับแรก ดังนั้น การกำหนดปัจจัยการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ มีการใช้เครื่องมือที่เหมาะสมและน่าเชื่อถือ เพื่อจะนำไปใช้ประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างแม่นยำ และแหล่งท่องเที่ยวที่มีการจัดการที่เหมาะสมต่อไป

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์ (2529) ได้เสนอหลักเกณฑ์การพิจารณาและการกำหนดศักยภาพหรือความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวไว้ โดยคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวได้แก่ความสวยงาม ลักษณะเด่นในตัวเองความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ความสำคัญทางลัทธิและศาสนาบรรยากาศสภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและวิถีชีวิต ความสะดวกในการเข้าถึงได้แก่สภาพของเส้นทางท่องเที่ยวลักษณะการเดินทางระยะเวลาจากตัวเมืองไปยังแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกได้แก่ที่พักแรมร้านอาหารเครื่องดื่มสถานบริการต่างๆระบบไฟฟ้าประปาโทรศัพท์และการรักษาความปลอดภัย สภาพแวดล้อมได้แก่สภาพทางกายภาพสภาพอากาศระบบนิเวศและสภาพอื่นๆของแหล่งท่องเที่ยว ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยวได้ แก่ข้อจำกัดด้านพื้นที่ข้อจำกัดทางด้านบริการสาธารณูปโภคปัญหาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ความมีชื่อเสียงในปัจจุบันได้แก่ความเป็นที่รู้จักของแหล่งท่องเที่ยวและจำนวนนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว

แนวคิดการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2543) ประกอบด้วย 4 ส่วนหลัก ดังภาพที่ 2.10

ภาพที่ 2.10 องค์ประกอบของแนวคิดการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม
ที่มา : ดัดแปลงจากสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2543)

จากภาพที่ 2.10 อธิบายได้ว่า 1. ชุมชน มีจุดเด่นคือ ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสามารถพัฒนาหรือสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะที่เกี่ยวข้ม 2. วิถีชีวิต จัดเป็นชุมชนประเภทหนึ่งของพื้นที่ มีจุดเด่น คือ วัฒนธรรมชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมการดำรงชีพ วัฒนธรรมการเกษตรสามารถประยุกต์ให้เกิดการบริการการท่องเที่ยว ในรูปแบบการบริการที่พักในบ้านของชาวบ้าน 3. กระบวนการผลิต แปรรูปหรือส่งเสริมของเกษตรกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือการใช้เทคโนโลยีพื้น บ้าน ซึ่งสามารถสร้างให้เป็นจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยว และสร้างกิจกรรมท่องเที่ยว รวมถึงรูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวในลักษณะการดูงาน ทักษะศึกษา และการฝึกอบรม และ 4. การตลาด ส่วนใหญ่จะเป็นผลผลิตการเกษตร ซึ่งอาจมีความเหมือนและแตกต่างจากพื้นที่อื่นผลผลิตดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อการตลาดในรูปแบบการสร้างรายได้จากการจำหน่ายสินค้าที่ระลึกการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ใดที่หนึ่ง จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว แบ่งได้เป็น 4 ลักษณะคือ ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพตามธรรมชาติ (Physical carrying capacity) หมายถึง ระดับนักท่องเที่ยวสูงสุดที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางกายภาพตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงระดับความอึดตัวของสิ่ง อำนาจความสะดวกและบริการนักท่องเที่ยวในพื้นที่ ที่ ขีด

ความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental carrying capacity) หมายถึง ระดับนักท่องเที่ยวสูงสุดที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ ได้แก่ระบบนิเวศ คุณภาพน้ำอากาศ รวมถึงการทิ้ง สิ่ง ปลูกและการกำจัดขยะมูลฝอย ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในด้านสังคม (Social carrying capacity) หมายถึงปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุดที่ไม่ทำให้ความสนุกสนานและความประทับใจของนักท่องเที่ยวจางหายไปเมื่อมีการขยายตัวของนักท่องเที่ยว รวมถึงระดับสูงสุดที่ไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นจนเกิดความไม่พอใจ และขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในด้านเศรษฐกิจ (Economic carrying capacity) หมายถึงระดับการพัฒนาที่ระบบเศรษฐกิจดำเนินต่อไปได้อย่างเหมาะสมโดยไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งของสมาชิกในสังคม ไม่กระทบต่อการลงทุนและการดำรงชีพของประชากร

แนวคิดการจัดศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว มีการพิจารณาองค์ประกอบดังนี้

1. คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สาระที่เป็นแก่นแท้จริงของแหล่งท่องเที่ยวเป็น สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและเป็นสิ่งตอบสนองความสนใจหรือความต้องการของนักท่องเที่ยว ลักษณะคุณค่าเหล่านี้ในแต่ละแหล่งท่องเที่ยวจะมีมาก น้อยไม่เท่ากัน เช่น ชายทะเลที่มีภูมิทัศน์ ธรรมชาติ หรือพบได้ง่าย เป็นต้น

2. ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งหรือส่วนประกอบของสถานที่ที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยว หรือช่วยในการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวที่เลือกเดินทางมาสู่แหล่งท่องเที่ยว แม้ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวจะไม่ใช้สิ่งดึงดูดใจหรือตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว แต่ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวมีอิทธิพลในการตัดสินใจเลือกเดินทาง ประกอบด้วยองค์ประกอบต่อไปนี้

2.1 สภาพการเข้าถึง หมายถึง สภาพการคมนาคมไปสู่แหล่งท่องเที่ยว ที่มีความสะดวกสบาย เหมาะกับการเดินทางท่องเที่ยวมากน้อยเพียงใด พิจารณาระยะทางจากจุด ศูนย์กลางการท่องเที่ยวมาสู่แหล่งท่องเที่ยว เช่น โดยรถยนต์ส่วนตัว รถโดยสารประจำทาง เป็นต้น สภาพเส้นทางที่เอื้ออำนวยต่อการเดินทาง เช่น ถนนคอนกรีต ทางลาดยาง ถนนลูกรัง ถ้าเส้นทางน้ำ ต้องใช้เรือหรือแพ เป็นต้น

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก หมายถึง สิ่งบริการขั้นพื้นฐานต่างๆที่จำเป็นต่อการท่องเที่ยวระบบสาธารณูปโภคที่มีอยู่ในแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถใช้ได้อย่าง สะดวกสบายมากน้อยเพียงใดเช่นสถานที่พัก ร้านอาหารและเครื่องดื่ม สถานที่เริงรมย์ สถานที่บริการอื่นๆ ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์สถานพยาบาล สถานีตำรวจ ระบบรักษาความปลอดภัย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ต้องพิจารณาทั้ง ด้านปริมาณและคุณภาพควบคู่กันไป ถ้าแหล่งท่องเที่ยว นั้น ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบถ้วน ก็จะพิจารณาถึงความสะดวกและความใกล้เคียง ที่จะไปใช้บริการจากแหล่งชุมชนใกล้เคียงมากน้อยเพียงใด

2.3 สภาพแวดล้อม หมายถึง สิ่งรอบตัวของแหล่งท่องเที่ยว ตั้งแต่สภาพทางภูมิศาสตร์ระบบนิเวศ สภาพอื่นๆเช่น สภาพกายภาพ สภาพอากาศ กลิ่น เสียง คิว แหล่งน้ำ ชุมหรือใสสะอาด รวมทั้งความสะดวกอื่นๆบริเวณแหล่งท่องเที่ยวและบริเวณข้างเคียง หากสภาพแวดล้อมเกิดเป็นปัญหาย่อมส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวเกิดสภาพเสื่อมโทรม ลดคุณค่า และลดความประทับใจต่อนักท่องเที่ยว

2.4 ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว หมายถึง อุปสรรคหรือสิ่งกีดขวางในการใช้สถานที่แห่งนั้น เป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ข้อจำกัดด้านพื้นที่ที่ไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวครั้งละมากๆได้เนื่องจากสถานที่พักและการบริการการท่องเที่ยวไม่เพียงพอ

2.5 การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว หมายถึง มาตรการหรือการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวในรูปแบบของการจัดบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ระบบการให้ความรู้ การสื่อความหมาย การโฆษณาประชาสัมพันธ์

วิภา ศรีระทุ (2551) การกำหนดศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวต้องครอบคลุมองค์ประกอบการท่องเที่ยวทั้ง 4 ด้านดังนี้

1. เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่ครอบคลุมองค์ประกอบด้านพื้นที่ คือ การดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะหรือมีความเป็นเอกลักษณ์ประวัติศาสตร์โบราณวัตถุสถานที่มีความเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นรวมทั้ง ต้องมีปัจจัยอื่นที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ได้แก่ลักษณะภูมิทัศน์ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เช่นสภาพของเส้นทางฤดูกาลระยะทางจากจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวในพื้นที่ เป็นต้น

2. เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่ครอบคลุมองค์ประกอบด้านการจัดการ คือความปลอดภัยในการท่องเที่ยวในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียงการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงเช่นถนนไฟฟ้าแหล่งน้ำ การจัดการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวไม่ให้เกิดขีดความสามารถในการรองรับการจัดการควบคุมกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่

3. เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่ครอบคลุมองค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการคือการพิจารณาถึงความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่โอกาสในการสร้างจิตสำนึกและการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม

4. เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่ครอบคลุมองค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมคือการพิจารณาว่าองค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบใดบ้างและประชาชนในท้องถิ่นมีความพอใจหรือสนใจที่จะให้แหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่

ทั้งนี้ในการพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการศึกษาทรัพยากรที่มีอยู่ก่อนที่จะวางแผนพัฒนาหรือส่งเสริมใดๆเพื่อให้การดำเนินงานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์เป้าหมายและได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างมีประสิทธิภาพ

9. ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านไทยมุสลิม หมู่ 8

ประวัติความเป็นมา

หมู่บ้านชาวไทยมุสลิมอันเนื่องมาจากพระราชดำริศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย หมู่ 8 ได้แยกตัวออกมาจากหมู่ 1 ตำบลสามพระยา อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี เดิมบริเวณแห่งนี้ เป็นป่าละเมาะสภาพอากาศแห้งแล้งมากในช่วงฤดูร้อน ในปี 2515-2517 ได้มีมุสลิมจากอำเภอบ้านแหลม จำนวน 17 ครอบครัว และมุสลิมจากสมุทรสงครามจำนวน 7 ครอบครัวอพยพเข้ามาซื้อที่ดินประกอบอาชีพปลูกสับปะรด และด้วยมีการสร้างถนนขึ้นทำให้มีการตัดเส้นทางเดินน้ำเข้าสู่พื้นที่หมู่บ้านไทยมุสลิมแห่งนี้ พื้นที่จึงมีสภาพอากาศแห้งแล้งมาก เนื่องจากมุสลิมที่อพยพมาไม่มีที่ดินทำกิน จึงมาอาศัยพื้นที่บริเวณนี้ ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้ทรงมอบพื้นที่แห่งนี้ให้ชาวมุสลิมได้ทำมาหากินกันครอบครัวละ 5 ไร่ และต่อมาก็มีมุสลิมจากสมุทรสงครามและเพชรบุรีทยอยกันมาซื้อที่ทำไร่ปลูกสับปะรดมากขึ้น ซึ่งมุสลิมที่อพยพเข้ามาอยู่ในห้วยทรายนี้ยังไม่มีมัสยิดที่จะทำการละหมาดวันศุกร์และประกอบศาสนกิจร่วมกันเด็ก ๆ ก็ไม่มีที่จะเรียนทางด้านศาสนา

ในปี 2522 ชาวบ้านได้รวมตัวกันจัดตั้งมัสยิดเป็นครั้งแรก โดยนายชบ นาคอนุเคราะห์ (อดีตอิหม่าม) ได้วะกัฟที่ดินให้สร้างมัสยิดจำนวน 1 ไร่ ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างตามมีตามเกิด โดยสละแรงงานและแรงงานสร้างมัสยิด ขนาดกว้าง 6 เมตร ยาว 22 เมตรให้ชื่อว่า “มัสยิดนูรุลเอียะซาน” แต่ก็สร้างได้เพียงหลังคา กับพื้นมัสยิดเท่านั้นเพราะชาวบ้านส่วนมากยากจน นายชบ นาคอนุเคราะห์จึงออกไปบอกบุญไปถึงพี่น้องทางกรุงเทพโดยนายวันชัย วงศ์ชารา กับคณะมุสลิมธรรมมานุเคราะห์ได้นำเงินมาร่วมกันทำบุญสร้างต่อเติม ทำฝาผนัง ประติมากรรมต่างจนสามารถทำการละหมาดได้ แต่ก็ยังไม่ได้อาบน้ำตัวอาคารมัสยิด คณะกรรมการจึงได้ร่วมกันจัดงานหารายได้เป็นครั้งแรก โดยมีคุณหญิงสมร ภูมิณรงค์เป็นประธานในพิธี และฮัจยียะฟร์ จันท์อัน เป็นประธานจัดงาน

ในปี 2525 เพื่อนำรายได้มาอาบปูนตัวอาคารมัสยิดและทำห้องน้ำในปี 2530 ฮัจยีอำพลกับคณะจากกรุงเทพได้นำมิมบรและหม้อหุงข้าวขนาดใหญ่และถ้วยชามมาวะกัฟให้มัสยิด ในปี 2532 คุณอัมพร กุลศิริสวัสดิ์ พร้อมกับสามีได้รับทาสีตัวมัสยิด และห้องน้ำจนแล้วเสร็จ ในขณะนั้นคณะกรรมการไม่ทราบว่ที่ดินบริเวณมัสยิดเป็นที่ดินทรัพย์สินส่วนพระองค์ไปขอจดทะเบียนมัสยิดก็จัดไม่ได้เพราะหลักฐานไม่ครบ ในปี 2533 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินีนาถเสด็จไปดูงานและทอดพระเนตรโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อันเนื่องมาจากพระราชดำรินายชบ นาคอนุเคราะห์จึงได้กราบทูลเชิญไปประทับในมัสยิด และกราบทูลความเป็นมาพร้อมปัญหาของมัสยิด พระบาทสมเด็จพระ

เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงทราบปัญหา จึงทรงพระราชทานที่ดินเพิ่มอีก 5 ไร่ ต่อจากนั้น คณะกรรมการมัสยิดจึงได้ถวายมัสยิดให้อยู่ในความอุปถัมภ์ของพระองค์

พระองค์ทรงตรัสว่า “ขอรับไว้ด้วยความเต็มใจ” ต่อมาคณะกรรมการได้ขอจดทะเบียนเรียบร้อยและได้สร้างกำแพงสุสาน (กูโบร์) ส่วนคณะกรรมการได้จัดตั้งกันใหม่โดยมีนายชบนาค อนุเคราะห์เป็นอธิมาม ฮัจยี ยะฟัร จันทรอัน เป็นคอเต็บ และฮัจยี มะนีฟ ประสบสุขเป็นบิหลัน ในวันที่ 26 มกราคม 2534 คณะกรรมการมัสยิด สัปบุรุษและชาวบ้านได้ร่วมกันวางศิลารากฐานโรงเรียนสอนศาสนาของมัสยิดนูรุลเอียะซาน ในงานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้บริจาคทรัพย์ส่วนพระองค์ในการสร้างครั้งนี้จำนวน 20,000 บาท ในปี 2535 คณะกรรมการมัสยิด สัปบุรุษและชาวบ้านได้ร่วมกันจัดงานหารายได้เพื่อสร้างโรงเรียนสอนศาสนาของมัสยิดนูรุลเอียะซาน โดยมีหม่อมเจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธุ์เป็นประธานในพิธีและฮัจยีห์ อุษา แสงสุวรรณเป็นประธานจัดงาน ในงานนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้บริจาคทรัพย์ส่วนพระองค์ในการสร้างครั้งนี้อีกจำนวน 20,000 บาท ได้ก่อสร้างจนแล้วเสร็จและจัดงานพิธีเปิดป้ายในปี 2536 โดยมีนายจุลภพ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา องคมนตรีเป็นประธานในงานพิธีเปิดป้ายโรงเรียนสอนศาสนาของมัสยิดนูรุลเอียะซาน ตัวอาคารสร้างเป็นตึกครึ่งไม้กว้าง 8 เมตร ยาว 17 เมตร พร้อมด้วยห้องน้ำประมาณในการสร้างทั้งหมด 290,000 บาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้ร่วมบริจาคทรัพย์ส่วน พระองค์ในการสร้างทั้งหมดจำนวน 40,000 บาท ปัจจุบันโรงเรียนสอนศาสนาของมัสยิดนูรุลเอียะซานมีนักเรียน ประมาณ 50 คน เนื่องจากมุสลิมในหมู่บ้านห้วยทรายเพิ่มมากขึ้นทำให้เวลาประกอบศาสนกิจร่วมกันในมัสยิดนูรุลเอียะซาน จะแออัดและคับแคบมากและอาคารบางส่วนที่เป็นไม้ชำรุด ดังนั้นเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2539 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 พระบาทสมเด็จพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สด็จเยี่ยมราษฎรในหมู่บ้านชาวไทยมุสลิมและหมู่บ้านใกล้เคียง ฮัจยีชบนาคอนุเคราะห์และกรรมการมัสยิดจึงได้กราบทูลให้ทราบถึงปัญหาของมัสยิดและขอ พระบรมราชานุญาตสร้างมัสยิดหลังใหม่ทดแทนมัสยิดหลังเก่า โดยรื้อหลังเดิมออกแล้วสร้างใหม่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงอนุญาต และยังทรงพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวน 100,000 บาทเป็นปฐมฤกษ์ มัสยิดหลังใหม่นี้ได้เริ่มวางศิลาฤกษ์ก่อสร้างเมื่อวันที่ 14 มกราคม 2540

โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สด็จมาเป็นประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์ หลังจากนั้นเงินบริจาคก็หลั่งไหลเข้ามาเรื่อย ๆ ใช้เวลาก่อสร้างอยู่ประมาณ 3 ปีมัสยิดนูรุลเอียะซานก็แล้วเสร็จ เป็นมัสยิดหลังที่เราเห็นอยู่ทุกวันนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้ทรงมอบทรัพย์ส่วนพระองค์สมทบทุนสร้างมัสยิดแห่งนี้เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 500,000 บาท และได้ทำพิธีเปิดป้ายเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2543 โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สด็จมาเป็นประธานในพิธีเปิดป้ายด้วยหลังจากสร้างมัสยิดแล้วเสร็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้เสด็จเข้าประทับในมัสยิดแห่งนี้อีกหนึ่งครั้ง มัสยิดนูรุลเอียะซานออกแบบตามสถาปัตยกรรม

อาหรับ มีโดมทองใหญ่อยู่ด้านหน้า ด้านข้างโดมทองมีหอคอยทั้งซ้ายและขวา ตัวหอคอยนั้นมียอดลายคอโค้งสลักกันระหว่างสีขาวกับสีน้ำเงินตามแบบมัสยิดที่มะดีนะห์ ขอบของประตูหน้าต่างและช่องลมรอบมัสยิดจะเป็นรูปโค้งสามหยักคล้ายกลีบดอกไม้ โดยคุณอุษา แสงสุวรรณและคุณมนตรี หนูมา เป็นผู้ออกแบบ ตัวมัสยิด ซึ่งปัจจุบันฮัจยียะฟร์ จันทรอัน เป็นอิหม่ามคนปัจจุบันของมัสยิดแห่งนี้

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับมุสลิม

ศาสนาอิสลามได้วางแนวปฏิบัติให้กับมุสลิม ตั้งแต่เกิดจนตาย ตั้งแต่ตื่นจนหลับ ซึ่งแนวปฏิบัตินี้ มาจากบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้า คือ คัมภีร์อัลกุรอานและจริยวัตรของท่านศาสดามุฮัมมัดฉะนั้นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในช่วงชีวิตของมุสลิมทั่วโลก จึงอยู่บนครรลองของคัมภีร์อัลกุรอานและหะดีษ (ฉัตรดนัย ใจเพชร, 2546 : 39-60)

เมื่อแรกเกิด เริ่มแรกคลอด หลังจากการทา ความสะอาดเด็กแล้ว บิดา มารดาหรือผู้มีความรู้ทางศาสนา จะกล่าวอะซาน (กรอกที่หูข้างขวา) และกอมัด (กรอกที่หูข้างซ้าย) แก่เด็กเป็นภาษาอาหรับ คือการเรียกร้องให้ผู้คนในละแวกมัสยิดได้รู้ว่า ถึงเวลาละหมาดแล้ว มีข้อความว่า องค์อัลเลาะห์ผู้ทรงยิ่งใหญ่ ข้าขอปฏิญาณว่า ไม่มีพระผู้เป็นเจ้าอื่นใดนอกจากพระอัลเลาะห์ ข้าขอปฏิญาณว่า นบีมุฮัมมัดเป็นทูตของพระองค์ จงละหมาด (กราบไหว้พระผู้เป็นเจ้า) เกิดจูงมาสู่ความมีชัยเกิด การละหมาดเริ่มขึ้นแล้ว องค์อัลเลาะห์ผู้ทรงยิ่งใหญ่ ไม่มีพระผู้เป็นเจ้าอื่นใด นอกจากพระองค์อัลเลาะห์ เมื่ออายุได้ 7 วัน คือ การโกนผม ตั้งชื่อให้ และเชือดสัตว์เป็นพลีทาน (อากีเกาะห์) การโกนผม ตามตามหลักการดังกล่าวไม่มีความจำ เป็นต้องเชิญคนมามากหรือจัดเลี้ยงอย่างฟุ่มเฟือย ให้จัดตามกำลังความสามารถทางเศรษฐกิจและอยู่ในแนวทางของอิสลาม การตั้งชื่อ จะตั้งชื่อที่เป็นมงคลให้แก่ทารก ตามเชื้อชาติและภาษาแต่ทารกนั้นจะต้องมีชื่อทางศาสนาด้วย เมื่อคัมภีร์อัลกุรอานเป็นภาษาอาหรับ ชื่อทางศาสนา จึงเป็นภาษาอาหรับด้วย โดยมากนิยม นามชื่อศาสดา สาวก บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์อิสลาม คุณลักษณะของพระเจ้ามาตั้งเป็นชื่อ เช่น มุฮัมมัด อูสมาน ฮุเซน อับดุลลอฮ์ เป็นต้น สำหรับการเชือดสัตว์ (อากีเกาะห์) ในโอกาสที่ทารกคลอดนั้น วัตถุประสงค์ คือ เป็นการขอบคุณต่อความกรุณาของพระเจ้าที่ให้ทารกมา และขอให้พระองค์คุ้มครองรักษาทารกสืบไป สัตว์ที่ใช้เชือดมักจะเป็นแพะหรือแกะ ถ้า ทารกเป็นชายจะเชือด 2 ตัว หญิงเชือด 1 ตัว เนื้อของสัตว์ที่เชือดแล้ว จะแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ครอบครัวรับประทานเอง 1 ส่วน แจกญาติพี่น้อง 1 ส่วน และจัดไปบริจาคคนจนอีก 1 ส่วน ในเรื่องของการเสียชีวิต /การตาย ในภาษาอาหรับ เรียกว่า ถึงอายัล หมายความว่า การกลับไปสู่ความเมตตาของพระอัลเลาะห์ ฉะนั้นเมื่อทราบข่าวการตาย มุสลิมจะกล่าวประโยคที่ว่า แท้จริงเราเป็นของอัลเลาะห์และแท้จริงเราเป็นผู้กลับไปหาอัลเลาะห์ การตายในทัศนะของอิสลามไม่ได้เป็นความทุกข์ การพ้นทุกข์ หรือการตายเป็นการเพิ่มทุกข์ แต่อิสลามถือว่า การตาย คือ การกลับไปสู่ความเมตตาของพระผู้เป็นเจ้าอัลเลาะห์ เมื่อมุสลิมเสียชีวิต เป็นหน้าที่ของ

ญาติหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียงที่เป็นมุสลิม จะจัดการกับศพตามหลักศาสนา 4 ประการ คือ การอาบน้ำ ศพ ห่อศพกล่าวคำอวยพรต่อศพ (ละหมาดให้แก่ศพ) และฝัง ผู้ที่จะไปร่วมงานจะมีมากน้อยเพียงใด อยู่ที่ศพนั้นจะเป็นที่เคารพนับถือของผู้คนมากน้อยเพียงใด แต่ถึงอย่างไรก็ตามมุสลิมทุกคน ถือเป็นหน้าที่ของตน ที่จะไปเยี่ยมเยียนและละหมาดศพและไปแสดงความเสียใจกับญาติ การเยี่ยมอาจะนำเงินหรือเครื่องบริโภคน้ำไปทำบุญกับเจ้าภาพตามประเพณีของตนในหมู่บ้านนั้นๆ

ชีวิตครอบครัวและชุมชนของชาวไทยมุสลิม

ครอบครัว คือ กลุ่มสังคมของมนุษย์ ที่ก่อให้เกิดความผูกพันทางด้านสิทธิและหน้าที่ ที่ศาสนากำหนดไว้และกฎหมายก็บังคับใช้ให้ทำ นอกจากนั้น ยังเป็นที่ปฏิบัติกันโดยสมาชิกของกลุ่มด้วย ดังนั้น สมาชิกครอบครัว จึงมีส่วนร่วมบางประการในการอยู่ร่วมกัน อันเกี่ยวกับเอกลักษณ์และการเลี้ยงดู การสืบทอดมรดก การปรีชาหาหรือ การให้ความเอาใจใส่ต่อเด็ก และความมั่นคงสำหรับผู้ใหญ่ ตลอดจนการพยายามอย่างถึงที่สุด ที่จะให้ครอบครัวดำเนินไปด้วยความสงบ รากฐานของครอบครัวอิสลาม คือ ความสัมพันธ์ทางสายเลือดและความผูกพันร่วม โดยการแต่งงาน แต่การทดลองอยู่ร่วมกันก่อนการแต่งงาน มิได้เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเป็นครอบครัวในทัศนะของอิสลาม เพราะอิสลามสร้างครอบครัวบนพื้นฐานที่แข็งแกร่งและสามารถที่จะให้ครอบครัวดำเนินต่อไปได้ด้วยความมั่นคงอย่างแท้จริง รากฐานครอบครัวจะต้องมั่นคงและเป็นธรรมชาติ ทั้งนี้ เพื่อที่คนในครอบครัวจะได้มีความเอื้ออาทรที่จริงใจต่อกันและกัน และมองเห็นคุณค่าของศีลธรรม อิสลามยอมรับว่า ไม่มีความสัมพันธ์ใดเป็นธรรมชาติมากไปกว่าความสัมพันธ์ทางสายเลือด และไม่มีรูปแบบความสัมพันธ์ทางสายเลือดและไม่มีรูปแบบความสัมพันธ์ทางใดๆ ที่จะสนิทสนมแน่นไปกว่าความสัมพันธ์ทางเพศ ที่วางพื้นฐานอยู่บนศีลธรรม อิสลามยอมรับคุณธรรมทางศาสนา ความจำเป็น และผลประโยชน์ของการแต่งงานที่ดีต่อสังคม อิสลามยอมรับคุณธรรมทางศาสนา ความจำเป็นและผลประโยชน์ของการแต่งงานที่ดีต่อสังคม การดำเนินชีวิตตามปกติของมุสลิมแต่ละคน คือ การมีครอบครัวที่ดีและการแสวงหาครอบครัวของตัวเอง การแต่งงานและครอบครัวเป็นศูนย์กลางในระบบชีวิตทางสังคม

ชีวิตทางสังคมของมุสลิมที่แท้จริงนั้น วางอยู่บนหลักการอันสูงส่งและถูกกำหนดมาเพื่อเป็นหลักประกันความสุข ความเจริญให้แก่บุคคลและสังคมในเวลาเดียวกัน สงครามชนชั้น การแบ่งแยกทางสังคม และการครอบงำ สังคม โดยบุคคลหรือสังคมครอบงำ บุคคล เป็นสิ่งที่ไม่เคยมีในวิถีทางสังคมของอิสลาม โองการในอัลกุรอานและคำสอนของท่านศาสดามุฮัมมัด ได้กล่าวเตือนมนุษย์ให้ระลึกถึงความจริงแห่งชีวิต ความจริงที่ทำหน้าที่เป็นหลักการของโครงสร้างทางสังคมของชีวิตอิสลาม ในบรรดาหลักการเหล่านี้ ก็มีความจริงที่ว่า มนุษยชาติเป็นครอบครัวหนึ่ง ที่เกิดขึ้นมาจากพ่อแม่เดียวกันและมีเป้าหมายเดียวกัน เอกภาพของมนุษย์นั้นมาจากความคิดที่ว่ามนุษย์ในโลกมีพ่อแม่คนเดียวกัน คือ อาดัมและฮาวา มนุษย์ทุกคนเป็นสมาชิกครอบครัวโลก ที่ตั้งขึ้นโดยพ่อคนแรกและแม่คนแรก ฉะนั้นมนุษย์ทุกคนจึงมีสิทธิที่จะได้รับ

ผลประโยชน์ร่วมกัน ในฐานะที่เขาต้องมีความรับผิดชอบร่วมกัน เมื่อผู้คนตระหนักถึงว่าพวกเขาทั้งหมดอยู่ในครอบครัวของอาดัมและอีวา และพวกเขาทั้งหมดถูกพระเจ้าสร้างขึ้นแล้ว เรื่องอคติต่อเผ่าพันธุ์หรือความไม่เป็นธรรมทางสังคมหรือเรื่องพลเมืองชั้นสองก็จะไม่เกิดขึ้น ผู้คนจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางธรรมชาติ โดยการมีพ่อแม่คนเดียวกัน

คัมภีร์อัลกุรอาน และคำสอนของท่านศาสดามูฮัมหมัด ได้กล่าวเตือนมนุษย์ให้นึกถึงความจริงที่สำคัญ ทางด้านเชื้อชาติ และเป็นการปูทางไปสู่ความเป็นพี่น้องกันที่แท้จริง(17:139) เอกภาพของมนุษยชาตินั้นมีได้อยู่เพียงต้นกำเนิดเท่านั้น แต่ยังอยู่ที่เป้าหมายสุดท้ายของมันด้วย ตามทัศนะของอิสลาม เป้าหมายสุดท้ายของมนุษยชาติ คือ พระเจ้า เรามาจากพระองค์ เรามีชีวิตอยู่เพื่อพระองค์และเราจะต้องกลับไปยังพระองค์ นอกจากเอกภาพของมนุษยชาติในต้นกำเนิดและเป็นจุดหมายสุดท้ายและนอกจากความรับผิดชอบร่วมกันแล้ว ชีวิตทางสังคมของอิสลาม จะต้องมีการร่วมมือกันในคุณความดีและคุณธรรมด้วย สิทธิในชีวิต ทรัพย์สินและเกียรติยศส่วนบุคคลจะต้องได้รับการยอมรับ สังคมอิสลามเป็นสังคมที่ให้เกียรติแก่บุคคล และบุคคลได้รับอนุญาตให้ดำเนิน บทบาทในการสร้างศีลธรรมทางสังคม ด้วยการเชิญชวนไปสู่การทำความดีและทำลายความชั่วในทุกรูปแบบ โดยวิธีการถูกกฎหมาย บุคคลใดก็ตามที่ไม่อาจเอาใจใส่ต่อสังคม คือ คนบาปที่เห็นแก่ตัว ขาดจิตสำนึกและความศรัทธาของเขามีได้รับการอบรม

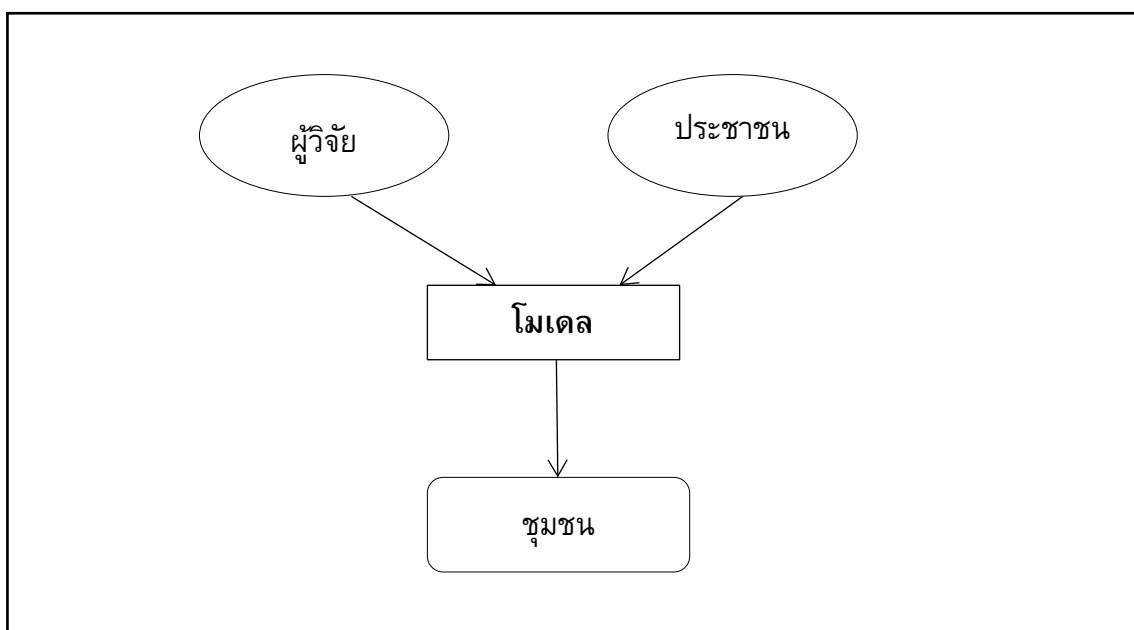
10. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

ความหมายการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

พันธุ์ทิพย์ รามสูตร (2545 : 59) ได้กล่าวไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางประชาธิปไตยอย่างหนึ่ง ที่บุคคลจำนวนหนึ่งนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัย และการลงมือกระทำ มาปรับปรุง แก้ไข หรือเปลี่ยนแปลงสังคมของตน นอกจากนี้ นลินี กังศิริกุล (2547:3) ได้กล่าวไว้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นการตัดสินใจร่วมกันเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ร่วมกัน เพื่อนำไปใช้ได้จริง มุ่งเน้นเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดการพัฒนาในชุมชน ในสังคม และแม้แต่ในตัวของผู้ที่ร่วมในการทำวิจัยร่วมกัน กล่าวคือเป็นกระบวนการของการแสวงหาความรู้ร่วมกันของบุคคลที่หลากหลายที่ยึดหลักของการ ร่วมคิด ร่วมทำการตัดสินใจ และร่วมเรียนรู้ ร่วมรับผิดชอบจากสิ่งที่คิดร่วมกัน และศิริพงศ์ พยอมแย้ม (2547 : 8-9) กล่าวว่า PAR : Participatory Action Research หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมีส่วนประสมของคำสำคัญ อยู่ 2 คำ ได้แก่ การมีส่วนร่วม และคำว่าปฏิบัติการ ซึ่งเป็นการวิจัยที่กำลังเป็นที่นิยมสำหรับนักวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างแพร่หลาย โดยจะต้องบูรณาการทั้งการมีส่วนร่วมและการปฏิบัติการเข้าด้วยกัน นักวิจัยกับประชาชนผู้มีส่วนได้เสียในชุมชน จะต้องร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาชุมชน ศึกษาความต้องการของชุมชน สรรว

ทรัพยากร ตลอดจนวางแผนปฏิบัติการแก้ปัญหาในชุมชน และปฏิบัติการร่วมกัน จึงจะเป็น PAR ที่แท้จริง การวิจัยลักษณะนี้ เป็นรูปแบบจากล่างขึ้นบน คือ จากระดับรากหญ้าในชุมชนสู่ระดับนโยบาย ซึ่งน่าจะเป็นการแก้ปัญหาชุมชนที่ตรงจุดมากกว่า

ดังนั้นการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) จึงเป็นการให้ประชากรในการวิจัยได้มีส่วนร่วมกระทำการวิจัยนั่นเอง ซึ่งการมีส่วนร่วมนี้ต้องเริ่มมีตั้งแต่การตัดสินใจว่าควรจะต้องมีการริเริ่มศึกษาวิจัยในชุมชนนั้นๆ หรือไม่ การประมวลเหตุการณ์ หลักฐานและข้อมูล เพื่อกำหนดปัญหาวิจัย การเลือกกระบวนการแก้ปัญหา การสร้างเครื่องมือ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ และการเสนอสิ่งที่ค้นพบ จนกระทั่งการกระจายความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปสู่การลงปฏิบัติ การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) มีความเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่ที่มองเห็นการต่อสู้ของมนุษยชาติเพื่ออิสรภาพและเสรีภาพว่าเป็นกระจกเงาที่สะท้อนถึงการที่บุคคลและกลุ่มมีความพยายามจะทำความรู้ให้เป็นประชาธิปไตย ซึ่งการต่อสู้นี้รวมถึงการที่บุคคลร่วมมือกับนักวิจัย PAR ที่จะสร้างรอยเชื่อมระหว่างความรู้ที่เป็นทางการการที่เป็นตัวแทนของรัฐ ความรู้ของผู้เชี่ยวชาญที่เป็นตัวแทนของวิชาชีพ และกับความรู้พื้นบ้านที่เป็นตัวแทนของเขาเองด้วย (พันธุ์ทิพย์ รามสูตร, 2545 : 59) ดังที่ ศิริพงศ์ พยอมแย้ม (2547 : 9) ได้แสดงในภาพที่ 2.11 ดังนี้

ภาพที่ 2.11 รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

ที่มา: ศิริพงศ์ พะยอมแย้ม (2547)

วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จึงได้ถือกำเนิดขึ้นจากแนวความคิดที่ว่า การวิจัยเป็นกิจกรรมทางสังคม ที่ใช้ทรัพยากรของสังคมในการศึกษา จึงเป็นสมบัติของสังคม ซึ่งกระทำโดยมีความมุ่งหมายที่จะรับใช้สังคม การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมนั้น

นักวิชาการและนักพัฒนาได้พยายามสังเคราะห์ปัญหาและศักยภาพของงานวิจัยส่วนหนึ่ง และงานพัฒนาอีกส่วนหนึ่ง แล้วพยายามเชื่อมโยงสาระสำคัญของการวิจัยและการพัฒนาออกมาเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมหรือการวิจัยและพัฒนา (R&D : Research and Development) ในช่วงแรก PAR จึงเป็นการวิจัยและพัฒนาแบบหนึ่งที่ทำกับชุมชน และเชื่อมโยงส่วนที่เป็นวิจัยและส่วนที่เป็นการพัฒนาเข้าด้วยกัน การวิจัยและการพัฒนาแบบดั้งเดิมที่ผ่านมา จะพบข้อเท็จจริงที่เป็นความเห็นร่วมกันว่าความร่วมมือของประชาชนอยู่ในวงจำกัด ทั้งในแง่ของการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของเขาและในแง่ของการเก็บรวบรวมข้อมูลปัญหาทั้งหลายเพื่อการวิจัยอยู่ในวงจำกัด (สิทธิรัฐ ประพุทธนิตสาร 2546 : 18-19) การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมซึ่งเริ่มเกิดขึ้นเมื่อประมาณกลางปี ค.ศ.1970 ซึ่งมีแนวความคิดใกล้เคียงกับการวิจัย ปฏิบัติการ (Action research) ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ปี ค.ศ.1940 และมีส่วนคล้ายกับการพัฒนาชุมชน ที่มีมาตั้งแต่ปี ค.ศ.1920 การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จึงมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปในแต่ละแห่ง เช่น “Investigation Action Participative: IAP” “Research Participative” หรือ “Research Action” เป็นต้น บางทีเรียก “Collaborative Action Research” แต่ไม่ว่าจะเรียกชื่ออย่างไร ความหมายคล้ายกันคือเป็นการทำวิจัยทางสังคมศาสตร์เพื่อทางเลือกที่ดีกว่าจากการวิจัยในรูปแบบเดิมอย่างที่เคยทำมา (พันธุ์ทิพย์ รามสูตร 2545: 59-61)

หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมยึดหลักการสำคัญ (Tandon, 1988 อ้างถึงใน พันธุ์ทิพย์ รามสูตร, 2545: 62-63) ได้แก่ การให้ความสำคัญ เคารพต่อภูมิความรู้ของชาวบ้าน โดยยอมรับว่าความรู้พื้นบ้านตลอดจนระบบสร้างความรู้ และกำเนิดความรู้ในวิธีอื่นที่แตกต่างไปจากของนักวิชาการยังเป็นสิ่งที่ปฏิบัติ และยอมรับกันแพร่หลายในหมู่คนชาวบ้าน ปรับปรุงความสามารถและศักยภาพของชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริมกระด้าง และพัฒนาความเชื่อมั่นในตัวของเขาให้สามารถจะวิเคราะห์และสังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของเขาซึ่งเป็นการนำเอาศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์แทนที่จะเมินเฉย ละเลย หรือเหยียดหยามว่าเป็นสิ่งไร้คุณค่า เช่นเคยปฏิบัติมา ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้านและคนยากจน โดยให้ได้รับความรู้ที่เกิดขึ้นในระบบของสังคมของเขาและสามารถที่จะทำความเข้าใจ แปลความหมายตลอดจนนำไปใช้ได้ อย่างเหมาะสม สนใจในปรัทัศน์ของชาวบ้าน โดยการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็นคำถามที่ตรงกับปัญหาชาวบ้าน เช่น การถูกกีดกันหรือแปลกแยก (Alienated) จากผืนดินและธรรมชาติอื่นๆ การต้องดิ้นรนต่อสู้จากแรงบีบคั้นจากผู้มีอิทธิพล ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นคำถามที่นักวิจัยรูปแบบเก่าไม่ใคร่นึกถึง และไม่เคยเป็นจุดเน้นในการค้นหาความรู้มาก่อน ปลดปล่อยความคิด การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จะช่วยให้ชาวบ้านและคนยากจนสามารถใช้ความคิดเห็นของตนอย่างเสรีในการมองสภาพการณ์และปัญหาของตนเองสามารถใช้

วิจารณ์งานในการวิเคราะห์วิจารณ์ตรวจสอบสภาพเท็จจริงต่างๆ สามารถยื่นหยัดต่อต้านพลังอิทธิพลจากภายนอก หรือจากอำนาจกดขี่ของผู้มีอำนาจ

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม สามารถให้แนวทางแก่ชาวบ้านว่าอะไรคือสิ่งจำเป็นหรือเป็นความต้องการที่แท้จริงของเขาเอง ซึ่งจะบ่งบอกถึงสภาวะสังคมที่ขัดแย้งกัน ระหว่างความต้องการกับวิธีการสนองความต้องการ และการเปิดเผยให้เห็นกลไกที่ควบคุมขบวนการกดขี่เอารัดเอาเปรียบ ทำให้มีความมุ่งหมายที่จะเอาชนะหรือแก้ปัญหาที่ชาวบ้านคับข้องใจอยู่ โดยความพยายามด้วยวิธีการปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จะทำให้สามารถกำหนดกลุ่มเป้าหมายได้ตรงตามความต้องการที่จะแก้ปัญหานั้น ซึ่งเป็นการหยั่งรากลึกลงไปถึงประสบการณ์ทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรม

กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ โดยย่อ ดังตารางที่ 2.7 (พันธุ์ทิพย์ รามสูตร, 2545 : 72-73)

ตารางที่ 2.7 กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

กระบวนการ	คำอธิบาย
1. เตรียมชุมชน	เพื่อให้ชุมชนมีความพร้อมในการเข้ามีส่วนร่วมในการวิจัยในระดับที่เสมอภาคในทุกขั้นตอน จึงต้องมีการเตรียมชุมชนก่อนโครงการวิจัยจะเริ่มในแง่ต่างๆ เช่น การสร้างบูรณาการชุมชน การส่งเสริมกระบวนการตัดสินใจร่วมกันของชุมชนในการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา หรือในการเลือก ผู้แทน ผู้ร่วมโครงการ เป็นต้น
2. อบรมนักวิจัยร่วมจากชุมชน	ในฐานะเป็นพัฒนากรท้องถิ่น ให้มีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ในท้องถิ่นบทบาทของผู้ทำหน้าที่เป็นพัฒนากรท้องถิ่น การจัดองค์กรชุมชนรูปแบบผู้นำการสนับสนุนและมนุษยสัมพันธ์
3. กำหนดรูปแบบการวิจัย	ที่มนักวิจัยท้องถิ่นจะร่วมกันกำหนดรูปแบบการวิจัย เช่น การแยกปัญหาทั่วไปที่ชุมชนเลือกแล้วลงเป็นปัญหาย่อยๆ ที่สามารถจะทำวิจัยเพื่อแก้ปัญหาได้ที่ละส่วน ต่อไปก็กำหนดวิธีการที่จะรวบรวมข้อมูลที่ต้องการ เครื่องมือที่จะใช้ ผู้ที่จะให้คำตอบหรือให้ข้อมูลรวมทั้งขนาดของตัวอย่าง การสร้างเครื่องมือ การกำหนดรูปแบบคำถาม และวิธีถาม ฯลฯ

ตารางที่ 2.7 (ต่อ)

4. ลงมือเก็บข้อมูล	โดยผู้ได้รับการอบรมวิธีการเก็บข้อมูลมาแล้ว
5. ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล	ทีมนักวิจัยท้องถิ่นจะร่วมกันทำการประมวลผลและสรุปข้อมูล ให้ข้อสังเกตหรือข้อวิจารณ์สิ่งที่พบ วิเคราะห์ว่าเหตุใดจึงได้ข้อมูลเช่นนั้น เขียนสรุปสิ่งที่พบอย่างกว้างๆ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะประกอบ
6. หาหรือผลการค้นพบกับชุมชน	มีจุดมุ่งหมายที่จะนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเสนอกลับคืนต่อชุมชนให้มีโอกาสตรวจสอบและแก้ไขความถูกต้อง ตลอดจนทำการวิเคราะห์สรุปประเด็นหรือชี้แนะแก่ทีมวิจัย กระบวนการหาหรือนำมาทำในรูปของการแสดงบทบาทสมมติ การประชุมกลุ่มหรือวิธีการอื่นๆ เช่น จัดแสดงข้อมูลในรูปของภาพหรือกราฟแบบต่างๆ ในที่สาธารณะหรือที่ชุมนุมของชุมชนแล้วกระตุ้นให้มีการออกความคิดเห็นการ แสดงออกถึงความรู้สึกของชาวบ้าน การประเมินทำที่และ ปฏิบัติการต่อข้อมูลชุมชนที่รวบรวมได้จากกระบวนการวิจัย ตลอดจนการตัดสินใจร่วมกันในเรื่องเหล่านี้
7. การวางแผนชุมชน	การอบรมที่วางแผนให้สามารถเขียนโครงการได้ รวมทั้งความสามารถในการจัดองค์กรชุมชนด้วย โครงการที่ทีมวางแผนนี้จะต้องนำมาปรึกษาหารือกับชุมชนให้ชุมชนตรวจสอบแก้ไขและรับรองก่อนนำไปเสนอเพื่อขอทุนสนับสนุนต่อองค์กรที่เกี่ยวข้อง
8. นำแผนไปปฏิบัติ	ระดมทรัพยากรทั้งบุคคลและชุมพลังตลอดจนองค์กรประชาชนต่างๆ ในชุมชนมาร่วมในการปฏิบัติตามแผนที่จัดวางขึ้นจากข้อมูลที่เป็นผลจากการศึกษาร่วมกันโดยทีมนักวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมนั้น
9. ติดตามกำกับและประเมินผลในชุมชน โดยทีมนักวิจัยร่วมกัน	

จากตารางที่ 2.7 พบว่า กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 9 ขั้นตอน ได้แก่ การเตรียมชุมชน การอบรมนักวิจัยร่วมจากชุมชน การกำหนดรูปแบบการวิจัย การประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล การหาหรือผลการค้นพบกับชุมชน การวางแผนชุมชน และการติดตามกำกับและประเมินผลในชุมชน โดยทีมนักวิจัยร่วมกัน

ในขณะที่ชมชื่น สมประเสริฐ (2542 : 59-61) ได้กล่าวถึงกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมไว้ว่า ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต้องร่วมมืออย่างมีเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ โดยการค้นปัญหา สาเหตุ และวิธีแก้ไขที่เป็นไปได้ภายใต้สถานการณ์ที่ศึกษา มีการวางแผนและสร้างยุทธวิธีในการร่วมมือกันเปลี่ยนแปลงแบบแผนพฤติกรรม จนก่อให้เกิดความเข้าใจใหม่ๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติตนเองเพิ่มมากขึ้น สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการทดสอบความเป็นจริงตามธรรมชาติของสถานการณ์นั้นๆ ด้วยวิธีการประเมินให้เกิดความเข้าใจ จากข้อมูลที่จัดบันทึก คำบรรยาย รูปภาพ และสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง นำมาประมวลจัดเป็นหมวดหมู่ของข้อมูล จำแนกประเภทข้อมูลเปรียบเทียบ การวิเคราะห์ข้อมูลจะเกิดขึ้นทุกขั้นตอนของการวิจัยเพื่อสรุปเขียนเป็นรายงานการวิจัย ในส่วนของความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นของการวิจัย ถือว่ามีความเที่ยงตรงภายในเมื่อข้อมูลเป็นความจริงตามธรรมชาติ ข้อมูลที่นักวิจัยนำเสนอเป็นความคิดเห็นของผู้ร่วมวิจัยตามปรากฏการณ์จริงที่เกิดขึ้น รูปแบบ และหลักการที่ได้จากการวิจัยสามารถใช้เป็นหลักปฏิบัติกิจกรรมนั้นๆ ส่วนความเที่ยงตรงภายนอกในการวิจัยนั้นไม่เน้นว่าเป็นสิ่งสำคัญเพราะถือว่ารูปแบบและหลักการที่กระทำนั้นสามารถยืดหยุ่นได้ เพื่อให้สามารถใช้ได้กับสถานการณ์จริง สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่นักวิจัยควรมีความตระหนักในตัวเองคือ จรรยาบรรณของนักวิจัย เพราะเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยด้วย

ลักษณะเด่น 10 ประการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

พันธุ์ทิพย์ รามสูตร (2545) ได้มีการกล่าวถึง ลักษณะเด่น 10 ประการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ไว้ดังตารางที่ 2.8

ตารางที่ 2.8 ลักษณะเด่น 10 ประการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

ลักษณะ	คำอธิบาย
1. เป็นการสร้างความรู้ (Produce Knowledge)	เป็นการผสมระหว่างความรู้จากนักวิชาการ กับความรู้พื้นบ้าน เป็นการเรียนรู้ร่วม (Co-generative learning) ซึ่งค่อยๆ ขยับขยายจากการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนจนเป็นการมีส่วนร่วมเต็มรูปแบบระหว่างชาวบ้านกับนักวิจัย และสร้างความรู้สึกร่วมกัน ผสมผสานทฤษฎีกับการปฏิบัติให้เกิดความรู้ใหม่

ตารางที่ 2.8 (ต่อ)

ลักษณะ	คำอธิบาย
2. รูปแบบความรู้ที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นลักษณะปฏิสัมพันธ์ (Interactive) และสหวิทยาการ (Interdisciplinary)	เป็นการฝึกปฏิบัติทั้งโดยส่วนตัวและรวมกันกับผู้อื่นเป็นวิธีการฝึกฝนให้เกิดทักษะที่จะพัฒนาจิต มากกว่าจดจำทฤษฎี เป็นการเรียนรู้ข้ามสาขาวิชา (Trans disciplinary) (Max-neef) คือ เป็นความพยายามที่จะสร้างความเข้าใจที่ข้ามพรมแดนของวิชาชีพ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะเจาะจงออกไปสู่ความหลากหลายกว้างขวาง
3. แค่ความเข้าใจเท่านั้นยังไม่พอ	ต้องลงมือกระทำให้ความเข้าใจกันนั้นออกมาเป็นรูปธรรมเป็นความจริง (Act to transform reality) ดังนั้นจึงหะของ การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จึงเป็นการสะท้อนความคิดลงมือปฏิบัติและสะท้อนความคิด แล้วลงมือปฏิบัติไปเช่นนั้น (Reflection – Action – Reflection...Action)
4. การลงมือปฏิบัติความรู้หรือใช้ความรู้ลงสู่การปฏิบัติ (Practical)	เป็นลักษณะเด่นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม อีกประการหนึ่งที่เน้นการชูประเด็นปัญหาที่สำคัญและเป็นจริงของท้องถิ่น โดยวิธีการเรียนที่ไม่เน้นความรู้ที่เป็นทฤษฎี และเน้นการวิเคราะห์วิจารณ์ ซึ่งเป็นลักษณะที่ แบ่งแยกคน แยกความแตกต่างของเพศ การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะเป็นองค์กรชั้นพื้นฐานระดับติดดิน (grass root) ที่ให้โอกาสแก่คนชายขอบของกระบวน การพัฒนาได้สามารถดำรงอยู่ และพัฒนาบทบาทของตนเองได้

ตารางที่ 2.8 (ต่อ)

ลักษณะ	คำอธิบาย
5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการเปิดเสร็จ (Inclusive) ส่วนร่วม	เป็นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยสร้างความรู้จากวิธีการและความรู้ที่มีอยู่โดยไม่พยายามแยกหรือกำจัดขอบเขตสิ่งใด ทุกความคิดเห็นจะได้รับการรับฟังและยอมรับ เป็นการให้โอกาสทุกคนได้เรียนรู้ (Learning for all) ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม
6. กระบวนการทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม	เป็นสิ่งที่ตัวตน มีชีวิตรูปร่าง (Organic) เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ไม่มีเวลาจำกัดเป็นรูปแบบเปิดที่ไม่สามารถกำหนดแผนการล่วงหน้า ไม่สามารถทำนายผลล่วงหน้าได้ อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาตามกระแสที่นักวิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนและเคลื่อนไหวไปตามความขึ้นลงของสถานการณ์ โดยไม่มีทฤษฎีตายตัว ไม่มีกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ หรืออุดมการณ์เป็นกรอบกำหนด
7. สร้างความตระหนักถึงความเป็นตัวของตัวเอง (Self – awareness)	เป็นการสร้างความตระหนักในตนให้เกิดขึ้นกับประชาชนนั้นจะต้องเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม โดยที่การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะช่วยประชาชนให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง พัฒนาอัตมโนทัศน์ (Self – concept) ของประชาชน แม้คนที่ยากจนก็สามารถมีสิทธิมีเสียงได้

ตารางที่ 2.8 (ต่อ)

ลักษณะ	คำอธิบาย
8. ชุมชน (Community)	เป็นแหล่งที่สำคัญที่สุดที่บุคคลจะสามารถโยงอดีตปัจจุบันและอนาคตเข้าด้วยกัน ในการวางแผนที่จะเข้าควบคุมเป้าหมายชีวิตของตน โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะช่วยสร้าง สังคมนิเวศน์ (ecological society) สังคมนิเวศน์จะเกิดขึ้นได้จะต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกสังคม ในลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยที่เท่าเทียมกันเท่านั้น
9. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นการมองอนาคต (future oriented)	นักวิจัยจะต้องรู้วิธีการสร้างฉากสำหรับการเรียนรู้ในชุมชน การจัดการในลักษณะที่ไม่มีการจัดทำโปรแกรมล่วงหน้าสำเร็จรูปหรือตายตัว การทำให้เกิดการช่วยตนเองของชุมชน การสร้างแนวทางสำหรับการกระทำแนวทางปฏิบัติที่ไม่เคยมีอยู่ก่อนการทบทวน การปรับเปลี่ยนการปรับปรุงระบบที่เขาเป็นสมาชิกอยู่ การพัฒนาตัวอย่างโครงสร้างหรือภาพลักษณ์ที่จะปะติดปะต่อให้เกิดอนาคตที่ต้องการเหล่านี้เป็นต้น
10. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมองโลกในแง่ดี (Optimistic)	ตามหลักการพื้นฐานของแนวคิดปลดปล่อยที่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนสามารถที่จะจัดการเรื่องต่างๆ ในสังคมของเขาได้ ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นวิธีการที่จะส่งเสริมศักยภาพด้านนี้ของบุคคล

จากตารางที่ 2.8 พบว่า ลักษณะเด่น 10 ประการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การสร้างความรู้ (Produce Knowledge) รูปแบบความรู้ที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นลักษณะปฏิสัมพันธ์ (Interactive) และสหวิทยาการ (Interdisciplinary) แต่ความเข้าใจเท่านั้นยังไม่พอ การลงมือปฏิบัติความรู้หรือใช้ความรู้ลงสู่การปฏิบัติ (Practical) การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการเบ็ดเสร็จ (Inclusive)

ส่วนร่วม กระบวนการทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม สร้างความตระหนักถึงความเป็นตัวของตัวเอง (Self – awareness) ชุมชน (Community) การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นการมองอนาคต (future oriented) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมองโลกในแง่ดี (Optimistic)

11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

วิทยา จันทรแดง (2555) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน โดยวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อ 1.ศึกษาผลการนำนโยบายเรื่องการนำหลักเศรษฐกิจ พอเพียงไปใช้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งไปสู่การปฏิบัติ 2. ศึกษากระบวนการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน 3. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยระเบียบวิธีวิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 23 คน การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า 1) นโยบายการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีการดำเนินการในด้าน การเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การจัดการความรู้และการเรียนรู้ของคนในชุมชน 2) ชุมชนมีการประยุกต์ใช้ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการบริหารจัดการชุมชน การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากรในชุมชน และการพัฒนาองค์กรในชุมชน 3) รูปแบบใหม่ที่ค้นพบคือ การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งแบบบูรณาการตามแนว ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ยังนำไปสู่ข้อค้นพบใหม่ คือ 1.การมีส่วนร่วม ที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคีสนับสนุน 2. ระบบสนับสนุน ชุมชน เข้มแข็ง ได้แก่ ระบบความรู้ ระบบข้อมูล ระบบความสัมพันธ์ และมีแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง 3.แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ แนวทางด้านการฟื้นฟูชุมชน แนวทางด้านการปรับตัวของชุมชน และแนวทางด้านการดำรงอยู่ของชุมชน

แสงแข บุญศิริ และคณะ (2554) ได้จัดทำโครงการเฝ้าระวังการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อเสริมศักยภาพธุรกิจท่องเที่ยวไทยท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการได้แก่เพื่อสร้างระบบเฝ้าระวังการจัดการการท่องเที่ยวไทยเพื่อเสริมศักยภาพธุรกิจท่องเที่ยวไทยเพื่อสร้างข้อมูลสารสนเทศในการเฝ้าระวังการจัดการการท่องเที่ยวไทยและเพื่อประเมินผลการใช้ระบบเฝ้าระวังการจัดการการท่องเที่ยวไทยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ครั้งนี้คือผู้ที่มีปัญญาปฏิบัติ (Tacit Knowledge Person) หรือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในศาสตร์ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจของประเทศไทยจำนวน 20 คนโดยใช้แบบสอบถามและการจัดประชุมระดมสมองเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลและตัวแทนผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่เป็นสมาชิกของสมาคมทางด้านการท่องเที่ยวที่ใช้เว็บไซต์จำนวน 1,000 ราย

ผลการวิจัยพบว่าระบบการเฝ้าระวังการท่องเที่ยวไทย (Tourism Watch for Thailand System) หมายถึงการติดตามความเคลื่อนไหวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยอย่างต่อเนื่องในประเด็นที่สำคัญที่มีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวไทยได้แก่ประเด็นทางการเมืองด้านเศรษฐกิจด้านตลาดท่องเที่ยวด้านความปลอดภัยด้านสิ่งแวดล้อมด้านวัฒนธรรมและด้านคุณภาพบริการจากนั้นจึงมีการจัดทำข้อมูลสารสนเทศในรูปแบบของจดหมายข่าวอิเล็กทรอนิกส์ (E-Newsletter) เสนอข่าวฉบับย่อ (Snapshot) ในแต่ละประเด็นการสรุปรายงานสถานการณ์ของสามเดือนที่ผ่านมาและนำเสนอการคาดการณ์เหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในระยะสามเดือนข้างหน้าที่เป็นผลมาจากการคาดการณ์ของคณะผู้ที่มีปัญญาปฏิบัติการนำเสนอข้อมูลสารสนเทศเหล่านี้เผยแพร่ทางเว็บไซต์ขึ้นมาในชื่อ <http://program.npru.ac.th/twt/> ผลการประเมินผลการใช้ระบบเฝ้าระวังการจัดการการท่องเที่ยวไทยผ่านทางอินเทอร์เน็ตพบว่ากลุ่มตัวอย่างได้เข้ามาเยี่ยมชมและใช้สารสนเทศทั้งสิ้นจำนวน 1,257 คนมีผู้ตอบแบบสอบถามมีจำนวนเพียง 118 คนผู้ประเมินให้ความเห็นว่าการได้ประโยชน์จากข่าวเฝ้าระวังทางการท่องเที่ยวอยู่ในระดับมากการนำข้อมูลจากการเฝ้าระวังไปใช้ในธุรกิจ/งานอยู่ในระดับปานกลางประเด็นข่าวการเฝ้าระวังครอบคลุมด้านการท่องเที่ยวอยู่ในระดับมากความสมบูรณ์ของข้อมูลอยู่ในระดับปานกลางและความทันสมัยของข้อมูลอยู่ในระดับปานกลางและผลการวิเคราะห์การประเมินโดยภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก

อำนวยการใหญ่ยิ่ง และ เกษราพร ทิราวงศ์ (2553) ได้ทำการศึกษาเรื่อง วิจัยและพัฒนาศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชน มลาบรี อำเภอ ร้องกวาง จังหวัดแพร่ งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถรองรับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ รวมถึงการศึกษา ศักยภาพของชุมชนในการพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร บนฐานการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงอย่างมีความรับผิดชอบ และเพื่อทราบถึงประสิทธิภาพของการสื่อความหมายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชาวมลาบรี ใช้รูปแบบวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research, PAR) และเทคนิคการจัดประชุมแบบ เทคนิค AIC ร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพของทรัพยากรท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องเนื่องการวิถีการเกษตร เพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยใช้

แบบประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของผลการวิจัยพบว่าชุมชนลพบุรีมีทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์ และโดดเด่นในเชิงวัฒนธรรมชนเผ่าและวิถีชีวิตในระดับประเทศ ซึ่งเป็นชนเผ่าที่หายากในเชิงมนุษยศาสตร์ ซึ่งหน่วยงานภาครัฐจะต้องเข้ามาดูแลทุกด้านเพื่อรักษาความเป็นชาติพันธุ์ที่กำลังจะหายไป ทรัพยากรเชิงการการท่องเที่ยวมีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวในชุมชนลพบุรี

วัฒนา มโนรัตน์ (2552) ได้ทำการศึกษาเรื่องการ จัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร กรณีศึกษาชุมชนบ้านฝีมด อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนบ้านฝีมด อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ 2.ปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชน บ้านฝีมด อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย คณะกรรมการศูนย์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนบ้านฝีมดจำนวน 11 คน และผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ของชุมชนบ้านฝีมดจำนวน 3 คนซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก เครื่องมือที่ศึกษาได้แก่แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามและแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus group) โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาและการแจกแจงความถี่ และคำร้อยละผลวิจัยพบว่า

1. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ดำเนินการโดย คณะกรรมการศูนย์การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชนบ้านฝีมด มีกิจกรรมที่จัดให้นักท่องเที่ยวโดยมีการ ประสานงานกับ เทศบาลตำบลบางบาล สำนักงานเกษตรอำเภอและเกษตรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ให้การสนับสนุน และ ความร่วมมือ ด้านข้อมูลของนักท่องเที่ยว เครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรในภาคกลางเพื่อ แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ การแก้ไขปัญหาและส่งต่อนักท่องเที่ยวกลุ่มบุคคลในชุมชน เจ้าของบ้านพักและวิทยากร งบประมาณการจัดการท่องเที่ยวได้รับการสนับสนุนจากกรมส่งเสริมการเกษตรและรายรับของนักท่องเที่ยว

2. ปัญหาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนบ้านฝีมดพบว่า 2.1 คณะกรรมการศูนย์ท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีความแตกต่างในด้านอายุ อาชีพ และ การศึกษา มีลักษณะของความเป็นเครือข่าย 2.2 ปัญหาการจัดกิจกรรมพบว่านักท่องเที่ยวมีจำนวนไม่แน่นอน ทำให้ศูนย์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและชาวบ้านมีรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นเพียงรายได้เสริมเท่านั้น 2.3 ปัญหาการประสานงาน ขาดเครือข่ายที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 2.4 ปัญหาการบริการด้านที่พักมีจำนวนน้อยและมีข้อจำกัดด้านกิจกรรมเนื่องจากพื้นที่ประสบปัญหาอุทกภัยไม่สามารถมาท่องเที่ยวได้ตลอดปี และ 2.5 ปัญหา ขาดงบประมาณสนับสนุนและพัฒนาแหล่งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งจากหน่วยงานท้องถิ่น และส่วนกลาง

สถาบันเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน มหาวิทยาลัยนเรศวร (2552) ได้ศึกษารูปแบบของความสำเร็จ “Best Practices Model” ในการบริหารจัดการหมู่บ้าน/ชุมชนตามโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน /ชุมชน SML ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้นำเสนอผลการวิจัย ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากการดำเนินการไว้ดังนี้ 1.เชิงนโยบาย เจ้าหน้าที่ของรัฐควรมีการเยี่ยมเยียนพื้นที่อย่างสม่ำเสมอเพื่อรับทราบปัญหาของพื้นที่และความต้องการของประชาชน เพื่อนำไปปรับปรุงนโยบายให้สอดคล้องเหมาะสม และควรมีการสนับสนุนงบประมาณเพื่อต่อยอดและสานต่อโครงการอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการเสนองบประมาณโครงการ และควรมีการปรับปรุงระเบียบต่างๆ ในการดำเนินโครงการ ให้มีความยืดหยุ่นมากกว่าเดิม เพราะจะเป็นอุปสรรคในการดำเนินงานต่อการบรรลุเป้าหมายของชุมชน 2.เชิงปฏิบัติ หน่วยงานระดับท้องถิ่นควรเป็นพี่เลี้ยงให้ชุมชน กระตุ้นการให้มีส่วนร่วมและชุมชนเองควรมีการรวบรวมองค์ความรู้ของท้องถิ่นตนเอง ซึ่งจากผลการวิจัยดังกล่าวพบว่า การบริหารจัดการโครงการในภาคเหนือพบว่า ชุมชนจะมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการตามโครงสร้างการบริหารที่ระเบียบราชการกำหนด ซึ่งก่อนการดำเนินโครงการแต่ละชุมชนจะมีการจัดประชุมประชาคม เพื่อวางแผน ระบบการทำงาน หาแกนนำหลักมาขับเคลื่อนการดำเนินโครงการแทนผู้นำชุมชน

หลังจากนั้นจึงเข้าสู่ขั้นตอนของการขับเคลื่อนโครงการตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่คนในชุมชนแต่ละชุมชนร่วมกันกำหนดไว้ตามปัญหาและความต้องการผ่านทางเวที ประชุมประชาคม ส่วนภาคกลางนั้นกระบวนการแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม การวางแผน เกิดจากการที่ชาวบ้าน วิเคราะห์ การบริหารจัดการ การถ่ายทอดความคิดสู่ประชาชนเน้นการพัฒนาความคิด ของกรรมการ และสมาชิกด้วยการประชุม ภาย ในชุมชนจะมีการจัดตั้งกลุ่มและเครือข่ายขึ้นมาตามปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน และพบว่าในภาคกลางบางชุมชนมีการสร้างเครือข่ายเชิงพื้นที่ ซึ่งเป็นปัจจัย สำคัญในการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันในส่วนของ การบริหารจัดการโครงการของหมู่บ้านโดยรวม คล้ายกับภาคเหนือโดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการตาม โครงสร้างการบริหารที่ระเบียบทางราชการกำหนด โดยโครงการเป็นประเภทการผลิตและพัฒนา ขั้นตอนการดำเนินโครงการเริ่มจากการวางแผน กำหนดขั้นตอนการดำเนินงาน และมีการแบ่งหน้าที่ ความรับผิดชอบ มีการพัฒนาโครงการ ชุมชนมีการต่ ยอดโครงการไปเรื่อยๆ โดยใช้ทุนต่างๆที่มีอยู่ ในท้องถิ่น หากโครงการหยุดชะงัก ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการสานต่อเพื่อให้โครงการเกิดความยั่งยืน

นายมานิตย์ สิงห์ทองชัย และ คณะ (2552) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องของ การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวบึงบอระเพ็ดที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ 1.เพื่อศึกษาศักยภาพและรูปแบบในการประกอบกิจการเกี่ยวเนื่องและกิจกรรมด้านนันทนาการในเขตแหล่งท่องเที่ยวบึงบอระเพ็ด 2.เพื่อศึกษาการมี

ส่วนร่วมในการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวของชุมชนที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและชุมชน และ 3. เพื่อสำรวจพฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยวในการมาใช้บริการแหล่งท่องเที่ยวบึงบอระเพ็ด กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวของชุมชนและหน่วยงานผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการด้านนั้นหนาการศึกษาธุรกิจท่องเที่ยวของชุมชนในเขตแหล่งท่องเที่ยวบึงบอระเพ็ด จำนวน 100 ตัวอย่าง และกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทาง มาท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ แบบเข้าไปเย็นกลับ โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มวันธรรมดา 100 ตัวอย่าง และวันหยุด (เสาร์-อาทิตย์และวันหยุดนักขัตฤกษ์) จำนวน 100 ตัวอย่าง รวมทั้งหมด 200 ตัวอย่าง คณะผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคในการรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ซึ่งผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการด้านนั้นหนาการศึกษาส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมีปัญหายอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยรวม เท่ากับ 2.61 และมีความต้องการอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยรวม เท่ากับ 3.02 ส่วนประเด็นการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยรวม เท่ากับ 2.71 ซึ่งความคิดเห็น อันดับ 1 ได้แก่ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์เป็นผลมาจากการมีส่วนร่วมการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวบึงบอระเพ็ดทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 2.98

กลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวในเดินทางมาท่องเที่ยวบึงบอระเพ็ดส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมีอายุ อยู่ในช่วง 20-30 ปี สถานภาพเป็นโสด นักท่องเที่ยวเลือกใช้บริการร้านอาหาร/ร้านขายอุปกรณ์ บ้านเท่ง/ของเล่น/เครื่องดื่ม จำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 37.0 รองลงมาคือบริการให้เช่า ห่วงยาง/หาดทรายเทียม/เครื่องเล่นทางน้ำ จำนวน 47 คน คาดหวังที่มีต่อสถานที่แหล่งท่องเที่ยวบึงบอระเพ็ดมีค่าเฉลี่ยรวม เท่ากับ 2.74 อยู่ในระดับปานกลาง และมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวบึงบอระเพ็ดส่วนใหญ่อยู่ในระดับดีมาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวม เท่ากับ 3.30 เมื่อ ทดสอบผลการเลือกใช้บริการของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในเขตแหล่งท่องเที่ยวบึงบอระเพ็ด พบว่าการเลือกใช้บริการแหล่งท่องเที่ยวบึงบอระเพ็ดของนักท่องเที่ยวแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

น้ำฝน แฉ่มบำรุง (2550) ได้ทำการศึกษาจากการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเห็นของ นักท่องเที่ยวต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของศูนย์วิจัยเกษตรหลวงเชียงใหม่ (ขุนวาง) ผลการศึกษาพบว่า การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรของนักท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับระดับความคิดเห็นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ปัญหาและข้อเสนอแนะของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของศูนย์ วิจัยเกษตรหลวงเชียงใหม่ (ขุนวาง) พบว่าบ้านพักมีจำนวนจำกัดไม่เพียงพอกับจำนวนนักท่องเที่ยวทางศูนย์วิจัยเกษตรหลวงเชียงใหม่

(ขุนวาง) ควรเพิ่มจำนวนเต็นท์ให้มากขึ้นพร้อมทั้งจัดหาสถานที่สำหรับกางเต็นท์ให้เพียงพอ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในอนาคตต่อไป

งานวิจัยในต่างประเทศ

Dissanayakea, D., Kurauchib, S., Ohashid, S. (2012) ได้ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวระหว่างภูมิภาคและช่วงการข้ามเวลาของในทวีปเอเชีย: กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร, กัวลาลัมเปอร์, มะนิลาและนาโกย่า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการใช้บริการเกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยว การพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว เนื่องจากรายได้ต่อหัวเพิ่มขึ้นนั้นส่งผลต่อความคล่องตัวในท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น พฤติกรรมการท่องเที่ยวระหว่างภูมิภาคของในทวีปเอเชียจึงจำเป็นที่จะต้องพัฒนาความเข้าใจในระบบการท่องเที่ยวในอนาคต กลุ่มตัวอย่างการศึกษานี้มุ่งเน้นการศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวใน 4 เมืองเศรษฐกิจหลัก ได้แก่ กรุงเทพมหานคร, กัวลาลัมเปอร์, มะนิลา และนาโกย่า วิธีที่ใช้ในการศึกษาในการศึกษานี้ดำเนินการวิเคราะห์ความแตกต่างของInter-regional analysis และ Inter-temporal analysis โดยการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์ความแตกต่างของเมืองทั้ง 4 เมืองที่ทำการศึกษา ผลการศึกษาจากการศึกษาพบว่าพฤติกรรมการท่องเที่ยวระหว่างภูมิภาคของในทวีปเอเชียเป็นพฤติกรรมที่มีรูปแบบความต้องการการท่องเที่ยวที่สามารถวิเคราะห์ได้โดยการพัฒนาโดยใช้เทคนิคการสร้างแบบจำลองโดยนักท่องเที่ยวจะพิจารณาถึงความเหมาะสมของเวลาที่ใช้ในการท่องเที่ยว และเปรียบเทียบกับกิจกรรมการท่องเที่ยว

Crowe J. A. (2006) ศึกษากลยุทธ์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในวอชิงตันโดยการศึกษาธรรมชาติและทุนทางสังคม ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาทุนทางสังคมจะทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองได้ดีกว่าการพยายามเสริมสร้างความแข็งแกร่งในทางอุตสาหกรรม โดยเน้นการพัฒนา โครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อชุมชนที่สามารถช่วยให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้ ชุมชนที่มี ที่ตั้งที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายสามารถควบคุมสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและมีพื้นที่ใช้ประโยชน์ ได้อย่างกว้างขวางจะนำมาซึ่งความได้เปรียบในการเสริมความแข็งแกร่งในชุมชนนั้นๆ การศึกษาในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างตลาด และการเข้าถึงแหล่งวัตถุดิบและผู้จัดหา (Suppliers) นั้น เป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจเลือกที่ตั้งของธุรกิจ อย่างไรก็ตามสภาพแวดล้อมของชุมชนมีความสำคัญต่อการเสริมสร้างความแข็งแกร่งของอุตสาหกรรมแต่ก็ยังไม่สามารถพยากรณ์อนาคตได้ในการศึกษาได้แสดงให้เห็นถึงการมีเครือข่าย ที่หลากหลาย และการระดมความคิดเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่

อุตสาหกรรม โดยการใช้กลยุทธ์การร่วมมือกันระหว่าง 2 ชุมชนเพื่อมุ่งสู่การประสบความสำเร็จ และการพัฒนาคุณภาพของการบริการสาธารณะได้แก่การศึกษาการบริการด้านสุขภาพ และการพัฒนาเครื่องมือ ที่ช่วยอำนวยความสะดวกเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจเลือกทำเลที่ตั้ง ในการดำเนินธุรกิจดังนั้น การพัฒนาการบริการทางสังคม และโครงสร้างพื้นฐานจึงมีบทบาท สำคัญในการเสริมความเข้มแข็ง ให้อุตสาหกรรม ในทางกลับกันชุมชนเองก็เสียผลประโยชน์จาก ความเข้มแข็งของอุตสาหกรรมไปด้วย เนื่องจากเป็นเรื่องยากที่ชุมชนจะเข้าไปจัดการในด้าน ต่างๆ ได้แก่การสูญเสียการควบคุม สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและพื้นที่ที่ สามารถนำไปใช้ ประโยชน์ให้แก่ชุมชนเนื่องจากการสร้าง โครงสร้างพื้นฐานของชุมชนซึ่งปัจจุบันมีพื้นที่ลดลง ทำให้การพัฒนาชุมชนด้วยตนเองมีความ ยากลำบากและใช้ระยะเวลาที่ยาวนานขึ้น ซึ่งในระยะ ยาวการที่จะประสบความสำเร็จในการพัฒนา ได้นั้น คนในชุมชนควรรู้จักประหยัดและช่วยกัน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

F.N. Nnadi and C.D. Akwivu (2005) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศักยภาพของการท่องเที่ยว เชิงเกษตรเพื่อการพัฒนาชนบทของไนจีเรีย งานวิจัยนี้ได้แสดงจุดเด่นของศักยภาพการ ท่องเที่ยวเชิง เกษตรเพื่อการพัฒนาในไนจีเรียและการแนะนำการสร้างกฎเกณฑ์ เพื่อการ เจริญเติบโตของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งศักยภาพดังกล่าวนี้ ประกอบด้วย การส่งเสริมการ ขายของผู้ประกอบการและการทำให้เป็นอุตสาหกรรม ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การศึกษา และความเป็นอยู่ที่ดีของประชากร อาจสรุปได้ว่าการดำเนินการทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มี ประสิทธิภาพ ในฐานะที่เป็นนโยบายระดับชาติในการท่องเที่ยวควรได้รับการตรวจสอบให้ทัน กับยุคสมัยเสมอ โครงการริเริ่มของเอกชนกับการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวควรได้รับการ ส่งเสริมด้วย การรวบรวมรายชื่อตามความเป็นจริงและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ควรถูกการดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อต่อยอดในการเผยแพร่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรต่อไป

Markusen A. (2004) ศึกษาเป้าหมายด้านอาชีพในการพัฒนาภูมิภาคและเศรษฐกิจ ชุมชนผลการศึกษาพบว่าการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อนซึ่งเกี่ยวข้องกับ กิจกรรม ด้านแรงงานของชุมชนนำมาซึ่งการเปิดโอกาสทางการค้า และการได้รับผลกระทบจาก กระแส โลกาภิวัตน์โดยกิจกรรมด้านแรงงานดังกล่าวเกี่ยวข้องกับทุนมนุษย์ซึ่งจะมีความสำคัญ เพิ่มมากยิ่งขึ้น และมีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ แต่การพัฒนาเศรษฐกิจส่วนใหญ่ยังให้ ความสำคัญกับทุนมนุษย์ในระดับน้อย ประชาชนในชุมชนหรือผู้ประกอบการภายในชุมชนมี ความสำคัญต่อเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยกลุ่มคนดังกล่าวสามารถเรียนรู้กับการที่จะเป็นสมาชิก ในกลุ่มอาชีพ ซึ่งการที่จะทำให้เกิความสำเร็จได้นั้นควรมีการวางแผนและมีนโยบายอย่าง สมเหตุสมผลและมีการกำหนดเป้าหมาย ของการประกอบอาชีพได้แก่การทำให้แรงงานมีทักษะ สูงขึ้น ให้มีความสำคัญกับการเติบโตของ ธุรกิจการรวมกลุ่ม การมีส่วนร่วม มีการสนับสนุนการ

ประกอบการและการพิจารณาศักยภาพของ พื้นที่ปัจจัยผลักดันในการพัฒนามี 3 ประการ โดยประการแรกคือต้องมีการวางแผน เนื่องจาก ผู้ประกอบการยังมีความสับสนในเรื่องการก้าวสู่มาตรฐาน และการตัดสินใจที่มีผลกระทบต่อท้องถิ่น ประการที่ สองคือ ยังไม่มีความเข้าใจในลักษณะของศักยภาพความอุดมสมบูรณ์ของท้องถิ่นและภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งความไม่เข้าใจในห่วงโซ่อุปทานของสินค้า และประการ สุดท้ายคือความสำคัญของความรู้ในการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นความรู้ที่จำเป็นสำหรับการเลือก อาชีพให้เหมาะสม

Jackson E. T. (2004) ศึกษาวัฒนธรรมชุมชนผ่านความเป็นผู้ประกอบการกรณีศึกษา การ ทำข้อตกลงในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของชาวแคนาดาผลการศึกษาพบว่า ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของชาวแคนาดานั้น ผู้ประกอบการได้เข้ามามีบทบาท ในด้านการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ซึ่งพลังความร่วมมือของสังคมผู้ประกอบการและการทำงานร่วมกันเพื่อสร้างนวัตกรรม ที่เป็นนวัตกรรมของชุมชนที่มุ่งให้ความสำคัญกับการได้มาซึ่งความสำเร็จในผลการปฏิบัติงานของ องค์กรในชุมชน นำมาซึ่งความสำเร็จในการปฏิบัติการกิจของคนในชุมชนที่ดีขึ้น และส่งผลกระทบต่อสังคมและเศรษฐกิจในชุมชนการทำข้อตกลงของผู้ประกอบการกับชุมชนเป็นการ สนับสนุนการเกิดนวัตกรรมจากชุมชนที่สามารถบรรลุถึงผลสำเร็จได้โดยการใช้กลยุทธ์การจัดการ ความรู้โดยที่ องค์กรในชุมชนต้องมีความสนใจในด้านความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการผลิตด้วย ตนเอง ประสบการณ์จากการใช้โปรแกรมความช่วยเหลือทางเทคนิคเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน นั้น ได้ข้อเสนอแนะแก่ผู้ประกอบการวิชาชีพไม่เพียงแต่มุ่งสนใจเฉพาะในด้านเศรษฐกิจและการพัฒนาชุมชนเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงการไม่แสวงหาผลกำไรอีกด้วย นอกจากนี้ควรมีการเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ การสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันและกันระหว่างชุมชนกับผู้ประกอบการในการเผยแพร่ความรู้ และการทำข้อตกลงร่วมกัน

Blatchford E. (1994) ศึกษาการทำงานร่วมกันเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ผลการวิจัยพบว่ากลยุทธ์หลักในการทำงานร่วมกันคือการตั้งเป้าหมายของชุมชน ร่วมกันเพื่อดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในชนบทแลสกา โดยมีแนวทางร่วมกันคือ 1) กำหนดความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างบุคคลกับสังคมชุมชน ซึ่งมุ่งเน้นไปที่ชุมชนท้องถิ่น โดยให้คนในชุมชนตระหนักว่าอะไรคือสิ่งที่ดีที่สุดที่สามารถปฏิบัติได้ จริง 2) รัฐบาลควรมีบทบาทในการทำหน้าที่ กระตุ้นเพื่อสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน 3) การพัฒนาเศรษฐกิจ หมายถึงงานของคนในท้องถิ่น ซึ่งโอกาสในการสร้างงานจะไม่เกิดขึ้น ถ้าทักษะของงานนั้นไม่ตรงกับทักษะของคนในท้องถิ่น และ 4) แนวทางที่ดีที่สุดคือการสร้างงาน แต่ อย่างไรก็ตามวิธีการปฏิบัติควรดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเช่น การดำรงชีพด้วยการล่า สัตว์และตกปลาของคนในชุมชน แต่การสร้างงานเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอการจะทำ

ให้ชุมชนมี ความยั่งยืนควรสนับสนุนในปัจจัยด้านอื่นๆ ได้แก่ น้ำสะอาดเพื่อการบริโภค การศึกษา การสร้างคุณภาพให้แก่เด็กในชุมชน การมีโปรแกรมการฝึกอบรม และมีการบริการเพื่อสุขภาพให้แก่คนในชุมชน

Raymond L. C. (1996) ศึกษาผลกระทบความเป็นผู้ประกอบการในชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ผลการศึกษาพบว่าผลกระทบความเป็นผู้ประกอบการของคนในชุมชนเป็นลักษณะ เฉพาะที่มีผลต่อด้านเศรษฐกิจ โดยเน้นในเรื่องของผลการดำเนินงานและความสามารถในการแสวงหาประโยชน์จากการลงทุนของรัฐบาลมุ่งความสนใจในเรื่องของประโยชน์ที่นอกเหนือจากความเชื่อมโยงในรูปแบบพื้นฐานของผลลัพธ์ที่เน้นในเรื่องการขยายผลการดำเนินงานเพื่อสนับสนุนธุรกิจอย่างเหมาะสม เช่น การวางแผนธุรกิจและการขอความช่วยเหลือด้านเทคนิคกองทุนกู้ยืมเพื่อการทำธุรกิจการรักษารัฐกิจและการขยายโครงการการตั้งเป้าหมายเพื่อสร้างความ แข็งแกร่งให้ธุรกิจ สร้างโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะ การวัดผลการ ฝึกอบรมแรงงาน และการสนับสนุนทางด้านการศึกษา ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับโลกนั้น ยังมีความไม่ชัดเจน ซึ่งกลยุทธ์ความเป็นผู้ประกอบการของคนในชุมชนจะทำให้การพัฒนา เศรษฐกิจเกิดความชัดเจนขึ้นโดยการมุ่งเน้นภาวะความเป็นผู้นำที่นำมาเป็นเครื่องชี้วัดของการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน

J. R. Brent Ritchie, & Michel Zins (1978) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยกำหนดความ น่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยว (โดยทำการศึกษาที่ Quebec, Canada) ในรายงานของเขาได้ จำแนกประเภทของปัจจัยดึงดูดนักท่องเที่ยวออกเป็น 8 ประเภท ได้แก่ ความสวยงามทาง ธรรมชาติและสภาพอากาศ (Natural Beauty and Climate) เอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม (Cultural and Social Characteristics) การเข้าถึงได้ของแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility of the Region) ทศนคติของประชาชนต่อนักท่องเที่ยว (Attitudes towards tourist) โครงสร้างพื้นฐาน ของแหล่งท่องเที่ยว (Infrastructure of the Region) ระดับราคา (Price Level) สถานที่และสิ่ง อำนวยความสะดวกการจับจ่ายซื้อสินค้า (Shopping and Commercial สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกในการทำกิจกรรมนันทนาการ การกีฬา และการศึกษา

Carol Key¹ & Vijayan K. Pillai ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชน และทัศนคติ ด้านการท่องเที่ยวในประเทศเบลีซ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ระบุความเกี่ยวข้องและความสำคัญของ ทัศนคติด้านการท่องเที่ยวของแต่ละเชื้อชาติ ประชากรในการศึกษารั้วนี้ประกอบด้วย ชุมชน Placencia และ Seine Bight ในประเทศเบลีซ อเมริกากลาง ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการ คัดเลือกแบบสุ่ม ได้แก่ 110 ครอบครัวในชุมชน Placencia และ Seine Bight ในประเทศเบลีซ

อเมริกากลาง แต่มีเพียง 107 ครั้วเรือนที่เข้าร่วมกับการวิจัยนี้ การศึกษานี้ได้ทำการสำรวจผลกระทบจากจำนวนของปัจจัย เช่น ความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมและความรุนแรงของการติดต่อเกี่ยวกับทัศนคติด้านการท่องเที่ยว ผลการศึกษา พบว่า โดยทั่วไปให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวว่าเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวถูกเพิ่มไปยังการไหลเวียนของการย้ายถิ่นที่ไม่ได้ท่องเที่ยวไปยังหมู่บ้าน การเพิ่มขึ้นของการท่องเที่ยวทำให้ประชาชนใน Placencia และ Seine Bight ใกล้ชิดกันมากขึ้น

Azimi Hamzah¹, Sulaiman M. Yassin, Bahaman Abu Samah, Jeffrey Lawrence D'Silva, Neda Tiraiyaei, Hayrol Azril Mohamed Shaffril and Jegak Uli ได้ทำการศึกษาเรื่องผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีศักยภาพของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชน *Desa Wawasan Nelayan* คาบสมุทรมาลาเซีย มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีศักยภาพที่มาจากการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้กับชุมชนชาวประมง หรือที่รู้จักกันในชื่อชุมชน *Desa Wawasan Nelayan* ในมาเลเซีย ทำการรวบรวมผลด้วยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยเชิงคุณภาพได้ข้อสรุปว่าการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสามารถเป็นแรงผลักดันการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชน *Desa Wawasan Nelayan* ผลประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ประกอบด้วย การเสริมสร้างระบบการเสริมสร้างพลังอำนาจทางสังคมของพวกเขา การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและการพัฒนาทักษะทางสังคม เพิ่มรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น เพิ่มความหลากหลายให้กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และเป็นการให้โอกาสในการทำงานและการบรรเทาความยากจน ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจึงมีศักยภาพในการยกระดับจิตสำนึกของชุมชนในด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืน

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องสำหรับการพัฒนาแนวทางบริหารจัดการชุมชน แบบมีส่วนร่วม เพื่อรองรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีอัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านไทยมุสลิม คณะผู้วิจัยสรุปได้ว่าแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรควรจะเป็นในลักษณะของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่เกษตร โดยที่แหล่งเกษตรเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยสมบูรณ์ มีการผลิตผลผลิตทางการเกษตรและมีกระบวนการขายเต็มรูปแบบ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงมีลักษณะที่เด่นเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว สามารถพัฒนาให้เป็นตลาดการท่องเที่ยวที่มีความสนใจพื้นที่เกษตรได้โดยการพัฒนาการนำเสนออัตลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านไทยมุสลิมควบคู่กัน